

Příručka pro českou restorativní praxi

Restorativní platforma:
Umožňeme restorativní přístup
jako kontinuum v rámci celého
trestního řízení.

IRJ:

Příručka pro českou restorativní praxi

Na základě společné práce v rámci Restorativní platformy za Institut pro restorativní justici sepsaly:

Petra Masopust Šachová
Tereza Řeháková
Lea Vaňkátová

RESTORATIVNÍ
PLATFORMA

IRJ:

Činnost Restorativní platformy podporují:

Ministerstvo spravedlnosti
České republiky

PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBA

NSZ ČR

Iceland
Liechtenstein
Norway

**Active
citizens fund**

Nadace OSF

Projekt podpořila Nadace OSF v rámci programu Active Citizens Fund, jehož cílem je podpora občanské společnosti a posílení kapacit neziskových organizací. Cílem programu je dále inspirace k aktivnímu občanství a pomoc znevýhodněným skupinám. Program Active Citizens Fund vstoupil do České republiky v září roku 2019 s cílem podpořit neziskové organizace neohledně na jejich velikost a zkušenosti. V České republice jej spravuje konsorcium, které tvoří Nadace OSF, Výbor dobré vůle – Nadace Olgy Havlové a Skautský institut. Program je realizován v rámci Fondů EHP a Norska 2014–2021. Prostřednictvím Fondů EHP a Norska přispívají státy Island, Lichtenštejnsko a Norsko ke snižování ekonomických a sociálních rozdílů v Evropském hospodářském prostoru (EHP) a k posilování spolupráce s 15 evropskými státy. Důležitým posláním programu je také spolupráce mezi Českou republikou a dárcovskými státy. Jde o spolupráci mezi českými neziskovými organizacemi a organizacemi z Islandu, Lichtenštejnska a Norska.

Do vítku příručky od členů národní skupiny projektu Restorative Justice: Strategies for Change

Je pro mě velkým potěšením, že se za posledních pět let podařilo v České republice iniciovat veřejnou debatu k tématu restorativní justice, a navázat tak na základy, které u nás byly položeny již v 90. letech. Restorativní principy se postupně stále více odrážejí v každodenní činnosti odborníků nejen na poli trestní justice. Příručku pro českou restorativní praxi považuji za další z významných milníků na cestě k etablování restorativní justice jako jednoho z pilířů české trestní politiky. Věřím, že se stane plnohodnotným pomocníkem mnohým z nás.

— Lukáš Dirga, penitenciární sociolog, Západočeská univerzita v Plzni

Čtenáři se do rukou dostává nesmírně zajímavá Příručka pro restorativní praxi, na které několik let spolupracovaly desítky odborníků z různých justičních profesí. Tato publikace komplexně pojednává o možnostech restorativních postupů napříč oblastmi justice. Osobně jsem zastáncem restorativní praxe a jsem přesvědčený, že čtenář, ať už laik, nebo odborník, má možnost se na následujících stránkách seznámit s relevantními informacemi a poznatky o fungování a stavu restorativní justice v Česku. Děkuji kolektivu autorů za jejich práci a přeji si, aby tato publikace pomohla k rozvoji, který naše justice bezesporu potřebuje. Spáchání trestného činu totiž už nevnímáme jen jako porušení práva, ale také jako citelné narušení mezilidských vztahů. A jak na takové narušení adekvátně reagovat, nám pomáhají pochopit právě takové příručky, jako je tato. I díky ní máme možnost společně tvořit moderní justici, která bude klást důraz na bezpečný prostor pro participaci, dialog a zapojení těch, kteří byli trestným činem zasaženi.

— Karel Dvořák, náměstek člena vlády, Ministerstvo spravedlnosti

Členové Restorativní platformy měli v posledních letech možnost se účastnit jednotlivých setkání nad problematikou uplatnění restorativních myšlenek a procesů na poli trestní justice. Získání podnětných informací, příležitost sdílet svoji praxi, zajímavá setkání s hosty, prostor k hledání rozvoje, pojmenování překážek a navrhování strategií vidím jako cenné k otevírání cest při prosazování restorativní justice v české praxi. Vydávaná Příručka staví dosavadní poznatky, zkušenosti a potřeby v každé oblasti rovnou do konkrétních doporučení a možných postupů pro jednotlivé aktéry. Rád bych společně se svými kolegy z Vězeňské služby chtěl dále pokračovat v oblasti prohlubování vzdělávání, co se týče rozšiřování znalostí o principech, technikách a přístupech restorativní justice u odborných zaměstnanců nebo ve vedení věznic a vazebních věznic. Jako druhou stěžejní oblast vnímám podporu a rozšiřování stávajících restorativních programů nebo programů s restorativními prvky v práci s odsouzenými. Týká se to jejich celkové organizace, dostupnosti, zdrojů, evaluace a návaznosti.

— Pavel Horák, ředitel odboru výkonu vazby a trestu, Vězeňská služba ČR

Příručka pro českou restorativní praxi pro mne nejen v českém, ale i evropském kontextu představuje unikátní text. Poprvé v rukou držím publikaci, jenž hledá odpovědi na otázky, jak posílit

místo restorativních programů v trestním řízení a umožňuje je provázat ve vzájemně se doplňující systém. Současně však příručka přináší i podněty, jak vše, co v procesu nalézání spravedlnosti činíme, směřovat k potřebám obětí, nápravě vztahů, převzetí vnitřní odpovědnosti pachatelem a oslovení příčin trestné činnosti. Příručka je tak pro mě nadějí, jedním z kroků na společné cestě k vytvoření trestního systému, kde je spravedlnost pro všechny zúčastněné nejen nalézána, ale ve výsledku všemi též žita. Představuje pro mě cestu, na níž těm, kterým trestný čin zasáhl do života, trestní řízení otevírá možnost k uzdravení. Z hloubi srdce děkuji všem, kteří se na hledání této cesty podílí.

— Petra Masopust Šachová, předsedkyně, Institut pro restorativní justici

Snahy o restorativní přístup při projednávání trestných případů v naší zemi jsou patrné od poloviny 90. let 20. století. Významným impulsem byla a stále je inspirativní zahraniční praxe. Tu je nezbytné přetavit do podoby restorativních programů fungující v českém prostředí. Uplynulo už skoro 30 let a za tuto dobu byly v české trestní justici projednány tisíce případů. Pouze v některých z nich se pracovníci podívali na řešení dopadů trestného činu ze všech tří potřebných pohledů – pachatele, oběti a společnosti. Řekněme tedy z pohledu nejen trestní odplaty, ale především z pohledu nápravy mezilidských vztahů a odčinění škod. V lednu 2019 se zástupci národních týmů poprvé sešli na irské Maynooth univerzitě, aby dali rozvoji restorativní justice ve svých zemích nový impuls. Dnes můžete v rukou držet konkrétní výsledek české iniciativy – Příručku pro českou restorativní praxi. Podstatné je, že nejde jen o Příručku samotnou, ale o všechny diskuze, kulaté stoly a společné vzdělávání, které byly živnou půdou pro její tvorbu. V Příručce je zhmotněna strategie pro další rozvoj restorativní soudní praxe, mediace a dalších restorativních programů v probaci a vězeňství. Přijmeme proto závazek pokračovat v rozvoji restorativní justice v každodenní praxi a vytvářejme další příležitosti pro její legislativní ukotvení a vedení otevřeného dialogu a participativní spolupráce v rámci široké společnosti.

— Andrea Matoušková, ředitelka, Probační a mediační služba

Díky spolupráci s Restorativní platformou jsem si mohl kromě jiného užívat i pocit, že jsem osobně u toho, když se píšou dějiny restorativní justice v České republice. Je neuvěřitelné, kolik věcí se během několika málo let podařilo udělat. Děkuji všem, kdo se na nich podíleli. Věřím, že se nyní nacházíme v okamžiku, na který se jednou bude nostalgicky vzpomínat jako na počátek zlatých časů restorativní justice u nás.

— Jan Tomášek, vědecký pracovník, Institut pro kriminologii a sociální prevenci

Obsah příručky

Úvod: K Příručce pro českou restorativní praxi	8
Kontext: Restorativní justice tady a teď	14
Restorativní justice, její principy a programy	15
Strany v restorativní justici	22
Přínosy restorativní justice	28
Restorativně-trestní řízení: Podstata	32
Česká restorativní praxe: Doporučení restorativní platformy pro jednotlivé profese	34
→ Policista	37
→ Advokát	42
→ Příklad z české praxe: Po smrti přátelství	46
→ Probační úředník	47
→ Příklad z české praxe: Náprava způsobené újmy má mnoho podob	52
→ Státní zástupce	54
→ Soudce	58
→ Příklad z české praxe: Zažít spravedlnost	67
→ Pracovník vězeňské služby	70
→ Příklad z české praxe: Oběti a pachatelé společně v jednom kruhu	76
→ Pracovník nevládní organizace, další pomáhající profese	77
Restorativně-trestní řízení: Praxe	82
Systémové kroky: Kam se posuneme?	85
Standardizace vzdělávání a podpory profesionálů k RJ	85
Dostupnost restorativních programů	89
Legislativní ukotvení základní zásady o restorativní justici	92
Podpora restorativní justice mezi profesionály a veřejností	93
Zdroje	94
Moje restorativní strategie	100

Úvod

K Příručce pro českou restorativní praxi

Příručka pro českou restorativní praxi (dále také „Příručka“), jejíž první strany nyní pročítáte, je jedním z klíčových výstupů intenzivní dvouleté spolupráce s více než padesáti odborníky, kteří na různých pozicích a úrovních v rámci trestního řízení aktivně vykonávají svou profesi. Jedná se o dokument, který chce nabídnout aktuální pohled na pojetí restorativní justice v prostředí České republiky, který autenticky zkoumá současné možnosti pro širší uplatnění restorativních principů i konkrétních restorativních programů a vedle řady odpovědí předkládá i další otázky, které jsou důležitým vodítkem pro pokračování diskuzí na úrovni vedení příslušných organizací i příslušných ministerstev. Tato kapitola představuje širší souvislosti pro vznik této Příručky a je zároveň prostorem pro upřímné poděkování všem, kteří se na jejím vzniku podíleli.

- *„Vzhledem k tomu, že restorativní justice je stále ještě mladým oborem, máme mnohem více otázek, než odpovědí. Právě kladením otázek se učíme a rosteme. Ne náhodou je to také způsob, jak se posouvá kupředu mnoho našich restorativních přístupů. Když se ptáme ‚Jak restorativní justici zapojit do systému trestního soudnictví, jak s ním souvisí?‘, iniciujeme proces zkoumání a experimentování, který nás propojuje s potenciálem restorativního dialogu a nabízí prostor k přizvání dalších relevantních hlasů ke společnému jednání.“*

— *Dominic Barter, na semináři pro členy Restorativní platformy¹*

Restorativní justice jako ustálený koncept s prvními formovanými definicemi, cíli a programy je v podstatě mladým oborem. Snahy o určitou proměnu tradičního pohledu na trestný čin a trestní řízení ve spojení s tématy restorativní justice vznikají teprve od osmdesátých let minulého století. Byli to zejména odborníci z praxe, kteří začali hlasitěji připomínat, že pro moderní společnost je naprosto klíčové systémově uchopit fakt, že **trestný čin není jen porušením zákona, ale především konfliktem mezi lidmi a lidé – účastníci trestního řízení – by proto měli být v popředí zájmu příslušných orgánů a jejich profesionálů**. Připomínají, že trestní řízení má vytvářet prostor pro uznání důležitosti dopadů trestné činnosti na jednotlivce i celou společnost a možnost pro porozumění a řešení konfliktu, který za trestným činem stojí, a má nabízet cesty k obnově trestnou činností narušených vztahů a nápravě způsobené újmy. Ze zkušeností stále šířeji aplikované restorativní praxe umíme definovat její základní pilíře a východiska, konkrétní principy a restorativní programy. Výsledky restorativní justice podložené řadou studií a praktických zkušeností ukazují její nesporné benefity pro oběti, pachatele i občanskou společnost. Stojíme ale stále před velkou výzvou. Způsob její srozumitelné a efektivní širší aplikace do konkrétních právních a také společenských systémů jednotlivých zemí musí dané státy nacházet samy tak, aby velmi dobře zohlednily vlastní právní kulturu a systém, jejich potenciál i limity, historické kořeny dané země, její kulturu a tradice a také ochotu státních i vládních činitelů vstoupit do procesu změny.

1) *Seminář Dominica Bartera*. Online. Institut pro restorativní justici. N.d. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/seminar-dominica-bartera/>

Česká republika evropským i světovým trendům jistě pouze nepřihlíží. Vývoj našich legislativních dokumentů a v nich obsažených změn ukazuje soulad s relevantními směrnicemi EU a doporučeními Rady Evropy a vedl již k řadě systémových kroků, které cílí na podporu takových řešení trestní věci, jež reflektují potřeby oběti trestného činu a zároveň nastaví na čistě odplatném přístupu k pachateli (podrobněji v kapitole „Kontext“). **Můžeme ale považovat restorativní justici za skutečně stabilní součást dnešního českého trestněprávního systému?** Hlubší reflexi současné praxe trestního řízení optikou restorativní justice nám umožnilo zapojení České republiky v roce 2019 do **evropského projektu Restorative Justice: Strategies For Change**². Ten vznikl na podnět doporučení Rady Evropy o restorativní justici v trestních věcech³ a cílí především na podporu rozvoje restorativní justice na úrovni jednotlivých států a sdílení mezinárodní zkušenosti.

V každém z členských států zapojených v projektu Restorative Justice: Strategies for Change působí národní skupiny, jejichž úkolem je aktivizace jednotlivých aktérů na poli trestní justice a vytváření národní strategie pro široké uplatnění restorativní justice. Členy české národní skupiny jsou (dle abecedy): **Karel Dvořák** (náměstek člena vlády na Ministerstvu spravedlnosti), **Lukáš Dirga** (vedoucí oddělení vědy a realizace projektů v Ústavu pro studium totalitních režimů, člen Katedry sociologie Západočeské univerzity v Plzni), **Pavel Horák** (ředitel odboru výkonu vazby a trestu Generálního ředitelství VS ČR), **Petra Masopust Šachová** (předsedkyně Institutu pro restorativní justici, z. s.), **Andrea Matoušková** (ředitelka Probační a mediační služby), **Jan Tomášek** (výzkumný pracovník Institutu pro kriminologii a sociální prevenci).

V rámci tohoto projektu byla vytvořena národní **Strategie restorativní justice pro ČR**⁴, která mimo jiné definovala závazek pro období 2021–2024 k systémové spolupráci⁵ a je součástí programového prohlášení stávající vlády⁶. Ta předpokládá **budování restorativní perspektivy napříč všemi profesemi; vytvoření pracovních skupin pro jednotlivé profese na poli trestní justice, řešení otázky: jak v trestním řízení na jeho jednotlivých úsecích postupovat restorativně?; vytvoření systémové spolupráce na poli trestní justice** pro naplňování východisek a doporučení Strategie RJ pro ČR.

S těmito tématy jsme v roce 2021 vytvořili skupinu více než 50 odborníků, zástupců všech relevantních profesí – policistů, státních zástupců, advokátů, probačních úředníků, soudců, pracovníků vězeňské služby a pracovníků dalších organizací, kteří působí v přímé práci s oběti a/nebo pachateli trestných činů a přizvali jsme je ke vzniku tzv. **Restorativní platformy**, a to s institucionální podporou Nejvyššího soudu, Nejvyššího státního zastupitelství, Policejního prezidia ČR a České advokátní komory. Tyto instituce se tak připojily při podpoře Restorativní platformy k těm, které stály již u samého zrodu projektu Restorative Justice: Strategies for Change: Ministerstvu spravedlnosti, Probační a mediační službě a Vězeňské službě ČR. Její činnost v uplynulém období obnášela

2) *RJ: Strategies for change*. Online. Institut pro restorativní justici. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/projekty/rj-strategies-for-change/> V anglickém jazyce. *Restorative Justice: Strategies for Change (RJS4C)*. Online. European forum for restorative justice. Dostupné z: <https://www.euforumrj.org/en/restorative-justice-strategies-change-rjs4c-2019-2024>.

3) *Doporučení Rady Evropy CM/ Rec (2018)8, o restorativní justici v trestních věcech* (dále jen jako „Doporučení Rady Evropy o restorativní justici v trestních věcech“ nebo „Doporučení“) Neoficiální český překlad. Online. Institut pro restorativní justici, 2018. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/wp-content/uploads/2020/10/DOPORUCENI-RE-O-RESTORATIVNI-JUSTICI-PDF.pdf>

4) *RJ: Česko restorativně. Strategie restorativní justice pro Českou republiku*. Online. Praha: Institut pro restorativní justici, 2021. (dále jen jako „Strategie RJ pro ČR“) Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/wp-content/uploads/2021/03/PROHLEDNOUT-STRATEGII-RJ-PRO-CR.pdf>

5) Strategie RJ pro ČR, s. 24–25

6) *Programové prohlášení vlády*. Online. Praha: Vláda České republiky, 2022. Dostupné z: https://vlada.gov.cz/cz/programove-prohlaseni-vlady-193547/#spravedlnost_a_pravo

velmi pečlivé prozkoumání současné podoby uplatňování restorativní justice v České republice a možností pro její další rozvoj se zohledněním potenciálu a významu každé ze jmenovaných profesí v průběhu celého trestního řízení. Členové měli možnost nahlédnout do zahraniční praxe, analyzovat zmíněné doporučení Rady Evropy k restorativní justici, slyšet zkušenosti přímých účastníků restorativních programů, prozkoumat některé kazuistiky, nahlédnout na potřeby i limity praxe napříč profesemi a navzájem se podpořit i sdílet vlastní zkušenosti s uplatněním restorativní justice ve své působnosti⁷. Domníváme se, že velmi zásadním výstupem z těchto seminářů a workshopů je **shoda jednotlivých členů na významu prostoupení restorativní justice do českého trestního práva a hledání řešení pro zajištění její širší dostupnosti.** Činnost platformy tímto navázala na integraci tématu restorativní justice a Strategie RJ pro ČR **do programového prohlášení vlády** a na zapojení restorativních principů do **Tezí trestní politiky vypracované pracovní skupinou pro efektivní trestní justici**⁸ zřízené pod Radou vlády pro lidská práva.

• *„Pomocí naší činnosti (Restorativní platformy) dáváme impulsy, jak téma dále posouvat.“*

— *Karel Dvořák, náměstek člena vlády, Ministerstvo spravedlnosti*

Po více než dvouleté společné práci členů Restorativní platformy vzniká jako jeden z jejích hlavních výstupů tato **Příručka pro českou restorativní praxi**. Velmi věříme, že obohatí vaše poznání restorativní justice v kontextu českého prostředí a především přinese potřebnou motivaci, inspiraci i konkrétní a užitečná doporučení pro rozvoj restorativní praxe jednotlivých profesionálů i příslušných organizací⁹. Zároveň uznáváme, že diskuze k tématu širšího uplatnění restorativní justice v ČR jsou stále živé, jsme uprostřed procesu a jakkoliv nabízíme odpovědi, chceme také klást navazující otázky, a přinášet tak témata a výzvy k iniciaci dalších změn, včetně těch systémových¹⁰.

7) Teoretický rámec jednotlivých diskuzí představuje kapitola „Kontext“.

8) *Teze trestní politiky*. Online. Praha: Úřad vlády České republiky – Sekretariát Rady vlády ČR pro lidská práva. N.d. Dostupné z: https://vlada.gov.cz/assets/ppov/rjp/cinnost-rady/zasedani-rady/Teze-trestni-politiky_1.pdf

9) Doporučení pro rozvoj restorativní justice v rámci působnosti jednotlivých profesí obsahuje kapitola „Česká restorativní praxe“.

10) Konkrétní oblasti popisuje kapitola: „Systémové kroky“.

S velkou úctou bychom zde chtěli poděkovat všem členům Restorativní platformy za jejich čas, úsilí, ochotu změnit úhel pohledu a zkoumat trestní řízení novou optikou, sdílet otevřeně své názory a navzájem se povzbuzovat na cestě k dostupnější restorativní justici a trestnímu právu na jejich principech položenému.

Abecední seznam členů Restorativní platformy, s jejich laskavým svolením:

Marie Bednaříková, mezinárodní výzkumnice v oblasti trestní justice
Dušan Beyer, probační úředník – Probační a mediační služba, středisko Opava
Zdeněk Bořil, terapeut – Vězeňská služba ČR, Vazební věznice Liberec
Natálie Brezanská, asistentka soudce – Nejvyšší soud, mediátorka – Mediační a edukační centrum (CSS Brno)
Lucie Budayová, akademická pracovnice – Policejní akademie ČR v Praze, státní zástupkyně – OSZ v Berouně
Jiří Bušek, advokát – AK Mgr. Jiří Bušek
Ascaldeia Mariana Catwall, facilitátorka Kruhů obnovy, vedení organizace – Pro Dialog, z. s.
Vladimíra Čapkova, vedoucí Poradny Bílého kruhu bezpečí, z. s., Plzeň – Bílý kruh bezpečí, z. s.
Tereza Dlešťíková, akademická pracovnice – Policejní akademie ČR v Praze
Lukáš Duffek, advokát, partner – Rowan Legal
Tomáš Durdík, soudce – Nejvyšší soud
Andrea Dvořáková, sociální pracovnice – Vězeňská služba ČR, Věznice Znojmo
Tomáš Foldyna, státní zástupce – Nejvyšší státní zastupitelství
Gabriela Hendlová, ředitelka služeb pro klienty – RUBIKON Centrum, z.ú.
Petr Holub, soudce – Okresní soud v Chebu
Adéla Hořejší, advokátka – Hořejší legal s. r. o., advokátní kancelář
Jaroslav Hrabálek, vedoucí odb. obec. kriminality Úřadu kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia ČR
Josef Hrubý, vychovatel terapeut – Vězeňská služba ČR, Věznice Vinařice
Hana Jandová, právnička, vedoucí služby – Persefona, z. s.
Václav Jiříčka, hlavní psycholog – Generální ředitelství Vězeňské služby ČR
Gabriela Kabátová, výkonná ředitelka – Mezinárodní vězeňské společnosti, z. s.
Jindřiška Krpálková, ředitelka organizace – Pro Dialog, z. s.
Denisa Krumpová, koordinátorka péče o klienty a terapeuty – Sociální klinika
Miroslav Krutina, advokát – Mgr. Miroslav Krutina, advokát
Tomáš Kubík, náměstek policejního prezidenta pro Službu kriminální policie a vyšetřování – Policie ČR
Ondřej Kubů, soudce – Krajský soud v Českých Budějovicích
Barbora Kvášová, státní zástupkyně – Městské státní zastupitelství v Praze
Martin Lýsek, soudce – Krajský soud v Ostravě – pobočka v Olomouci
Radek Makový, poradce pro oběti trestných činů, předseda spolku – Restorativ, z. s.
Michal Matouš, soudce – Okresní soud Praha-východ
Ilona Mičáková, právnička Intervenčního centra Olomouc – Středisko sociální prevence Olomouc, p. o.
Věra Nováková, advokátka – samostatná advokátka v Liberci a v Praze
Karla Nováková, krajská vedoucí – Probační a mediační služba
Veronika Novotná, předsedkyně senátu – Okresní soud v Táboře
Jan Novotný – státní zástupce, Městské státní zastupitelství v Praze
Jan Odvárka, krajský vedoucí – Probační a mediační služba
Blažej Pelán, kaplan – Vězeňská služba ČR, Věznice Plzeň
Michal Petras, metodik pro výkon vazby a trestu – Generální ředitelství Vězeňské služby ČR
Pavel Prchal, speciální pedagog – Vězeňská služba ČR, věznice Vinařice
Josef Rada, náměstek ředitele pro SKPV – Krajské ředitelství policie Karlovarského kraje, PČR
Dagmar Roztočilová, učitelka odborných předmětů – Akademie Vězeňské služby ČR
Jana Semerádová, advokátní koncipientka – Rowan Legal
Jan Slaný, státní zástupce – Okresní státní zastupitelství v Břeclavi
Štěpán Sobotík, vedoucí střediska – Probační a mediační služba, středisko Jablonec nad Nisou
Kateřina Šlesingerová, náměstkyně pro probaci a mediaci – Probační a mediační služba
Alena Tibitanzlová, advokátka, akademická pracovnice – Policejní akademie ČR v Praze

Dále nám dovoluňte upřímne poděkování za konzultace dílčích částí Příručky k jednotlivým profesím, jmenovitě (dle abecedy) Dušanu Beyerovi, Vladimíře Čapkové, Tomáši Durdíkovi, Tomáši Foldynovi, Gabriele Hendlové, Adéle Hořejší, Jaroslavu Hrabáčkovi, Václavu Jiříčkovi, Martinu Lýskovi, Radku Makovému, Věře Novákové, Blažejovi Pelánovi, Michalu Petrasovi a Kateřině Šlesingerové.

Za konzultace, přípravu a zpracování podkladů děkujeme také kolegyním Zuzaně Čierne, Tereze Dleštíkové, Anně Korandové a Kristýně Korbelové.

S přáním úspěšné restorativní praxe

Petra Masopust Šachová, Tereza Řeháková a Lea Vaňkátová
Institut pro restorativní justici

A stylized, handwritten signature in yellow ink, consisting of a large, flowing loop that ends in an arrow pointing to the right.

Kontext

Restorativní justice tady a teď

Pro efektivní práci s Příručkou považujeme za důležité představit rámec, ve kterém diskuze členů Restorativní platformy k rozvoji české restorativní justice probíhala. Tato kapitola proto především ukazuje obsah jednotlivých zkoumaných otázek týkajících se uplatňování restorativní justice v trestním řízení ve vztahu k obětem, pachatelům i dalším osobám zasažených trestnou činností. Současně vysvětluje základní pojmy ve smyslu, kterým jsou užívány v celém tomto dokumentu, konkrétně především restorativní justice, restorativní princip, restorativní program, oběť a pachatel. Užitečné zdroje pro bližší seznámení se s jednotlivými, zde spíše nastíněnými tématy, najdete na konci této Příručky.

RESTORATIVNÍ JUSTICE, JEJÍ PRINCIPY A PROGRAMY

Restorativní justici (dále také „RJ“) vnímáme jako cestu nalézání spravedlnosti, která se **orientuje na nápravu újmy způsobené trestným činem a přijetí opravdové odpovědnosti**. Jedná se o **system hodnot, principů a konkrétních programů**, které usilují o **změnu úhlu pohledu** na způsob, jakým vedeme trestní řízení a na cíle, které jím sledujeme. Celý koncept restorativní justice **obrací pozornost směrem k lidem**, kterých se trestná činnost dotýká v různých rolích – jako oběti a pachatele, jejich blízkých, svědků události, zasažené komunity – a nabízí jim taková východiska, v rámci nichž je vytvářen bezpečný prostor pro jejich **vlastní participaci, dialog a osobní zapojení do navrhování řešení**. Takto popsany kontext může být označován také jako **restorativní přístup**.

Idea přivedení obou/všech stran konfliktu k sobě pro to, aby společně zasedly, hovořily a hledaly možnosti ošetření způsobených dopadů přinášejících určitou úlevu, satisfakci nebo i uzdravení, má své hluboké kořeny v mnoha kulturách a jejich tradicích.¹¹ Samotný koncept restorativní justice se ale utváří až v 70. letech 20. století jako snaha napravit některé slabiny západního právního systému a přitom stavět na jeho silných stránkách.¹² Do popředí zájmu se dostávají doposud spíše opomíjená **témata související s oběťmi trestného činu a jejich potřebami, rozpoznáním reálných dopadů trestné činnosti a povzbuzením pachatelů k nápravě způsobené újmy, pokud je to možné**. Spíše než orientace na samotné potrestání pachatele se vyvíjí pohled na trestní řízení zaměřený na nápravu škod způsobených trestným činem a zapojení jednotlivců a členů komunity do celého procesu.

11) Historická východiska restorativních přístupů jistě stojí za hlubší prozkoumání. K tématu například:

1 – McCOLD, Paul. *The recent history of restorative justice – Mediation, circles, and conferencing*. Z: SULLIVAN, Dennis;

TIFFT, Larry. *Handbook of Restorative Justice: A Global Perspective*. London. Routledge, 2006. ISBN 978-04-1544-724-9, s. 23–51

2 – MIERS, David: *The international development of restorative justice*. Z: JOHNSTONE, Gerry; VAN NESS, Daniel.

Handbook of Restorative Justice. Cullompton. Willan Publishing, 2007. ISBN 978-18-4392-151-6. s. 447–467

12) *Restorative justice? What's that?* Online. Zehr institute for restorative justice. N.d. Dostupné z: <https://zehr-institute.org/what-is-rj/>

- „Restorativní justice je přístup k řešení újmy nebo rizika újmy prostřednictvím zapojení všech dotčených osob k dosažení společného porozumění a dohody o tom, jak lze újmu nebo provinění napravit a dosáhnout spravedlnosti.“

— Evropské fórum pro restorativní justici¹³

Howard Zehr: Restorativní justice – co to je?¹⁴

Pro mnohé restorativní justice znamená setkání mezi oběťmi trestných činů a těmi, kteří tyto trestné činy spáchali. Členové rodiny se setkají s teenagery, kteří vykradli jejich dům, vyjadřují své pocity a společně jednájí o plánu napravující škody. Rodiče se sejdou s mužem, který zavraždil jejich dceru, aby mu řekli, jakým způsobem ovlivnil jejich životy a získali odpovědi na své otázky. Ředitel školy a jeho rodina se potká s chlapci, kteří odpálili dělobuch na jejich předzahrádce a těsně minulí ředitele a jeho malé dítě. Obavy rodiny a sousedů z opakování události mizí a chlapci poprvé chápou hrůznost toho, co udělali.

Restorativní justice zahrnuje programy setkání pro oběti a pachatele – dnes existují tisíce takových programů po celém světě. Ale **restorativní justice je víc než jen setkání a její rozsah často sahá daleko za systém trestní justice**. Školy ve stále větší míře zavádějí restorativní procesy pro řešení konfliktů, náboženské organizace používají restorativní přístupy k řešení provinění – včetně sexuálního zneužívání duchovními – a celé společnosti zvažují restorativní přístupy k řešení konfliktů mezi národy nebo v případech terorismu. Rostoucí oblibou jsou restorativní konference nebo kruhy, které spojují skupiny lidí, aby sdíleli pohledy a obavy a společně nacházeli řešení problémů, kterým čelí jejich rodiny a komunity.

S vytvořením základních paradigmat restorativní justice postupně přicházejí iniciativy na úrovni jednotlivých států i úrovni mezinárodní, které směřují k zapojení restorativní justice do stávajících systémů. Vycházejí důležitá doporučení Rady Evropy, směrnice EU a také dokumenty OSN věnující se klíčovému tématům restorativní justice, včetně vymezení restorativních principů a obsahu, implementaci a dostupnosti restorativních programů¹⁵. Tento vývoj přímo ovlivňuje také české

13) *Restorative justice in a nutshell*. Online. European forum for restorative justice. N.d. Dostupné z: <https://www.euforumrj.org/en/restorative-justice-nutshell>

14) *Restorative justice? What's that?* Online. Zehr institute for restorative justice. N.d. Dostupné z: <https://zehr-institute.org/what-is-rj/>

15) Především:

1 – *Doporučení Rady Evropy č. R (99) 19, o mediaci v trestních věcech*. Online. 2012. Dostupné z: https://search.coe.int/cm/Pages/result_details.aspx?ObjectID=090000168062e02b

2 – *Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV*. Online. 2012. Dostupné z: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2012/29/oj>. (dále jen jako „směrnice EU o obětech trestných činů“)

3 – *Doporučení Rady Evropy o restorativní justici v trestních věcech*

4 – *Benátská deklarace ministrů spravedlnosti členských států Rady Evropy, o roli restorativní justice v trestních věcech*. (dále jen jako „Benátská deklarace“) Online. 2021. Dostupné z: <https://rm.coe.int/venice-ministerial-declaration-eng-4-12-2021/1680a4df79>

5 – *Průvodce restorativními programy*. Online. 2. vydání. Edice příruček pro trestní justici. Vídeň: United Nations Office on Drugs and Crime, 2020. (dále jen jako „Průvodce restorativními programy“) Dostupné z: https://restorativni-justice.cz/wp-content/uploads/2022/01/2022_PROHLEDNOUT_PRUVODCE_RESTORATIVNIMI_PROGRAMY_FINAL.pdf

prostředí a českou legislativu, ve které se ukotvují některé restorativní principy a také programy především v podobě přijetí zákona o Probační a mediační službě¹⁶, zákona o soudnictví ve věcech mládeže¹⁷ a zákona o obětech trestných činů^{18,19}

Významným mezinárodním dokumentem posledních let je nepochybně **Doporučení Rady Evropy o restorativní justici v trestních věcech** z roku 2018. Jeho cílem je **podniknout** členské státy Evropské unie k používání restorativního přístupu v jejich systémech trestní justice a podpořit vývoj nových restorativních programů. Definuje klíčové principy a hodnoty restorativní justice, specifikuje některé požadavky na kvalitu a podtrhuje základní myšlenku, která také provázela jednání českých odborníků probíhající v rámci Restorativní platformy:

Restorativní justice má být dostupná všem účastníkům trestního řízení, kteří na základě svého svobodného rozhodnutí chtějí restorativní přístup využít, bez ohledu na závažnost trestného činu nebo fázi trestního řízení.

Doporučení v ohledu na zajištění dostupnosti restorativní justice adresuje soudní orgány a orgány trestní justice, aby vytvářely podmínky, postupy a infrastrukturu nezbytnou k postoupení případů restorativní justici, kdykoli je to možné a zároveň apeluje na vlády, aby v tomto zajistila finanční i propagační podporu.

Na Doporučení přímo navazuje tzv. **Benátská deklarace z roku 2021**. Tato deklarace opětovně zdůrazňuje některé klíčové prvky definované v Doporučení, zároveň, jak uvádí Dr. Ian D Marder a Dr. Petra Masopust Šachová: „...posunuje celou problematiku kupředu v některých malých, ale důležitých momentech.“²⁰ Ty zahrnují především **ustanovení o rozvoji programů restorativní justice v jednotlivých státech** (aby vlády stimulovaly širokou implementaci restorativní justice, jejích principů a metod a byly vytvořeny národní akční plány či politiky pro implementaci Doporučení z roku 2018), **změně pojetí a kultury trestního řízení** (aby bylo o restorativní justici uvažováno ne jako o ojedinelém programu v rámci tradičního přístupu k trestní justici, ale jako o širší kultuře, která by měla pronikat do systému trestního soudnictví založeného na účasti oběti a pachatele při řešení a nápravě škod způsobených trestnou činností); a **vyšším vzděláváním stávajících i budoucích profesionálů** (aby všichni profesionálové prošli takovým vzděláváním, aby chápali restorativní principy a byli je schopni aplikovat ve své každodenní praxi). Deklarace také vnáší požadavky na Radu Evropy, která má učinit kroky na podporu národních vlád.

Je velmi důležité, že představené dokumenty existují a udávají jasný trend pro vývoj moderní trestní justice, jejíž součástí má být uplatňování restorativních principů a konkrétních programů. Zároveň v nich nedostáváme faktický návod, jakou formou restorativní justici konkrétně realizovat – každý stát, s ohledem na jeho právní systém i sociokulturní klima, vlastní tradice a zvyklosti, musí hledat odpovídající řešení zohledňující specifika svého prostředí s jeho potenciálem i limity. **Společně**

16) zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů (dále jen jako „zákon o Probační a mediační službě“)

17) zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů (dále jen jako „zákon o soudnictví ve věcech mládeže“)

18) zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, ve znění pozdějších předpisů (dále jen jako „zákon o obětech trestných činů“)

19) Podrobněji k restorativním principům v uvedených zákonech v: MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. Beckova edice právní instituty. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-756-9. s. 36–51.

20) MARDER, Ian a MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Jak Benátská deklarace přispívá do mezinárodního rámce restorativní justice*. Online. 2022. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/o-restorativni-justici/odbornici-a-system/jak-benatska-deklarace-prispiva-do-mezinarodniho-ramce-restorativni-justice/>.

jmenovatele pro jakékoliv uplatnění restorativní justice vymezují její základní principy, hodnoty a cíle, jejichž obsahy se navzájem prolínají.²¹ Pro účely tohoto dokumentu užíváme v nadřazeném pojmu „principy restorativní justice“ následující teze.

Principy restorativní justice:

- **Participace účastníků:** Zdůrazňuje význam aktivní účasti všech zúčastněných stran (oběti, pachatele, komunity) v procesu trestní – restorativní – justice. Umožňuje všem zúčastněným aktivně se podílet na procesu a rozhodování.
- **Náprava újmy:** Klade důraz na uznání a nápravu škod způsobených trestným činem a obnovu trestnou činností narušených vztahů.
- **Dobrovolnost a informovaný souhlas:** Podtrhuje, že účast v restorativních programech by měla být založena na dobrovolnosti a informovaném souhlasu všech zúčastněných.
- **Podpora dialogu a vzájemného porozumění:** Podporuje otevřený a upřímný dialog mezi oběťmi a pachateli, který směřuje k vzájemnému pochopení a případně usmíření, které však není automatickým předpokladem.
- **Integrace do trestního systému:** Zdůrazňuje potřebu začlenění restorativní justice do trestněprávního systému a její dostupnost v každé fázi trestního řízení.
- **Zaměření na reintegraci a komunitní zapojení:** Podporuje snahy o reintegraci obětí a pachatelů do společnosti a zapojení komunity do procesu restorativní justice.
- **Respektování práv a potřeb všech zúčastněných:** Zachází se všemi účastníky s respektem a důstojností. Zahrnuje ochranu práv a potřeb obětí, pachatelů i ostatních zúčastněných stran.
- **Odpovědnost:** Pomáhá pachatelům uznat způsobenou újmu a převzít za ni odpovědnost.
- **Transformace:** Poskytuje příležitost k porozumění, uzdravení a změnám v chování.

Uplatňování restorativních principů v trestním řízení je možné prostřednictvím konkrétních **restorativních programů**. Ty se neustále vyvíjejí a nabývají nových podob. Celosvětově je evidentní značná různorodost, co se týče jejich formálnosti, vztahu k trestnímu řízení, míry zapojení pra-

21) Srovnej:

1 – Doporučení Rady Evropy o restorativní justici v trestních věcech, čl. 13–20

2 – Průvodce restorativními programy, s. 6–9

3 – *Values of restorative justice*. Online. European forum for restorative justice. N.d. Dostupné z: <https://www.euforumrj.org/en/values-restorative-justice>

covníků trestní justice do jejich realizace, působnosti programů a jeho správy i odpovědnosti za facilitaci programu.²² Jednotlivé variace nám mohou být dobrou inspirací při zkoumání efektivní a dostupné restorativní justice, nicméně jak bylo uvedeno výše, způsob zavádění restorativní justice a realizace restorativních programů je zapotřebí dobře navázat na systém a podmínky dané země, v našem případě České republiky.

Restorativní programy zahrnují především:

- **Mediace:**²³ program, kde přímo a nebo nepřímo probíhá asistovaný rozhovor mezi pachatelem a obětí, který zprostředkovává třetí nezaujatá strana proškolená k tomuto účelu – mediátor. Míra zapojení oběti, pachatele i mediátora do vlastního rozhovoru se může lišit, v případě méně řízeného nebo neřízeného rozhovoru oběti a pachatele je často užíván termín **restorativní dialog**.
- **Restorativní konference:** program, který umožňuje zapojení širšího okruhu osob, kterých se trestný čin dotkl, tedy vedle oběti a pachatele zejména jejich rodinné příslušníky, blízké osoby, zástupce komunity nebo různých institucí individuálně dle konkrétního případu – typickými příklady jsou učitel, policista, psycholog, představitel místní církve apod. Setkáním provádí nezaujatá a proškolená strana – facilitátor nebo dvojice facilitátorů.
- **Kruhy:**²⁴ program, jehož praxe vychází z tradičních nástrojů a technik původních obyvatel. Můžeme se setkat s více typy kruhů, kdy jejich obecnou podstatou je možnost vyjádřit se k dané otázce pro všechny, kteří se kruhu účastní, což spěje k vyjádření respektu k potřebám všech zástupců komunity a posilování její hodnoty, významu i vzájemného soužití²⁵. Restorativním procesem provádí facilitátor, nebo také strážce kruhu, jehož úkolem je zahájit restorativní proces a vytvářet prostředí bezpečné pro sdílení.
- **Programy s restorativními prvky/kvazi restorativní programy:** označení pro programy, které naplňují principy restorativní justice, ale nezahrnují setkání oběti a pachatele daného trestného činu. Jedná se například o setkání obětí a pachatelů nesouvisejících trestných činů, programy pro pachatele povzbuzující jejich aktivní řešení dopadů trestné činnosti, svépomocné skupiny pro oběti a další.

Vývoj restorativní justice:²⁶

Zatímco restorativní justici typicky charakterizuje dialog mezi stranami, lze navrhnout a uskutečnit mnoho programů, které neobsahují dialog mezi obětí a pachatelem, a to způsobem, který je v úzkém souladu s principy restorativní justice. Restorativně lze realizovat například

22) Podrobněji k variantám restorativních programů Průvodce restorativními programy. s. 23–40

23) Především na evropské úrovni můžeme sledovat diskuse, které se věnují problematice některých programů mediace v trestním řízení, které zcela nenaplní principy restorativní justice. Téma stručně popisujeme v: KORANDOVÁ, Anna; ŘEHÁKOVÁ, Tereza; VANKÁTOVÁ, Lea. *Manuál pro restorativní setkání v případech závažné trestné činnosti*. Online. 2023. Dostupné z: https://restorativni-justice.cz/wp-content/uploads/2023/11/IRJ_JUSTIN_MetodikaCZ.pdf. s. 13–14.

24) Kruhy nejsou v současné době v rámci trestního řízení standardně využívány. V ČR nachází širší uplatnění například ve školách, více k jednomu z projektů zde: *Ministerstvo pro místní rozvoj. Místo pro všechny*. Online. N.d. Dostupné z: <https://mistoprovsechny.cz/info/1/o-projektu>. Tématu kruhů se věnuje také publikace: KORANDOVÁ, Anna; ŘEHÁKOVÁ, Tereza; ŘEZŇÍKOVÁ, Sylva; NOVÁK, Jakub. *Aplikace principů restorativní justice do systému řešení seniorského abusu*. Online. 2023. Dostupné z: https://restorativni-justice.cz/wp-content/uploads/2023/12/IRJ_RESTABUS_Final2023.pdf

25) MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. Beckova edice právní instituty. Praha: C. H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-756-9. s. 136.

26) Doporučení Rady Evropy o restorativní justici v trestních věcech, čl. 59–60

plány odškodnění komunity, podpůrné programy pro oběti a svědky, vzdělávání vězňů nebo pachatelů v dohledu probačních služeb směřující k posílení empatie vůči obětem, kruhy podpory a odpovědnosti, ceremoniály reintegrace pachatelů a jejich rodin apod. **Restorativní principy a přístupy lze také využít v rámci systému trestní justice, ale mimo rámec trestního řízení.** Mohou být použity například tam, kde dojde ke konfliktu mezi občany a zástupci policie, mezi vězni a pracovníky vězeňské služby nebo mezi probačními pracovníky a jejich klienty. Mohou být použity i tam, kde je konflikt mezi zaměstnanci v rámci soudních orgánů nebo orgánů činných v trestním řízení.

V České republice je významným subjektem pro poskytování restorativních programů **Probační a mediační služba, která v rámci každého okresu umožňuje realizaci mediací a rodinných skupinových konferencí.** Mediace v rámci Probační a mediační služby jsou pak jednoznačně nejrozšířenějším českým restorativním programem – za rok 2022 byly realizovány v 833 případech jako přímé setkání oběti a pachatele. Diskutována je v této souvislosti otázka současného zaměření mediační činnosti, která je více orientována na méně závažnou trestnou činnost a přípravné řízení či řízení před soudem, tedy nenaplnuje požadavek na dostupnost „pro všechny trestné činy ve všech fázích trestního řízení“, na které apeluje Doporučení. Touto problematikou se dále v dokumentu podrobněji zabýváme (viz kapitola „Probační úředník“). Restorativní programy mohou poskytovat také jiné subjekty, typicky sociální služby příspěvkových organizací nebo nevládní organizace, taková praxe je však zatím spíše výjimkou (v rámci služeb akreditovaných Ministerstvem spravedlnosti pouze organizacemi Mezinárodní vězeňské společnosti, ProDialog a KAPPA-HELP). **Potřeba dále jednat o možnostech týkajících se dostupnosti restorativních programů je nutná.** Problematice se podrobněji věnujeme především v kapitole „Systémové kroky“.

Seznamte se blíže s restorativními programy a programy s restorativními prvky v ČR:

Mediace²⁷/Probační a mediační služba: program umožňující setkání a dialog oběti a pachatele, jeho výsledky se promítají do trestního řízení.

Rodinné skupinové konference²⁸/Probační a mediační služba: program využívaný ve věcech mládeže, umožňující řešení následků trestné činnosti v širším kruhu za účasti oběti, pachatele, jejich blízkých i dočtené komunity.

Building Bridges²⁹/Mezinárodní vězeňské společnosti: program spočívá v osmi setkáních skupiny obětí a uvězněných pachatelů nesusouvisejících trestných činů, které probíhají uvnitř vybraných věznic.

27) *Mediace – možnost mimosoudního řešení konfliktu.* Online. Probační a mediační služba. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/mediace/>.

28) SocioFaktor. *Studie účinnosti programů proti násilí a rodinné skupinové konference.* Online. 2020. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wpcontent/uploads/2021/08/projekty_NSCII_Studie_ucinnosti_programu_Proti_nasilu_a_RSK.pdf.

29) *Building Bridges.* Online. Mezinárodní vězeňské společnosti. Dostupné z: <https://mvs.cz/building-bridges/>.

Restorativní program: obnovení dialogu v rodinách zasažených trestným činem³⁰/ProDialog: Cílovou skupinou programu jsou oběti a pachatelé trestných činů, které se dějí v oblasti domácího a genderově podmíněného násilí.

Vnímám i Tebe³¹/Probační a mediační služba a Vězeňská služba ČR: program s restorativními prvky pro pachatele zaměřený na rozpoznání dopadů jejich protiprávního jednání a hledání bezpečné nápravy způsobené újmy, realizován v rámci výkonu trestu odnětí svobody a nebo probační činnosti Probační a mediační služby.

ReSet³²/Institut pro restorativní justici: pilotní program restorativních setkání obětí a pachatelů v případech trestné činnosti se závažným dopadem.

Restorativní programy³³/KAPPA-HELP: nabízí mediace mezi obětí a pachatelem, rodinné, případové, restorativní konference pro oběti a pachatele.

- **„Restorativní princip nepotřebuje restorativní programy, aby mohl být v průběhu trestního řízení aplikován.“**

— *Lea Vaňkátová, Institut pro restorativní justici*

Odborníci zabývající se restorativní justicí se shodují, že **to, co činí konkrétní reakci na trestný čin opravdu „restorativní“, není jen určitý restorativní program, ale především právě dodržování širokého souboru hodnot a principů, které tvoří společný rámec pro zapojení všech zainteresovaných stran při reakci na trestný čin a jeho následky v rámci celého trestního řízení.**³⁴ Osamocенý restorativní program v nerestorativním prostředí nemá takový potenciál přispět k nápravě vztahů narušených trestným činem i nahrazení vzniklé újmy. Je proto důležité hledat možnosti a postupy pro širší uplatnění restorativních principů, než pouze skrze restorativní programy jako takové a usilovat o jejich provázanost a kontinuitu. Takto nastavený systém restorativně-trestní justice přispívá k pocitu bezpečí a spravedlnosti pro širší okruh lidí, kterých se trestný čin dotýká. Zároveň mění společenské klima a nahlížení na řešení konfliktů obecně. V rámci diskuzí na úrovni Restorativní platformy proto byly zkoumány následující oblasti a otázky.

30) Aktuální projekty. Online. Pro dialog. N.d. Dostupné z: <https://www.prodialogforum.cz/projekty/>

31) KRAMÁŘOVÁ, Daniela; MARKOVÁ, Ludmila; ŠMERDOVÁ, Tereza; TKÁČOVÁ, Jana; KOVÁŘ, Jakub a VARGA Jiří. *Metodika k programu Vnímám i Tebe (VIT): program zvyšující odpovědnost pachatele vůči oběti trestného činu*. Online. Probační a mediační služba ČR, 2020. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/08/projekty_KSII_Metodika_VIT_200825.pdf

Na vyžádání u vedení Probační a mediační služby je k dispozici pro odborníky pracující s pachateli trestné činnosti také upravená verze programu VIT – manuál „Dopady trestného činu a co já s tím?“ pro vedení dvouhodinového semináře se skupinou pachatelů k restorativním tématům, využitelný také pro individuální restorativní práci s pachateli.

32) ReSet. Online. Institut pro restorativní justici, z. s. 2023. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/projekty/reset/>

33) Kappa Help – centrum sociální prevence. Online. N.d. Dostupné z: <https://www.kappa-help.cz/eRP/index.htm>

34) Průvodce restorativními programy, s. 5

Možnosti uplatnění restorativní justice v praxi:

Jak jednáme s oběťmi, jejich blízkými, pozůstalými, pachateli? Jaký je obsah a způsob komunikace zástupců orgánů činných v trestním řízení a dalších profesionálů s účastníky trestního řízení? Jak jsou identifikovány a zohledňovány reálné potřeby jednotlivých účastníků? Jaké místo má v trestním řízení lidský přístup, empatie nebo respekt?

Jaké informace o situaci pachatele a oběti máme, které jsou pro restorativní procesní řešení důležité?

Jaké procesní postupy volíme? Jaké tresty (trestní sankce) v duchu restorativních principů ukládáme? Vedou k přijetí odpovědnosti pachatele, reintegraci oběti i pachatele, kladou důraz na nápravu újmy oběti?

Jak a jaké restorativní programy do procesu zapojíme tak, aby byly dostupné pro všechny trestné činy a ve všech fázích trestního řízení? Jakou roli hrají státní instituce, kde je prostor pro nevládní organizace?

Jak zajistíme restorativní výkon trestu? Zohledňuje potřeby oběti i komunity/společnosti?

Jaká vězení máme? Vedou pachatele k uvědomění si dopadů trestného činu na oběti, motivují k převzetí odpovědnosti, aktivizují k náhradě škody? Rozšiřují žádoucí kompetence pachatele, snižují rizika a od nástupu do vězení jej připravují na život po propuštění?

Jak se jako profesionálové sami ztotožňujeme s principy restorativní justice? Jsme jako odborníci (zejména realizující programy restorativní justice) v souladu se základními restorativními hodnotami a principy tak, abychom je mohli autenticky aplikovat? Využíváme restorativní přístup také uvnitř organizace, například v rámci komunikace se spolupracovníky, včetně řešení konfliktů na pracovišti?

Pro efektivní a komplexní uplatnění restorativní justice v českém prostředí je potřeba se uvedenými tématy průběžně zabývat, **sledovat je pohledem jednotlivých profesionálů** – tedy policistů, probačních úředníků, státních zástupců, soudců, pracovníků vězeňské služby nebo nevládních organizací a také v kontextu systému jako takového. Na některé z nich nabízíme odpovědi v kapitole „Česká restorativní praxe“, jiné vyžadují další pozornost a důkladnou diskuzi (dále také v kapitole „Systémové kroky“).

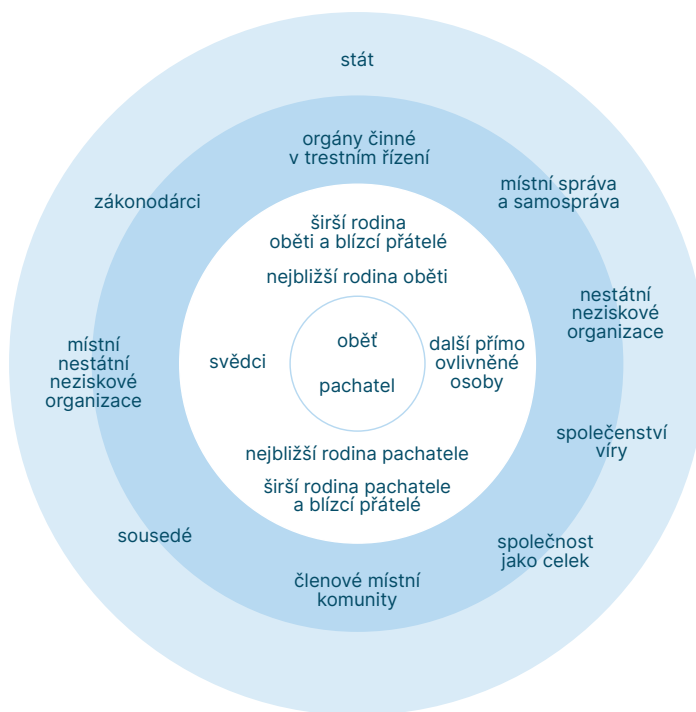
STRANY V RESTORATIVNÍ JUSTICI

Restorativní justice připomíná **lidský rozměr každého protiprávního jednání** a klade si za cíl sledovat individuální potřeby jednotlivých stran a adekvátně na ně reagovat, zkoumat dopady trestné činnosti a umožnit stranám se aktivně podílet na řešení jejich následků. Sleduje problematiku v širších souvislostech a prolíná její právní, sociální i psychologické aspekty. Ve středu

pozornosti stojí **oběť a pachatel** trestného činu, zároveň **jejich rodiny a další blízké osoby**, jejichž životy trestná činnost prostřednictvím primárních aktérů rovněž zasahuje. Trestný čin zároveň působí na **komunitu** (sousedství, škola, pracoviště...), ve které byl spáchán, týká se **organizací a jejich profesionálů**, jež v trestním řízení aktivně vystupují a v konečném důsledku ovlivňuje atmosféru **celé společnosti** a vyžaduje takový přístup **státu a jeho zákonodárců**, který cílí na vytváření pocitu bezpečí, spravedlnosti a dobrých společenských vztahů.

Pro účely tohoto dokumentu používáme výraz „oběť“ a „pachatel“ jako nadřazené pojmy ve svém vlastním významu: „Oběť“ zahrnuje osoby, které se staly obětí trestného činu, i ty, které se obětí cítí, včetně pojmu poškozený, a to jak fyzické, tak právnické osoby. Restorativní justice pracuje s pojmem oběť v širokém slova významu a její principy, přístupy a programy se vztahují i na osoby právnické³⁵. „Pachatel“ zahrnuje osoby podezřelé, obviněné, obžalované, odsouzené.

ZAINTERESOVANÉ STRANY V RESTORATIVNÍ JUSTICI

○ přímé zainteresované strany ● nepřímé zainteresované strany

Převzato z https://www.iirp.edu/images/pdf/qyvz_Probation_Service_Restorative_Justice_Strategy.pdf

³⁵ V některých částech textu používáme místo slova oběť slovo poškozený, a to tehdy, když daný text dopadá přímo na procesní aspekty problematiky ve vztahu k české trestněprávní úpravě.

Uvažování pohledem restorativní justice o trestném činu, to znamená v kontextu nápravy způsobené újmy a obnovy narušených vztahů, nás přímo vede k tématu **dopadů trestné činnosti a jejich závažnosti**. Můžeme konstatovat, že závažnost dopadu trestného činu nemusí vždy souviset s obecnou trestně právní kategorií (zločinem) vzhledem k tomu, že se často jedná o velmi komplexní souhrn navzájem na sebe působících faktorů (včetně fyzických zranění, způsobené psychické újmy, míry zranitelnosti oběti, sociálních a ekonomických dopadů atd.), které jsou **velmi individuální, subjektivní a proměňují se v čase**.³⁶ **Uznání této individuality je důležité pro průběžné sledování a vyhodnocování reálných potřeb jednotlivých stran**, které dále vede ke zvažování možnosti využití restorativního programu jako takového, zároveň určuje řadu dalších postupů a reakcí ze strany OČTŘ i nevládních organizací či dalších služeb.

Trestní řízení: prostor pro vyslyšení a adekvátní reakce na potřeby obětí

Oběti trestných činů se často ocitají ve své roli nečekaně a náhle. Jsou vtaženy do situace, kterou nebylo možné předpokládat, neexistuje pro ni rozumné vysvětlení, prolamuje osobní obranné mechanismy a její zvládnutí stojí mnoho psychických sil.³⁷ S tím souvisejí různé pocity, se kterými se oběť musí vypořádávat, zasahující do vnitřní duševní rovnováhy, vlastního sebehodnocení, důvěry v sebe sama a ke svému okolí i kontroly nad svým životem a životními situacemi.

Oběť: jaké otázky si klade?³⁸

- 1) Co se stalo?
- 2) Proč se to stalo mně?
- 3) Proč jsem v době činu jednal tak, jak jsem jednal?
- 4) Proč od té doby jednám tak, jak jednám?
- 5) Co když se to stane znovu?
- 6) Co to vše pro mě znamená (pro mou víru, pro můj pohled na svět, pro mou budoucnost)?

V různém čase po spáchání trestného činu identifikujeme **potřeby obětí**, na které bychom v rámci systému trestní justice měli umět dobře reagovat. Některé z nich adresují více dostupnou síť psychosociální podpory včetně krizové intervence, jiné, jak také vyplývá z otázek výše, směřují přímo k pachateli daného trestného činu. V obecnějších kategoriích se jedná o potřebu získat různé **informace, individuální pomoc a podporu krátce po činu a/nebo později**; získat **ujistění** od ostatních, že pachatelův čin nebyl správný (nezasloužila si ho, není to její vina, potřeby a pocity oběti jsou oprávněné); **klást pachateli otázky** k okolnostem trestného činu (především, proč si vybral právě ji?, proč za takových okolností, jaké byly motivy pachatele); konfrontovat pachatele s tím, **jak trestný čin negativně zasáhl do jejího života, aby pachatel převzal odpovědnost za své jednání**; získat plnou či symbolickou **náhradu utrpěné újmy**, ale též **obnovit narušení vlastní**

36) Téma podrobněji zkoumáme v metodice KORANDOVÁ, Anna; ŘEHÁKOVÁ, Tereza; VAŇKÁTOVÁ, Lea. *Manuál pro restorativní setkání v případech závažné trestné činnosti*. Online. 2023. Dostupné z: https://restorativni-justice.cz/wp-content/uploads/2023/11/IRJ_JUSTIN_MetodikaCZ.pdf. s. 16–17.

37) KELLNER, Tomáš; HÝL, Petr; ŠVADLENOVÁ, Marie a FAMĚROVÁ, Renata. *Studie potřeb obětí trestných činů*. Online. Probační a mediační služba ČR, 2020. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/08/projekty_PZJII_STUDIE_POTREB_OBETI_200820.pdf. s. 3–4.

38) MASOPIUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. Beckova edice právní instituty. Praha: C. H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-756-9. s. 26–27.

autonomie a schopnosti orientovat se ve svém životě; mít možnost **hledat a navrhnout řešení, být zapojen(a)**; mít podporu a prostor věc **uzavřít**.

Restorativní přístup k osobám, které se staly obětí trestného činu:

- **Citlivý, respektující a empatický přístup** k obětem by měl být základním předpokladem pro práci všech odborníků v trestním řízení.
- Jako zásadní můžeme považovat **schopnost naslouchat potřebám obětí, ty posoudit a adekvátně na ně reagovat** a dále je **velmi srozumitelně informovat o všech dostupných možnostech**, včetně účasti na restorativním programu, aby si oběť mohla dobře zvolit svoji cestu (pokud je to z pozice daného pracovníka možné), podpořit **posilování jejich sociálních vazeb** v nejbližším okolí.³⁹
- V případě, že oběť projeví zájem o setkání s pachatelem, je na místě **maximální snaha o realizaci takového setkání**, popřípadě jiné varianty restorativního řešení věci (například prostřednictvím dopisů, vzkazů, audio nahrávek nebo videokonference).
- Ukládáme **opatření v souladu s potřebami všech aktérů** dané situace. Při jakémkoliv procesním postupu ve věci v maximální možné míře **vysvětlujeme důvody takového rozhodnutí** (např. při uložení konkrétního druhu a výše trestu, při volbě konkrétního procesního institutu) s cílem umožnit zejména pachateli a oběti plně pochopit důvody, a přispět tak k tomu, že i oni vnímají rozhodnutí jako spravedlivé.

• **„Všichni, kdo přijdou do kontaktu s obětí a pachatelem, mají možnost situaci ovlivnit – být empatičtí, vnímat pocity a potřeby stran.“**

— Štěpán Sobotík, vedoucí střediska, Probační a mediační služba

Trestní řízení: prostor pro přijetí odpovědnosti pachatele a nápravu újmy

V případě pachatele se většinou jedná o osobu, která je iniciátorem dané situace, tedy trestné činnosti a jejich dopadů. Můžeme konstatovat, že **restorativní justice jednoznačně odsuzuje protiprávní jednání pachatele, ale nikoliv pachatele jako člověka a vede jej k aktivnímu řešení následků trestné činnosti a nápravě újmy**. Vlastní aktivní přístup pachatele směřovaný k těmto cílům v rámci trestního řízení není příliš typický. Pachatel je do značné míry ovlivněn jeho osobními postoji ke spáchanému trestnému činu, může mít sklon událost zlehčovat nebo různě upravovat, ať už je v tomto ohledu důvodem jeho **vědomá motivace** dosáhnout co nejmírnějšího trestu (často také na doporučení obhájce), nebo spíše **obraný mechanismus** před vlastními pocity studu či viny.⁴⁰ Schopnost nahlédnout na situaci optikou oběti a porozumět tomu, jaké skutečné konkrétní následky jeho jednání na život oběti mělo, může omezovat také zkušenost s **vlastní viktimizací**

39) KISELEVA, Olga a CHRISTENSEN-SCHNEIDER, Claudia. *Pokyny pro posuzování potřeb obětí v restorativní praxi*. Online. PROTECT: Sdílení osvědčených postupů v restorativní praxi a v podpoře ochrany práv dětí N.d. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/wp-content/uploads/2023/08/protect-CZ-1.pdf>

40) KORANDOVÁ, Anna; ŘEHÁKOVÁ, Tereza; VAŇKÁTOVÁ, Lea. *Manuál pro restorativní setkání v případech závažné trestné činnosti*. Online. 2023. Dostupné z: https://restorativni-justice.cz/wp-content/uploads/2023/11/IR_JUSTIN_MetodikaCZ.pdf s. 23.

pachatele v jeho minulosti nebo jiný traumatický zážitek a s nimi související zažitě vzorce myšlení a chování.⁴¹ Pachatelé tedy často žijí v jakémsi začarovaném kruhu, kde využívají různé techniky, kterými popírají, bagatelizují nebo převracejí svůj příběh a překonání takovýchto bariér vyžaduje dostatek (odborné) intervence prostoru a času. Z praxe odborníků je zřejmé, že pokud je pachatel schopen dohlédnout dopady svého protiprávního jednání, jedná se více o témata spojená s jeho vlastním životem (ztráta svobody, kontaktů s rodinou, ekonomické dopady, stres z trestního řízení apod.). Tato skutečnost může být dobrým základem pro další odbornou práci, která umožní dohlédnout také na příběh oběti.

Ačkoliv prvotní zájem nebo potřeby pachatele (zejména v přípravné fázi trestního řízení) nemusí směřovat k restorativnímu řešení věci, v některých případech můžeme sledovat, že **pachatel cítí potřebu sdělit oběti své motivy a okolnosti**, které ho ke spáchání trestného činu dovedly; může mít zájem o (do)vyjasnění sdělení, která zazněla při soudním řízení; může toužit po **smíření s obětí, dalšími zúčastněnými osobami** nebo sám se sebou. Pachatel se také může **cítit provinile a usilovat o nápravu nebo kompenzaci způsobené újmy**.⁴²

Bez ohledu na aktuální postoj pachatel má vždy význam jej informovat o možnostech restorativní justice a jejich přínosech a podpořit proces překonávání obranných mechanismů a dosažení upřímného náhledu na své jednání, včetně uznání dopadů.

- *„V restorativních programech se odehrává spousta emocí a skrz tyto emoce dochází ke změně postojů a hodnot. Je to intenzivní cesta, která má smysl o to více, že vede přes osobní zážitky aktérů ke konkrétním skutkům nápravy a projevům přijetí odpovědnosti, či smíření.“*

— Jan Odvárka, krajský vedoucí, Probační a mediační služba

Restorativní přístup k osobám, které spáchaly trestný čin:

- Téma dopadů trestné činnosti na oběť a komunitu by mělo rezonovat **v průběhu celého TŘ** (policie, SZ, soud); **ptáme se pachatele**, zda si uvědomuje **konkrétní následky** svého jednání, zda přijímá za ně **odpovědnost** a jak konkrétně je může **napravit** vzhledem k potřebám oběti i společnosti.
- **Ptáme se na potřeby pachatele (týkající se zejména řešení následků TČ a potřeb vedoucích k desistenci)**, příčiny jeho jednání a možnosti předcházení opakování, podporujeme jej v rozhodnutí **k vnitřní změně i aktivnímu řešení rizik**, vedeme ke spolupráci s Probační a mediační službou, vězeňskou službou ČR, kurátory, nevládními organizacemi.
- **Informujeme pachatele o možnostech restorativní justice**, jejích benefitech.
- Směřujeme k **vytvoření závazku pachatele**, který je orientovaný na jeho budoucí chování.
- Podporujeme **posilování sociálních vazeb** pachatele a zapojení rodiny či blízkých do procesu.

41) DELONG, Caitlin a REICHERT, Jessica. *The Victim-Offender Overlap: Examining the Relationship Between Victimization and Offending*. Online. Illinois Criminal Justice Information Authority. 2019. Dostupné z: <https://icjia.illinois.gov/researchhub/articles/the-victim-offender-overlap-examining-the-relationship-between-victimizationand-offending>

42) KORANDOVÁ, Anna; ŘEHÁKOVÁ, Tereza; VAŇKÁTOVÁ, Lea. *Manuál pro restorativní setkání v případech závažné trestné činnosti*. Online. 2023. Dostupné z: https://restorativni-justice.cz/wp-content/uploads/2023/11/IRJ_JUSTIN_MetodikaCZ.pdf. s. 25–26.

→ Ukládáme opatření **v souladu s potřebami všech aktérů** dané situace, vysvětlujeme důvody jednotlivých rozhodnutí.

Trestní řízení: Prostor pro dialog mezi obětí a pachatelem v rámci restorativního programu

V rámci trestního řízení by mělo být umožněno těm, kteří byli poškozeni trestným činem, a těm, kteří za tuto újmu zodpovídají, aby se v případě dobrovolného souhlasu společně zúčastnili řešení záležitostí vzniklých v důsledku trestného činu za pomoci školené a nestranné třetí strany (mediátor, facilitátor). Restorativní programy by měly být všeobecně dostupnou službou ve všech fázích trestního řízení bez ohledu na typ nebo závažnost trestného činu. Otázce dostupnosti restorativních programů se věnujeme podrobněji v kapitole „Systémové kroky“.

Proč se chtějí setkat?⁴³

Oběti:

- chtějí se postavit pachateli i svému strachu, říct mu „to svoje“
- potřebují položit otázky, na které může odpovědět jenom on
- chtějí se uzdravit, v rámci restorativního programu se jim pachatel bude muset podívat do očí a uznat svoji odpovědnost, což je pro řadu obětí důležité, vedle potrestání a nebo i bez něj
- chtějí pochopit, proč se to stalo, jak (jim) to pachatel mohl udělat
- někdy jde o smíření v rodině (trestné činy v rodině)
- oběť žádá restorativní setkání, aby se mohla od pachatele „oddělit“ – v trestním řízení se o nich společně hovoří, jsou spojováni, ten akt je spojil, ale chce to ukončit, uzavřít
- někdy chce omluvu od pachatele a on odpuštění, ale není to hlavní cíl restorativního setkání ani podmínkou úspěšného restorativního dialogu

Pachatelé:

- mají pocit jistého morálního dluhu vůči konkrétní oběti „Cítím, že oběti něco dlužím.“ „Jestli oběti pomůže setkání se mnou, udělám to.“
- mají potřebu upřímně odpovědět na otázky oběti (u soudu to nešlo, advokát nedoporučoval, šlo o výši trestu atp.)
- chtějí se omluvit či vyjádřit politování
- bude se jim lépe spát, když se zachovají čestně, někteří by rádi odpuštění, ale ne všichni, není to podmínkou úspěchu restorativního setkání

Vnímáme jako důležité si připomínat, že aktuální potřeby oběti i pachatele, jejich očekávání od orgánů činných v trestním řízení a vlastní kapacity a možnosti jsou velmi různé a během trestního řízení se proměňují. Roli hrají individuální charakteristiky, ale také fáze trestního řízení, ve kterém se účastníci nacházejí, způsob jejich prožívání stresové nebo traumatické situace, dosavadní přístup

43) KEENAN, Marie. *Pře-nastavení trestní justice a uzdravení obětí sexuálního násilí*. Online (video). Institut pro restorativní justici, z. s. 2020. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/zdroj/pre-nastaveni-trestni-justice-a-uzdraveni-obeti-sexualniho-nasilii/>

orgánů činných v trestním řízení, rozsah a kvalita poskytnuté podpory a pomoci apod. Klíčová je tedy **otázka správného načasování restorativního programu**, ke které ovšem nelze dát jiné univerzální doporučení, než **vyhodnocovat situaci průběžně dle její aktuální a individuální podoby** a vždy vycházet ze **svobodného rozhodnutí všech zapojených stran**.⁴⁴ Restorativní řešení věci může být pro některé oběti v počátku trestního řízení nepředstavitelné a až překonáním různých fází souvisejících se zpracováním reakce na trestný čin nebo ne/uspokojení z výstupů trestního řízení, si vytvoří prostor, kde pro ně restorativní program bude efektivním nástrojem k vyrovnání se s dopady trestné činnosti, přispěje k zotavení se z události a obnovení životní stability. Na druhé straně vidíme řadu případů, kdy je ideálním načasováním pro setkání oběti a pachatele právě přípravné řízení nebo řízení před soudem a strany mají zájem se potkat a řešit situaci spolu co nejdříve od události. **Dobrá informovanost obětí a pachatelů o možnostech restorativní justice je proto důležitá kdykoliv během trestního řízení stejně jako kontinuita a přístup k možnostem restorativního řešení v celém průběhu trestního řízení, neboť náhled pachatele i oběti se může vyvíjet.**

- **„Restorativní justice a její programy nejsou pro každého, protože ne každý má zájem či potřebu řešit svou věc tímto způsobem, ale měli bychom nejen v rámci trestního řízení vytvořit prostor vedený kvalifikovanými odborníky, pro všechny ty, kdo by o restorativní dialog zájem měli.“**

— Tereza Řeháková, Institut pro restorativní justici

PŘÍNOSY RESTORATIVNÍ JUSTICE

Výsledky restorativní justice podložené řadou studií a praktických zkušeností ukazují její **nesporné benefity pro oběti, pachatele i občanskou společnost**. Výzkumy a šetření této oblasti se zabývají otázkou uspokojení přímých potřeb účastníků trestního řízení, vlivem restorativního přístupu na jejich psychické zdraví a vlastní vyrovnávání se s událostí, řeší otázku obnovy trestným činem narušených vztahů a samozřejmě také možný vliv restorativní justice na další recidivu a desistenci pachatelů nebo ekonomickou otázku restorativních programů. Z řady dostupných studií⁴⁵ vybíráme klíčová zjištění k přínosům restorativního přístupu pro všechny zúčastněné strany:

44) Manuál pro restorativní setkání u závažné trestné činnosti obsahuje doporučení vztahující se k praxi odborníků, kteří se v různých fázích trestního řízení i mimo ně setkávají s oběťmi i pachateli trestných činů a mají možnost v rámci jejich spolupráce nabídku restorativního setkání či obdobného programu učinit.

KORANDOVÁ, Anna; ŘEHÁKOVÁ, Tereza; VAŇKÁTOVÁ, Lea. *Manuál pro restorativní setkání v případech závažné trestné činnosti*. Online. 2023. Dostupné z: https://restorativni-justice.cz/wp-content/uploads/2023/11/IRJ_JUSTIN_MetodikaCZ.pdf. s. 33–35.

45) v češtině:

1 – ROZUM, Jan; KOTULAN, Petr; LUPTÁKOVÁ, Marina; SCHEINOST, Miroslav a TOMÁŠEK, Jan. *Uplatnění mediace v systému trestní justice I*. Online. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009. ISBN 978-80-7338-090-8. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/365.pdf>

2 – TOMÁŠEK, Jan; MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra; ŘEHÁKOVÁ, Tereza; TESARČÍKOVÁ, Alena a JIŘIČKA, Václav. *Restorativní justice v českém vězeňství – zkušenosti a názory pracovníků Vězeňské služby ČR: výzkumná zpráva – výsledky z dotazníkového šetření*. Online. Praha: Institut pro restorativní justici, 2021. ISBN 978-80-270-9640-4. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/wp-content/uploads/2021/06/RJ-v-CESKEM-VEZENSTVI-dotaznikove-setreni.pdf>

3 – TOMÁŠEK, Jan. *Rodinné skupinové konference*. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Praha: Institut pro

kriminologii a sociální prevenci, 2019. ISBN 978-80-7338-177-6. Dostupné z: <https://www.iksp.cz/rodinne-skupinove-konference>

4 – Průvodce restorativními programy. s. 8–9

- **Snížení symptomů posttraumatického stresu oběti:** Oběti nezřídka v různé míře trpí příznaky úzkosti, deprese a posttraumatické stresové poruchy. V mnoha případech to může být tím, že se obávají, že se znovu stanou obětí trestného činu a že jim pachatel stále chce ublížit. Vidět pachatele tváří v tvář často může rozptýlit různé představy a pomůže překonat strach z opakování činu.
- **Získání kontroly nad situací:** Oběti se mohou cítit bezmocně. Možnost vyjádřit své potřeby nebo vést dialog s pachatelem a podílet se řešení věci jim dává hlas a umožňuje získat zpět kontrolu nad celou situací, vymanit se z role oběti.
- **Získání odpovědi a uzavření věci:** Mnohé oběti potřebují odpovědi na otázky, které jim pomohou pochopit a zpracovat okolnosti trestného činu. Restorativní justice umožňuje obětem položit pachatelům konkrétní otázky a dojít k uzavření celé věci.
- **Zažití spravedlnosti:** Většina obětí považuje restorativní přístup za uspokojivější než běžné trestní řízení. Uznání a reflektování jejich potřeb ukotvuje pocit spravedlivého přístupu k věci.
- **Zažít smíření a odpuštění:** dosažení smíření oběti a pachatele a odpuštění nemůže být automatický cíl restorativního programu, ale strany k němu mohou dojít.
- **Podpora reintegrace:** Otázka reintegrace platí jak pro oběti, tak pro pachatele. Tento přístup podporuje pochopení a přijetí pachatelů v komunitě, což je klíčové pro jejich úspěšný návrat do běžného života.
- **Snížení recidivy:** Restorativní justice přispívá ke snížení recidivy. Vnímat oběť jako skutečnou osobu se skutečnými pocity a také slyšet o důsledcích jejich činů v životě oběti může skutečně zasáhnout a změnit způsob, jakým pachatel přemýšlí o svých činech i jeho chování do budoucna, zejména pokud jsou součástí širšího rehabilitačního rámce.
- **Rozvoj empatie a odpovědnosti:** Při setkání s oběťmi pachatelé rozvíjejí empatii a porozumění vůči dopadu svých činů. Tento proces může vést k hlubší změně jejich chování a postojů.
- **Příležitost k nápravě:** Restorativní justice nabízí pachatelům možnost nápravy škod (buť v symbolické rovině), což může být pro ně důležitým krokem k přijetí odpovědnosti a změně chování.
- **Zlepšení vztahů a soudržnosti v komunitě:** Restorativní justice pomáhá obnovit důvěru a vztahy v komunitě. Zvláště důležité je to v případech, kdy oběť i pachatel žijí ve stejném prostředí nebo v situacích, kdy trestná činnost přímo ovlivňuje pocit bezpečí místních občanů.

v angličtině:

1 – *The benefits of restorative justice for victims and offenders.* Online. Restorative solutions. N.d. Dostupné z: <https://www.restorativesolutions.org.uk/news/the-benefits-of-restorative-justice-for-victims-and-offenders>

2 – *Effectiveness of restorative justice practices.* Online. European Forum for Restorative Justice. 2017. Dostupné z: <https://www.euforumrj.org/sites/default/files/2019-11/a.2.7.-effectiveness-of-restorative-justice-practices-2017-efrj.pdf>

3 – *Research in restorative justice.* Online. European forum for restorative justice. N.d. Dostupné z: <https://www.euforumrj.org/en/research-restorative-justice>

4 – *Evidence supporting the use of restorative justice.* Online. Restorative justice council. N.d. Dostupné z:

<https://restorativejustice.org.uk/resources/evidence-supporting-use-restorative-justice>

5 – *An economic evaluation of restorative justice.* Online. Why me? N.d. Dostupné z: <https://why-me.org/wp-content/uploads/2022/11/An-Economic-Evaluation-of-Restorative-Justice-1.pdf>

→ **Prevence kriminality:** Aktivní zapojení komunity do restorativního procesu může vést k lepšímu porozumění a efektivnějšímu řešení konfliktů, což v konečném důsledku může pomoci předcházet dalším trestným činům.

→ **Ekonomické benefity:** Využití restorativní justice ukazuje na její ekonomické přínosy, zejména ve smyslu snížení recidivy, zlepšení psychického zdraví obětí a zvýšení efektivity trestního systému. Výzkumy mapující tuto oblast deklarují, že zajištění přístupu k restorativní justici by mělo být politickou prioritou pro národní a místní činitele s rozhodovací pravomocí.

• *„Upřímně, setkání s pachatelem mi změnilo život k lepšímu. Podařilo se mi setřást identitu oběti. Kdysi jsem se vzpomínkou na tu událost vstávala a usínala, nyní je to úplně jinak. Ano, vzpomenu si, ale přepsala se mi celá její dynamika, mám pocit kontroly a také smíření...“*

— Ailbhe⁴⁶, oběť sexuálně motivovaného trestného činu

• *„Když slyšíte, co jste napáchali, komu jste ublížili, museli byste být psychopat, aby to s vámi nepohnulo... To setkání mě nakoplo ke změně.“*

— Peter⁴⁷, pachatel loupeže

Restorativní programy mohou:⁴⁸

- zajistit obětem a pachatelům trestných činů širší a včasnější přístup ke spravedlnosti
- dát obětem trestného činu hlas, příležitost být vyslyšený a příležitost porozumět pachateli
- poskytnout obětem a komunitě odpovědi, právo na informace a právo znát pravdu
- poskytnout obětem příležitost k materiální a symbolické náhradě způsobené újmy
- podílet se na uzdravení obětí a zmírnit emocionální a někdy traumatické dopady trestné činnosti na oběti
- zajistit schůdnou alternativu k trestnímu řízení
- snížit frekvenci a závažnost recidivy, zejména pokud jsou součástí širšího rehabilitačního rámce

46) Ailbhe absolvovala restorativní program 9 let po trestném činu, ve videu velmi srozumitelně popisuje, jaké byly její potřeby při přípravě na setkání s pachatelem, a jak setkání ovlivnilo její život v krátkodobém i dlouhodobějším horizontu. *Oběť sexuálně motivovaného trestného činu hovoří o restorativním setkání s pachatelem*. Online (video). Institut pro restorativní justici, z. s. 2020. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/zdroj/2558/>

47) K příběhu Petera můžete shlédnout video, kde hovoří o restorativní justici spolu s mužem, který je obětí dané loupeže. *The Woolf Within – Kdo se bojí Petera Woolfa?* Online (video). Institut pro restorativní justici, z. s. 2020. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/zdroj/the-woolf-within/>

48) Průvodce restorativními programy. s.10

- pomoci vyhnout se další stigmatizaci pachatelů a přispět k jejich účinné reintegraci do společnosti
- zlepšit účast veřejnosti a důvěru veřejnosti v systém trestní justice
- zvýšit angažovanost komunity
- vést k účinnějším místním iniciativám v oblasti prevence kriminality
- zlepšit vztahy policie a komunity
- snížit náklady a prodlevy v celém systému trestního soudnictví

Restorativní justice: limity?

Čím více zkušeností restorativní justice získává, tím větší jistotu v jejím uplatňování nabýváme. Postupně zjišťujeme a ověřujeme v praxi, že předem **nemůžeme vyloučit z možnosti účasti na restorativním programu žádný případ, který se v rámci trestního řízení (i mimo ně)** řeší. Pokud jsou zúčastněné strany ochotny vést spolu dialog a hledat řešení a pokud do takto zaměřeného procesu vstupují zcela dobrovolně na základě jejich svobodného rozhodnutí, je vždy na místě nabídnout restorativní řešení věci. Některé momenty v diskuzích členů Restorativní platformy nás přivádějí ke zdůraznění možná dosud v českém prostředí více kontroverzních skutečností:

- Restorativní přístup má své místo také ve vykonávací fázi trestního řízení (nebo také po jeho skončení)
- Restorativní program je vhodný také u závažných trestných činů, včetně sexuálně motivovaných trestných činů nebo trestných činů páchaných na dětech či z nenávisti
- Do jisté míry účelové jednání pachatele v počátku spolupráce není kontraindikací pro účast v restorativním programu

- *„Pokud se na stávající podobu trestního práva podíváme z perspektivy restorativní justice a jejích základních hodnot a principů, vidíme, že stojíme před zásadním dialogem již na úrovni účelového zaměření tohoto celku. Současné trestní právo se primárně zaměřuje na nalezení a potrestání pachatele. Restorativní justice toto v zásadě nerozporuje, nicméně dodává, že pokud opravdu chceme být (i) restorativní, potřebujeme současně proměnit i směr, kterým celá loď pluje. Tím směrem je vedle nalezení a potrestání pachatele, orientace na potřeby obětí, vytvoření dostatečného prostoru pro přijetí odpovědnosti pachatele za spáchaný trestný čin, pro nápravu způsobené újmy a pro dobré ukotvení restorativních programů v celém trestním řízení. Abychom se na tuto cestu mohli vydat, potřebujeme restorativní principy a hodnoty jako kompas. Právě ony nám pomohou doplout k restorativním břehům a odpovědět na otázky, které cestou společně potkáme. Pomohou nám vytvořit takový systém trestního práva, který se ptá na potřeby, příčiny, vytváří prostor pro dialog a je nástrojem, jenž přispívá k uzdravení všech těch, kterých se trestný čin dotknul.“*

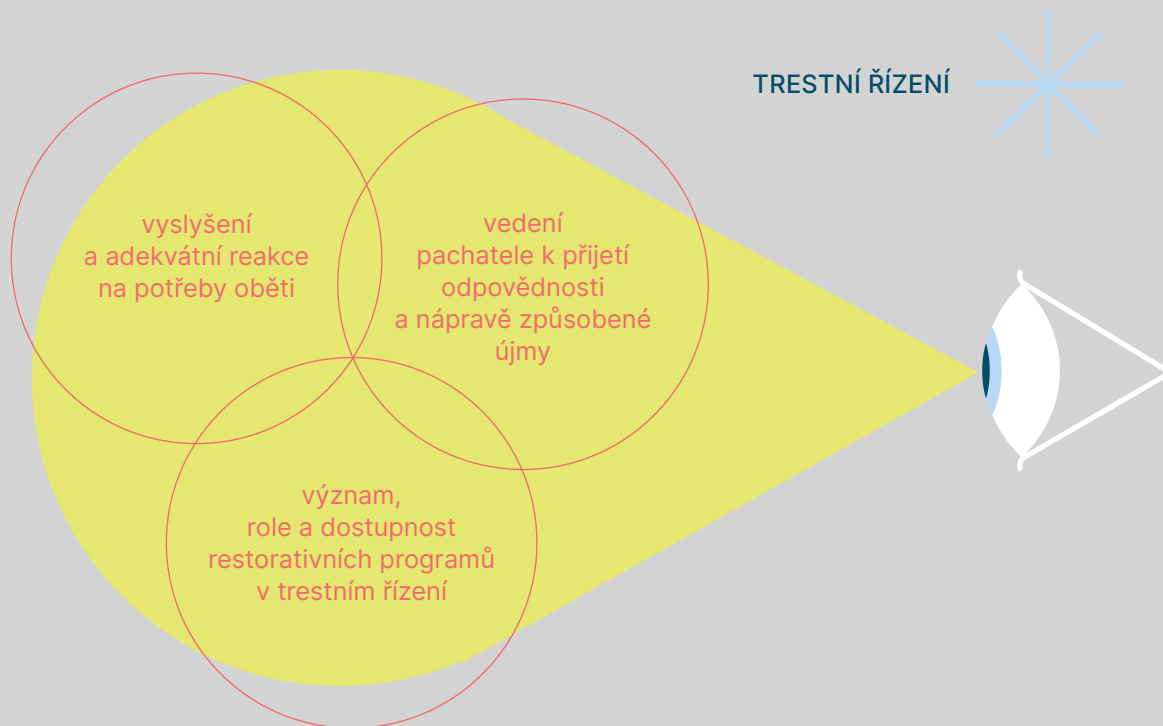
— Petra Masopust Šachová, předsedkyně Institutu pro restorativní justici

Restorativně–trestní řízení: Podstata

Restorativní justice je takový způsob řešení následků trestné činnosti, který se primárně orientuje na náhradu způsobené újmy, obnovu narušených vztahů, oslovení příčin trestné činnosti a na integraci oběti a pachatele zpět do společnosti. Řešení dané věci se nejlépe dosahuje společně za pomoci vzájemného dialogu a aktivní účasti přímých účastníků, osob na jejich podporu a dotčených komunit, případně osob dalších.⁴⁹

3 zásadní témata ve vztahu restorativní justice a trestního práva, která vyžadují pozornost a změnu:

- vyslyšení a adekvátní reakce na potřeby oběti
- vedení pachatele k přijetí odpovědnosti a nápravě způsobené újmy
- význam, role a dostupnost restorativních programů v trestním řízení

49) MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. Beckova edice právní instituty. Praha: C. H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-756-9. s. 13.

RESTORATIVNÍ OTÁZKY: ROZHOVOR ORIENTOVANÝ NA PRINCIPY RESTORATIVNÍ JUSTICE

V Příručce pracujeme s termínem „restorativní otázky“. Ty mohou být po řádné úvaze k načasování a kontextu rozhovoru využity v praxi všech profesionálů, kteří jednají s obětí, pachatelem a dalšími osobami dotčenými trestným činem. Obecně otázky vycházejí z principů restorativní justice a směřují především k přítomnosti – prozkoumání dopadů trestné činnosti – a budoucnosti – nalézání řešení (nápravy způsobené újmy), která jsou postavena na dohodě jednotlivých stran. Nabízíme příklad možných formulací:

Popište, co se stalo (událost – trestný čin)?

Jaké myšlenky a pocity ve vás trestný čin vyvolal?

Cítíte vinu za to, co se stalo?

Jakou míru odpovědnosti si připouštíte?

Jak se cítíte nyní?

Co byste chtěl/a, aby se stalo dál?

Jaké konkrétní dopady/následky trestný čin má?

Komu byla způsobena újma, jaká?

Co víte o dopadech trestného činu na život oběti?

Jak by se některé následky daly napravit?

**Co byste chtěl/a udělat, abyste napravit újmu či škodu,
kterou jste způsobil?**

Co byste potřeboval/a, abyste se cítil/a lépe?

**Jak byste popsal/a svůj vztah s obětí/pachatelem
před a po události?**

Co byste oběti/pachateli chtěli říct, na co byste se chtěli zeptat?

Jaká je pro vás představa, že se setkáte s pachatelem/obětí?

Česká restorativní praxe

Doporučení Restorativní platformy pro jednotlivé profese

- „Možnosti uplatnění restorativních přístupů limituje pouze a jenom představitost a kreativita aktérů v trestní justici, zástupců občanské společnosti a členů dané komunity.“

— UNDOC⁵⁰

Předmětem diskuze současné praxe české trestní justice v rámci Restorativní platformy bylo sledování všech fází trestního řízení restorativní optikou a **zkoumání prostoru, který v něm vytváříme pro:**

- vyslyšení potřeb obětí a adekvátní reakci na ně,
- vedení pachatele k přijetí odpovědnosti a nápravy způsobené újmy,
- umožnění setkání oběti a pachatele ke společnému dialogu v rámci restorativního programu.

Shodli jsme se, že restorativní justice v rámci trestního řízení není omezena jen na určitý restorativní program nebo nějaké konkrétní procesní řešení věci. **Trestní řízení, kde je restorativní justice jeho skutečnou součástí, předpokládá zapojení širokého souboru hodnot a principů tvořících společný rámec pro účast všech zainteresovaných stran při reakci na trestný čin a jeho následky, a to ve všech jeho fázích.** Taková idea vyžaduje, aby profesionálové, kteří v jeho rámci aktivně vystupují, byli skutečnými nositeli myšlenky restorativní justice, byli přesvědčeni o jejích benefitech, uvědomovali si svou jedinečnou roli pro umožnění její efektivní aplikace, zároveň chápali potřebu kontinuity a spolupráce mezi jednotlivými profesionály i jejich institucemi.

Díky autentické reflexi členů Restorativní platformy, která se vztahuje k náplni jejich profese a poli působnosti v kontextu restorativní justice, jsme měli možnost podrobněji nahlédnout do praxe jednotlivých profesionálů a společně se zabývat dvěma konkrétními otázkami:⁵¹

**Jak můžu ze své pozice zapojit restorativní principy do své praxe?
Jak můžu ze své pozice zajistit větší dostupnost restorativních programů?**

50) Průvodce restorativními programy. s. 11

51) Pomůckou pro reflexi své praxe byl členům jednoduchý dokument „Moje restorativní strategie“, který je přílohou této Příručky a může sloužit dále komukoli, kdo má zájem o mapování své praxe v kontextu restorativních přístupů.

S otázkami se pojí další přirozeně vyplývající souvislosti – **co mi brání, kde jsou limity mé vlastní, kde jsou limity mé organizace, co potřebuji, abych překážky překonal/a**. Shrnutí k těmto okolnostem **představují současnou realitu dané profese** a jsou obsahem první části každé podkapitoly této Příručky vztahující se k profesím. Zároveň dostáváme odpovědi na položené otázky a z nich vytváříme **konkrétní náměty a doporučení pro jednotlivé profese**, které cílí na širší a efektivnější uplatnění restorativní justice prostřednictvím těchto jednotlivců.

Tato kapitola je proto především praktickým návodem pro odborníky – zástupce dále uvedených profesí – jak tady a teď ze své pozice a za stávajících podmínek mohou maximálně zapojovat restorativní principy a podpořit dostupnost restorativních programů. Zároveň, především díky mapování aktuálních potřeb nabízí cenné informace také pro metodická oddělení a vedení příslušných organizací, případně veřejné činitele ovlivňující trestní politiku. Vybraným potřebám pro hlubší prostoupení restorativní justice do českého trestního práva se věnujeme také dále v kapitole „Systémové kroky“.

- *„Profesionálové v trestním řízení právem chtějí vědět jak a kde začít, v čem pokračovat, a čemu se vyhnout, aby opravdu a cíleně využívali restorativní justici ve své praxi. Tato Příručka poskytuje tyto odpovědi a je podporou pro rozvoj restorativního přístupu ke spravedlnosti v České republice.“*

— *Ian Marder, iniciátor mezinárodního projektu Restorative Justice: Strategies for Change*

Policista

Policie ČR, a tedy konkrétní policista z různých útvarů, je často prvním článkem systému trestní justice, se kterým se oběť, pachatel i další osoby, kterých se trestný čin jakkoli dotýká, setkávají. Každý policista svým chováním, přístupem a způsobem komunikace **ovlivňuje to, jak tyto osoby vnímají průběh i výsledek trestního řízení** a jaké možnosti v řešení konkrétní věci znají, zda se jako účastníci trestního řízení budou cítit důstojně, vyslyšeni a přijati či „vláčení trestním procesem“, a také, zda jej budou ve výsledku považovat za spravedlivý.

Restorativní justice přináší do praxe řady profesionálů, včetně policistů, otázky, které s výše uvedeným úzce souvisí. Pokud v souladu s konceptem restorativní justice obrátíme svou pozornost právě k jednotlivým stranám, zaměříme se na možnosti nápravy způsobené újmy se zohledněním reálných potřeb obětí a za aktivního přístupu pachatele, jaká má být role policejního orgánu? Z pohledu restorativní justice víme, že **policista je v kontinuu trestního řízení nezastupitelným článkem**. Má unikátní vstupní pozici k obětem a může je velmi dobře podpořit tím, že jim poskytne dostatečný **prostor pro vyjádření svých pocitů a potřeb**. Má jedinečnou příležitost informovat oběti i pachatele o možnostech a výhodách restorativní justice, **o možnostech řešení dané věci a konkrétních, místně dostupných restorativních programech**. Pomáhá oběma stranám lépe porozumět restorativnímu přístupu a může je motivovat k jeho využití. Tím vytváří také prostor pro pachatele umožňující nahlédnutí na dopady jeho protiprávního jednání a podporující nápravu trestnou činností způsobené újmy. Zároveň je policista schopen **identifikovat situace, kde by restorativní justice byla vhodná** a může stranám pomoci otevřít dveře k restorativním programům ve spolupráci s Probační a mediační službou, státním zástupcem, potažmo nevládními organizacemi, jež restorativní programy v dané lokalitě poskytují. V neposlední řadě pak ovlivní také **využívání odklonů v trestním řízení**, co se týče nejen jejich četnosti využití, ale také a především **udržení skutečně restorativních hodnot při jejich realizaci** (ne každý odklon a obdobný institut v trestním řízení automaticky zahrnuje hodnoty restorativní justice – viz kapitola „Kontext“ a kapitoly k právním profesím).

K dosažení širšího a efektivního uplatňování nastíněných možností restorativních přístupů v poli působnosti Policie ČR **je klíčová především dobrá informovanost konkrétních policistů o restorativní justici a jejich nesporných přínosech pro oběti, pachatele i společnost jako takovou**, viz kapitola „Kontext“). V rámci diskuzí na úrovni Restorativní platformy je tato okolnost považována jejími členy za jeden ze základních limitů současné praxe, kterým je do budoucna potřeba se zabývat. Restorativní justice přináší v podstatě velmi přirozený pohled na trestnou činnost a s ní související okolnosti a procesy, nicméně vyžaduje určitou změnu úhlu pohledu a orientaci na situaci v širším měřítku, než vyžaduje často spíše formalizovaná zažitá praxe, kterou navíc komplikuje administrativní zátěž. V diskuzích jsme se velmi věnovali s tím související **podobě poučení oběti a pachatele**, které nezřídka vede k nedostatečnému pochopení informací o právech, průběhu trestního řízení a nabídce možných služeb pro tyto osoby. Současně se policisté musí vyrovnávat s nesporným **akcentem na rychlost (přípravného) řízení**. Jakákoliv odchylka od tradičního postupu, která vyžaduje čas na přípravu i realizaci úkonu, např. zapojení oběti a jejího možného setkání s pachatelem, může být vnímána tak, že trestní (resp. přípravné) řízení zdržuje. Vycházejí z účelu trestního řízení, kterým je dle trestního řádu náležitě zjištění trestného činu a spravedlivé potrestání jeho pachatele, se policisté v rámci přípravného řízení soustředí zejména na shromažďování důkazů. K osvětlení skutkového stavu slouží i výpověď oběti, která je vyslýchána v postavení svědka, a je tedy primárně vnímána jako důkazní prostředek. Méně jsou brány v potaz potřeby obětí a možné směřování celého procesu k nápravě trestným činem poškozených vztahů. **Přítom zapojení restorativních programů v průběhu přípravného řízení je v mnoha případech**

velmi efektivní s ohledem na naplnění aktuálních potřeb účastníků řízení i rychlejší přípravu podkladů pro rozhodnutí ve věci již ze strany státního zástupce.

Z výše uvedeného můžeme identifikovat několik **klíčových potřeb v rámci současné policejní praxe**, které při uvažování o širším uplatňování restorativní justice, jejích principů i konkrétních programů vyžadují další pozornost vedoucích složek Policie ČR:

1. Efektivní a srozumitelné předávání informací o trestním řízení a možném restorativním řešení

- Oběti i pachatelé trestné činnosti potřebují být informováni **ze strany policisty** o průběhu trestního řízení a jejich právech v jeho rámci maximálně **srozumitelnou a jednoduchou formou**, která odpovídá aktuálnímu stavu těchto osob (emocionální a fyzický stav, případná omezení či zranitelnost vyplývající z věku nebo zdravotního či sociálního znevýhodnění). Součástí tohoto poučení má být také **informace o možnosti restorativních řešení dané věci**.
- Ze stanoviska policejního prezidia prezentovaného na jednáních Restorativní platformy vyplývá, že policisté mají vedle starší obsáhlé verze **k dispozici kratší a také srozumitelnější verzi formulářů poučujících poškozené a oběti trestných činů**, je třeba, aby byly **v praxi více používány**.
- Také přímo do dokumentů (poučovacích formulářů poškozeného i pachatele), používaných v trestním řízení, je třeba zahrnout informace o možnostech restorativního řešení věci. Tyto formuláře by pak měly být ještě zjednodušeny – mělo by se jednat o názorný a přehledný písemný materiál se základními informacemi s aktuální nabídkou regionálně dostupných služeb včetně restorativní justice (restorativních programů) tak, aby oběť i pachatel měli možnost obrátit se na konkrétní organizaci. **Prototyp takového letáku s informacemi pro oběti trestných činů s odkazem na místní dostupné služby** byl zpracován v rámci činnosti Restorativní platformy a jeho aktuální podoba je k dispozici policejnímu prezidiu k uvedení do praxe. Stejně tak je třeba informaci o restorativních službách zahrnout do dokumentů poučujících pachatele o jeho právech.

2. Vzdělávání policistů v přístupech restorativní justice a sdílení dobré praxe

- Základní vzdělávání o možnostech restorativního přístupu má být **součástí základního i průběžného vzdělávání všech policistů**, kteří jsou v kontaktu s obětí a pachatelem trestného činu.
- Policisté pracující s oběma stranami intenzivněji či opakovaně, především na útvarech kriminální policie a vyšetřování, mají mít **podrobnější přehled o hodnotách a principech restorativní justice**, o jejích přínosech pro oběti, pozůstalé, blízké osoby, pachatele i komunitu, včetně přehledu o konkrétních dostupných restorativních programech ve svém regionu, tak, aby byli účastníky řízení schopni náležitě o těchto službách informovat.
- Doporučujeme také realizaci kazuistických seminářů, kde by **policisté vzájemně sdíleli dobrou praxi**, kdy byl restorativní přístup úspěšně uplatněn.

- *„Problematika identifikace oběti trestného činu je a bude v následujících letech jednou z priorit Policie České republiky. Srozumitelné poučení oběti o jejich zákonných právech a povinnostech a s tím spojené informace o možnosti využití myšlenek restorativní justice, je jedním ze základních stavebních kamenů pro to udělat trestní řízení pro oběť přehlednější. Součástí vzdělávání policistů v oblasti restorativní justice by mělo být vyhodnocení, v kterých případech je aplikování principů restorativní justice vhodné a kde je namístě zabývat se myšlenkou využívání odklonů v trestním řízení.“*

— Jaroslav Hrabálek, vedoucí odboru obecné kriminality Úřadu kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia ČR

3. Funkční a cílená spolupráce s dalšími subjekty – interdisciplinarita

Efektivní spolupráce a komunikace všech subjektů podílejících se na přípravném řízení, tj. policejního orgánu, státního zástupce, Probační a mediační služby a nevládních organizací, je klíčová nejen pro kvalitní výstupy trestního řízení, ale především pro nalezení vhodných služeb podporujících účastníky trestního řízení v realizaci jejich práv a potřeb. Pravidelná setkání zástupců jmenovaných subjektů na celostátní, ale i regionální úrovni pomáhají řešit řadu konkrétních otázek v možnosti spolupráce zainteresovaných subjektů a spolu s osobní znalostí kolegů může nastavit efektivní služby osobám zasaženým trestnou činností.

- *„Důležité je také celkové společenské povědomí o možnostech restorativní justice a zejména prvotní informovanost obviněného a oběti obvykle ze strany policejního orgánu, která může být podnětem pro další samostatné rozhodnutí aktérů o tom, zda chtějí využít restorativních přístupů k řešení svého případu.“*

— Dušan Beyer, probační úředník, Probační a mediační služba

Hlavním záměrem diskuzí členů Restorativní platformy byla **snaha o vymezení konkrétních činností pro každou klíčovou profesi v rámci trestního řízení, které naplňují cíle restorativní justice a podpoří její širší užívání už za stávající situace a současných podmínek**, byť si uvědomujeme jejich limity a potřeby popsané výše. S tímto vzniká také následující doporučení, vztahující se k praxi policistů různých útvarů.

Doporučení pro uplatnění restorativní justice v každodenní praxi policisty

1. Přístup každého policisty v souladu s principy restorativní justice

- Policista ke všem osobám zainteresovaným na trestném činu přistupuje lidsky, s empatií a s respektem.
- Oběť trestného činu by měla již od prvního kontaktu se systémem trestní justice cítit podporu a vstřícnost. Policista si je vědom problematiky sekundární viktimizace a ve svém přístupu jí účinně předchází. Citlivě se ptá na potřeby oběti související s řešením následků trestného činu včetně požadavků na náhradu škody a zaznamenává je do příslušných dokumentů.⁵²
- Ve vztahu k pachateli policista zaujímá nestigmatizující postoj a již od prvotního kontaktu zjišťuje, jaký postoj má k trestnému činu, co jej k jeho spáchání vedlo, zda si uvědomuje konkrétní dopady svého jednání na konkrétní osoby a jak uvažuje o nápravě vzniklé škody nebo jiné újmy. I tyto informace uvádí do příslušných dokumentů.⁵³

2. Naplnění zákonné poučovací povinnosti v praxi

- Policista skutečně a zodpovědně plní svou zákonnou poučovací povinnost, tj. oběť i pachatele jasně a srozumitelně informuje o jejich právech a možnostech v trestním řízení tak, aby nebyli zahlceni informacemi, avšak aby si byli dobře vědomi, jakého procesu jsou součástí a jaká je jejich úloha v něm; aby věděli, jak bude trestní řízení probíhat, jaké úkony je čekají, jakých služeb mohou v jejich průběhu využít a jací konkrétní poskytovatelé těchto služeb v regionu existují. Informování pachatele i oběti by mělo zahrnovat i **informace o možnostech řešení vycházejících z principů restorativní justice** včetně konkrétních dostupných restorativních programů a organizací, které je poskytují (Probační a mediační služba, nevládní organizace poskytující restorativní programy⁵⁴ a/nebo poradenství obětem trestných činů⁵⁵). V tomto je potřeba také vycházet z evropského konsensu, že **restorativní přístupy lze uplatnit u jakékoli trestné činnosti, včetně té závažné** a v kterékoli fázi trestního řízení i po jeho skončení. Je tedy velmi důležité, aby od počátku trestního řízení měli jeho účastníci srozumitelné informace o možnosti využití restorativních služeb a mohli k němu přistoupit na základě svého svobodného rozhodnutí kdykoli dle jejich individuální potřeby.

52) Oporou pro toto doporučení jsou § 2 odst. 15 trestního řádu, § 3 odst. 4 zákona o obětech trestných činů, poučovací povinnost dle § 46 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů (dále jen jako „trestní řád“ nebo „TR“), presumpce statusu oběti: dle § 3 odst. 1 zákona o obětech trestných činů, předcházení sekundární viktimizace dle § 3 odst. 2 zákona o obětech trestných činů

53) Oporou pro tato doporučení jsou v základních zásadách trestního práva procesního, dále § 178a, § 223a, § 224, § 307, § 309, § 314o trestního řádu

54) Odkaz na stránku MS, kde jsou uvedeni poskytovatelé akreditovaných restorativních programů: <https://otc.justice.cz/verejne/akreditovanySubjekt/seznam.jsf>

55) Odkaz a stránku MS, kde jsou uvedeni poskytovatelé psychosociálního nebo právního poradenství obětem (Registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů): <https://otc.justice.cz/verejne/rychleVyhledavani.jsf>

3. Zvážení vhodnosti případu k restorativnímu řešení

- Policista zná konkrétní možnosti restorativního přístupu a je si vědom všech možných přínosů pro jednotlivé účastníky trestního řízení. S ohledem na to v rozhovorech s nimi navrhuje konkrétní postupy, resp. zvažuje a vyhodnocuje, zda je daný případ vhodný např. k využití tzv. odklonu v trestním řízení (či obdobného postupu) nebo možnosti restorativního setkání oběti a pachatele již v přípravné fázi trestního řízení. V této souvislosti bere v úvahu, že se nemusí jednat jen o bagatelní/nedbalostní trestnou činnost, ale může jít i o trestný čin závažnějšího charakteru.
- **Klíčovým aspektem pro realizaci restorativního řešení je, že se jedná o proces, který je v souladu s potřebami všech aktérů; tito jsou dobře informováni, a tedy ví, v čem dané restorativní řešení spočívá, chápou jeho možné přínosy a jsou ochotni jej dobrovolně absolvovat.**
- Policista dále může sám aktivně podpořit restorativní řešení dané věci tím, že **posoudí a vyhodnotí situaci jako vhodnou** k takovému řešení, a to na základě postojů a potřeb účastníků řízení, bez ohledu na závažnost trestného činu; v takovém případě pak nejlépe se souhlasem oběti i pachatele informuje státního zástupce, aby mohly být podniknuty návazné kroky k zahájení spolupráce s Probační a mediační službou nebo poskytovatelem restorativního programu ze strany nevládních organizací.
- Restorativní přístup přináší **obětem trestné činnosti** prostor pro možné vyrovnání se s dopady trestné činnosti, přispívá k zotavení se z události a obnovení životní stability. Může být pro oběti přínosný například v případech, kdy:
 - oběť chce pachateli sdělit, jaký měl trestný čin dopad na její život nebo co by si přála, aby pachatel udělal, případně požaduje konkrétní náhradu škody
 - oběť pokládá otázky, na které je schopen odpovědět pouze pachatel trestného činu, např. na motivy jednání
 - oběť chce vědět, jaký je pachatel jako člověk nebo co se s ním děje po trestném činu, jak uvažuje o následcích a nápravě

Pachatelům trestné činnosti umožňuje restorativní proces vyrovnat následky svého jednání vůči konkrétním obětem a dalším zasaženým osobám, vysvětlit svoje chování, a urovnat tak trestným činem zasažené vztahy. Pokud některé z těchto témat pachatel v rozhovorech s policisty zmiňuje, je na místě uvažovat o možnosti restorativního řešení případu.⁵⁶

56) Inspiraci pro komunikaci k nabídce restorativního programu směrem k oběti nebo pachateli nabízí: KORANDOVÁ, Anna; ŘEHÁKOVÁ, Tereza; VAŇKÁTOVÁ, Lea. *Manuál pro restorativní setkání v případech závažné trestné činnosti*. Online, 2023. Dostupné z: https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2024/01/IRJ_JUSTIN_MetodikaCZ.pdf. cit. 2024-01-10. str. 33–35. Příklady restorativních otázek obsahuje závěr kapitoly „Kontext“ této Příručky.

Advokát

Advokát může **příspěk k širšímu uznání a aplikaci restorativní justice**, ať už vystupuje **jako zmocněnec** poškozeného, **či obhájce** obviněného. V obou těchto rolích může advokát svému klientovi vytvořit příležitost seznámit se s konceptem restorativní justice a v případě zájmu ho využít – to znamená především **zprostředkovat základní informace o dostupných restorativních nástrojích a programech**, možnostech jejich uplatnění, jejich výhodách, či nevýhodách v konkrétním případě. V roli zmocněnce tak advokát může pomoci oběti **dosáhnout náhrady škody**, podpořit její **aktivní zapojení do řešení celé věci** a přispět také k dalším významným procesům, včetně úlevy nebo uzdravení oběti. V roli obhájce může dát advokát pachateli příležitost **přijmout odpovědnost za své činy** a motivovat jej k řešení způsobených dopadů. Jelikož restorativní justice má své místo ve všech fázích trestního řízení, je úloha advokáta specifická také v tom, že **advokát svého klienta provází zpravidla po celé řízení** (nebo alespoň po jeho významnou část), má v rámci svého kontaktu s klientem možnost učinit si **dobry přehled o jeho potřebách a může flexibilně reagovat** na to, pokud se tyto potřeby v průběhu času mění. Advokát může ze své pozice usilovat o to, aby také **orgány činné v trestním řízení k potřebám jeho klienta přihlédly**, zohlednily ve svých postupech principy restorativní justice a ve vhodných případech směřovaly k restorativnímu řešení věci.

Je restorativní řešení v zájmu klienta?

Ať už advokát vystupuje v jakékoliv roli, předním hlediskem jeho činnosti je zájem jeho klienta. V rámci seminářů Restorativní platformy se členové platformy často vraceli k položené otázce, která naznačuje možné pochyby advokátů k uplatnění RJ v praxi. Měli jsme možnost zabývat se jejich relevantními připomínkami, které se vztahovaly například k osobnímu nastavení některých advokátů spočívajících v tom, že „spor je třeba brát konfliktně“. V praxi je též zaznamenávána obava, zda se oběť vůbec o možnosti účasti na restorativním programu od advokáta dozví, jelikož samotný advokát sám za sebe nepovažuje takové řešení za vhodné, informaci nepředá a ubírá tak klientovi možnost rozhodnout se sám. V neposlední řadě si může advokát v pozici obhájce pokládat otázku, zda má vést klienta k přijetí odpovědnosti a k nápravě újmy, či zda je to v rozporu s jeho úlohou. Restorativní justice může být výhodná jak pro oběti, tak pro pachatele trestných činů, a to z různých důvodů. Platí také, že restorativní řešení věci nemusí být vhodné pro všechny klienty a všechny případy, nicméně rozhodnutí, zda se chce klient advokáta do restorativního programu zapojit, by mělo být vždy právě na klientovi. Přijetí odpovědnosti v kontextu restorativní justice pak může být v zájmu pachatele, a tedy i klienta z pohledu obhájce. Panuje shoda, že seznámení pachatele s konceptem a možnostmi restorativní justice má konat každý článek v trestním řízení (policista – obhájce – státní zástupce – soudce) kontinuálně, s ohledem na individualitu případu, tak, aby byl pachatel opakovaně motivován k reálnému náhledu na dopady svého protiprávního jednání, k přijetí odpovědnosti a nápravě újmy. Stejnou kontinuitu informovanosti je důležité podpořit také ve vztahu k oběti trestného činu.

- *„Obžalovaný by měl od svého obhájce dostat komplexní informace o tom, v jaké je situaci, jaké má možnosti a jak se k trestnímu řízení může postavit. Postoj obžalovaného může ovlivnit výsledek trestního řízení. Obžalovaný by měl vědět, jaké nástroje lze v průběhu řízení použít a pokud využije prvků RJ, tak to může ve vztahu k němu pozitivně ovlivnit výsledek trestního řízení. Obžalovaný by měl také*

znát, jaký význam může mít RJ pro něj osobně (nejen z pohledu trestního řízení) a též pro nápravu újmy způsobené oběti. Možnost přehodnotit postoj je i v průběhu trestního řízení. Je nezbytné, aby dostal skutečnou možnost odčinit následky, nejde pouze o rychlé vyřízení věci.“

— Věra Nováková, advokátka

Pokud advokát zastupuje oběť nebo pachatele, je důležité, aby byl co nejlépe informován o restorativní justici a o tom, jak restorativní přístup může jeho klientovi prospět. Nedostatek informací o restorativní justici, jakož i potřeba vzdělávání v této oblasti je problémem, který lze pozorovat napříč všemi profesemi a který je bezesporu nutné adresovat.

Potřeby současné praxe, jejichž naplnění usnadní advokátům realizaci restorativních principů a programů:

- Znat benefity restorativní justice a její přínosy pro klientskou práci advokáta, ať už vystupujícího jako zmocněnec či obhájce.
- Mít přístup k dostatečné nabídce vzdělávacích programů o RJ, včetně možnosti sdílet témata z praxe/pracovat s kazuistikami.
- Zapojení do systému vzdělávání se jeví ČAK jako klíčové, a to jak na úrovni vzdělávacích kurzů pro budoucí advokáty v rámci přípravy na advokátní zkoušky, tak pro advokáty praktikující.
- Znat nabídku a dostupnost restorativních programů v lokalitě praktikujícího advokáta.
- Znat nabídku dalších vhodných služeb a programů pro oběti a pachatele.
- Vědět, jakým způsobem získat informace o dostupnosti restorativních či jiných vhodných programů a služeb (nezisková organizace poskytující služby obětem či pachatelům v lokalitě, středisko Probační a mediační služby).
- Dostatečné finanční ohodnocení za práci advokáta jako zmocněnce poskytované bezplatně nebo za sníženou odměnu. Stávající advokátní tarif (Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb.) neadekvátně ohodnocuje časově náročnou práci, kterou advokát věnuje dobrému předání informací klientovi, včetně těch týkajících se restorativní justice, ošetření jeho potřeb a ve světle toho přípravy adekvátního procesního postupu. S ohledem na to se jeví jako vhodné uvažovat o změně advokátního tarifu do budoucna tak, aby tato nezbytná práce nebyla činěna z dobré vůle advokáta a měla své řádné finanční ohodnocení.

Doporučení pro advokáty pro širší uplatnění restorativní justice v jejich praxi

Zmocněnec poškozeného

1. Zmocněnec informuje poškozeného o možnostech restorativního řešení a o jeho možné užitečnosti co nejdříve. Potřeby poškozeného se však mohou měnit, proto může zmocněnec poškozeného ve vhodných případech tato řešení nabízet opakovaně.
2. Zmocněnec poškozeného by měl dle zájmů svého klienta podporovat restorativní řešení následků trestné činnosti. Aby zmocněnec mohl v tomto směru skutečně hájit zájmy poškozeného, měl by být seznámen s dostupnou nabídkou restorativních programů v regionu a s možnostmi, jak v trestním řízení apelovat na postup, který pro klienta nabízí nejlepší řešení jeho potřeb. Nemusí jít z hlediska náhrady škody i újmy vždy jen o jejich monetární vyjádření. Některé potřeby je možno naplnit v rámci restorativního programu (např. zjistit pravdu, konfrontovat pachatele s následky trestného činu v životě klienta), ale i v rámci jiných procesních institutů (např. prohlášení o dopadech, viz níže). Pokud je to procesně možné a vhodné, usiluje advokát i o to, aby jakékoliv rozhodnutí v trestní věci postihující pachatele reflektovalo i příčiny jeho závadného chování, a přispívalo tak k pocitu bezpečí na straně oběti.
3. Zmocněnec dbá na to, aby v případech, kde věc směřuje k vyřízení věci odklonem nebo dohodou o vině a trestu, usiloval o zapojení všech procesních nástrojů, které zohledňují dopady trestného činu na život oběti, reflektují její potřeby a vedou k náhradě způsobené škody a újmy. Odklony, byť bývají v teorii i praxi označovány za restorativní, samy o sobě takové ze své podstaty nejsou. Restorativnost odklonů je třeba poměřovat s tím, do jaké míry reflektují potřeby a oprávněné zájmy oběti a jak ve vhodných případech vytvářejí dostatečný prostor pro zapojení restorativních programů a na výsledky těchto programů obsahově navazují. V neposlední řadě je třeba sledovat, zda odklony přispívají i jiným vhodným způsobem též k zahojení vztahů narušených trestným činem, tedy nejen k monetární náhradě újmy.
4. Zmocněnec poškozeného by měl usilovat o to, aby byl jeho klientovi v rámci trestního řízení poskytnut dostatečný prostor k tomu, aby se mohl vyjádřit k dopadům trestného činu a objasnit, jaké jsou jeho potřeby ve vztahu k řešení následků trestného činu. Jedním z hlavních procesních nástrojů k tomu slouží prohlášení oběti o dopadech trestného činu na její život ve smyslu § 22 zákona o obětech, které je možno učinit písemně i ústně. Zmocněnec poskytuje poškozenému vhodnou podporu při přípravě prohlášení a vysvětlí mu možné přínosy či rizika o volbě způsobu, jakým je prohlášení možno učinit. Zmocněnec musí dbát na to, aby v případě volby prohlášení v jeho ústní podobě bylo pro poškozeného bezpečné. Za tím účelem aktivně komunikuje se soudcem, příp. státním zástupcem.
5. Zmocněnec při přípravě na hlavní líčení aktivně spolupracuje se soudcem a využívá všech procesních možností, aby bylo líčení pro poškozeného bezpečné a bylo předcházeno sekundární viktimizaci oběti, zejména pokud jde o zvláště zranitelné oběti (viz např. oddělený výslech, možnost mít důvěrníka apod.).

- *„Ačkoli s oběťmi systém jedná korektně, pořád mají pocit, že je někdo vyslýchá, jako by byli sami obviněni. Osvobozující velmi často je, když jim soudce či policista dá najevo, že jejich obtížnou situaci vnímá, když vysvětlí předem smysl zatěžující otázky nebo když se jich jenom zeptá na to, co by potřebovali. Je nutná jiná forma komunikace s oběťmi, potřeba změny myšlení, perspektivy, která nutně povede nejen ke změně způsobu pokládání otázek i celému postavení poškozeného v řízení.“*

— Adéla Hořejší, advokátka

Obhájce obviněného

1. Obhájce by měl mít na paměti, že restorativní řešení může být v zájmu klienta. Za tím účelem si zjišťuje potřebné informace a vzdělává se.
2. Obhájce by měl obviněného informovat o tom, jaké procesní postupy a možnosti (včetně restorativních programů) reflektující restorativní přístup má klient k dispozici a jaký vliv mohou mít na trestní řízení a jeho výsledek. Informování pachatele o možnosti restorativního řešení je úlohou všech článků trestního řízení a mělo by probíhat kontinuálně. Obhájce by měl dobře umět obviněnému vysvětlit přínosy restorativního řešení ve vztahu k trestnímu řízení, pro jeho další život a pro nápravu vztahů, škody a újmy vzniklé na straně poškozeného.
3. Obhájce by měl mít potřebné informace o dostupnosti restorativních programů a dalších služeb. Za tím účelem kontaktuje neziskové organizace či středisko Probační a mediační služby. Obhájce by měl být připraven zprostředkovat obviněnému dostatek vhodných informací, které mohou přispět k dobrému náhledu obviněného na věc i z hlediska dopadů trestného činu na život oběti a z hlediska přijetí odpovědnosti za daný čin. Obhájce obviněnému dobře vysvětlí, jaký přínos takové jednání může mít i pro stanovování druhu a výše trestu (viz např. možnost jeho nápravy a jednání pachatele po činu).
4. Využívá-li obhájce v rámci obhajoby omluvy obviněného poškozenému, vždy podporuje obviněného v tom, aby nešlo o čistě formální úkon, který může mít negativní dopad do prožívání situace na straně oběti. Obhájce má na paměti, že v dané věci postupuje tak, aby nepřispíval k možné sekundární viktimizaci oběti.
5. O možnostech restorativních programů v rámci věznice by měl advokát informovat rovněž klienta ve výkonu trestu odnětí svobody.
6. Všechny články trestního řízení mají vést pachatele k přijetí odpovědnosti za spáchání trestného činu. Motivace pachatele k přijetí odpovědnosti není v rozporu se zájmy klienta. Obhájce by měl obviněnému poskytnout vždy dostatek informací o významu a benefitech restorativního řešení věci.

Příklad z české praxe: Po smrti přátelství⁵⁷

Restorativní programy mohou být významným nástrojem v případech jakkoliv závažné trestné činnosti. Rozhodnutí ohledně možného řešení věci restorativním způsobem by mělo náležet pouze samotným účastníkům trestního řízení – oběti, pachateli, případně dalším dotčeným osobám.

Je pozdě večer a Maxine se vrací se svým dědečkem po příjemně stráveném večeru domů. Na ulici je překvapí neznámý mladý muž, který na Maxine pokřikuje nadávky mířené na její gender. Maxine, trans žena, se snaží nevěnovat nadávkám pozornost. Jejicho dědečka však hanlivá slova v klidu nenechají. Postaví se mladíkovi čelem a brání svoji vnučku. Slovní potyčka mezi dvěma aktéry se po chvíli mění ve fyzickou roztržku. Do pouličního sporu vběhne Adrian, kamarád neznámého mladíka, do dědečka strčí a srazí jej k zemi. Jeho zranění jsou vážná a v nemocnici jim podléhá.

„Kdybych se zabil, tak by si lidé, kteří toho člověka ztratili, o mně mysleli bůhví-co... že jsem vrah atd... a s tím jsem nechtěl umřít. Tak jsem si řekl, že je kontaktu, že jim chci říct do očí, jak to bylo, jakej jsem člověk a aby mě poznali.“
— Adrian, pachatel

Žádost o možnost restorativního dialogu přichází od Adriana. Ten píše před soudním líčením pozůstalým – Maxine, mamince Tereze a jejímu bratrovi Martinovi dopis, činu lituje a chtěl by se s nimi setkat. Pozůstalí souhlasí a celý proces, včetně zajištění neutrální půdy a nezávislého facilitátora, pomůže zprostředkovat nevládní organizace In IUSTITIA⁵⁸, která již je s pozůstalými v kontaktu.

„Začal mluvit Adrián. Podal mi ruku a vyjádřil upřímnou soustrast. To se může zdát jako floskule, ale ten kluk mi koukal do očí a byl to od něj rozhodně vydařený začátek... Prosil mě, ať nepláču a já mu řekla, že to mu slíbit nemůžu. Pak je to setkání Římem mých cest – asi nejsilnější mezilidská výměna.“
— Tereza, pozůstalá

Restorativní přístup v tomto případě zásadně pomohl k ozdravení narušených lidských vztahů následkem trestného činu, k přijetí odpovědnosti pachatelem, lepšímu pochopení důvodů jeho jednání a poskytnul prostor pro vyrovnání se se ztrátou blízkého člověka.

„Kouzlo dialogu v restorativní justici tkví v tom, že neposkytuje pouze způsob, jak vyléčit sebe, ale hlavně směřuje k vedení celospolečenského dialogu.“
— Maxine, pozůstalá

57) Příběh Maxine, Terezy, Martina a Adriana můžete vidět v krátkém videu: *Po smrti přátelství*. Online (video). Institut pro restorativní justici, z. s. 2023. Dostupné z: <https://www.zocidooci.cz/novinky/po-smrti-pratelstvi>

58) Organizace se zaměřuje na téma předsudečného násilí, včetně poskytování právní a sociální pomoci osobám ohroženým nebo vystaveným předsudečným násilím. <https://in-ius.cz/>

Probační úředník

Odborní zaměstnanci Probační a mediační služby, probační úředníci, jsou v této příručce velmi specifickou skupinou, a to z několika důvodů. Reprezentují organizaci, která v mnohém právě na **konceptu restorativní justice postavila základy své filozofie**, zároveň se v rámci výkonu své profese pohybují ve všech fázích trestního řízení a „pod jednou střešou“ poskytují služby jak obětem, tak pachatelům trestných činů, či jejich blízkým a dalším osobám, které byly trestnou činností ovlivněny. V rámci klientské práce se pak často jedná o dlouhodobý kontakt s danou osobou – klientem. S takovými zkušenostmi a dosahem se samozřejmě pojí různé možnosti, jak uplatňovat restorativní principy v každodenní práci. Probační úředník může velmi **přirozeně dbát na potřeby účastníků** trestního řízení, vytvářet pro ně prostředí, kde je jejich **aktivní zapojení do řešení věci** samozřejmostí a nabízet **profesionální a přitom lidský přístup citlivý k aktuálnímu stavu daného klienta** a jeho možnostem. Témata směřující k nápravě trestnou činností narušených vztahů může zapojovat do **individuálních rozhovorů** s oběti trestných činů, v rámci dohledové činnosti s pachatelem, při spolupráci s pachatelem v rámci jeho přípravy na podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody, při realizaci tzv. resocializačních programů⁵⁹ i v rámci konzultací s klienty probačního domu. K propojení příběhů oběti a pachatele a vytvoření prostoru pro nápravu následků trestného činu pak nejčastěji dochází v osobní rovině v rámci **mediace nebo rodinné skupinové konference**. Zároveň je probační úředník důležitým článkem v trestním řízení, kde může **přímo ovlivňovat uplatnění těchto restorativních programů**, zasahuje do procesu ukládání trestů a navrhuje soudu vhodné alternativy v souladu s platnou legislativou i restorativními principy. Vzhledem k výše uvedenému jsou probační úředníci také **nositelé myšlenky restorativní justice** a pro orgány činné v trestním řízení, věznicе či další organizace sehrávají důležitou roli experta na danou problematiku. V rámci činnosti Restorativní platformy byli zástupci Probační a mediační služby s tímto vědomím zapojováni do seminářů a workshopů všech skupin, jež se problematikou rozšiřování RJ v ČR zabývaly, včetně vedení některých z nich.

⌚ *„Pojďme se na trestný čin dívat jako na příběh dvou lidí, a ne tak, že tu máme pachatele, kterého potřebujeme potrestat. Měli bychom nechat volbu na lidech zasažených danou událostí, aby mohli mluvit do toho, jak se věc vyřeší.“*

— *Štěpán Sobotík, vedoucí střediska, Probační a mediační služba*

Koncept restorativní justice ukotvuje v činnosti Probační a mediační služby **zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě** a prolíná se i s dalšími významnými dokumenty a koncepčními materiály, kterými se tato organizace řídí. Jmenujme Pravidla a standardy Probační a mediační služby z roku 2021⁶⁰, kde první z uvedených pravidel deklaruje, že se **Probační a mediační služba řídí restorativním přístupem** (viz str. 6 dokumentu). Mediaci, kterou má služba vykonávat, je dle zákona o Probační a mediační službě „činnost směřující k urovnání konfliktního stavu vykonávaná v souvislosti s trestním řízením“. Také probace má směřovat **„k obnově narušených právních**

59) *Resocializační programy*. Online. Probační a mediační služba. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/pro-pachatele/resocializacni-projekty/>

60) *Pravidla a standardy probační a mediační činnosti*. Online, 2021. Probační a mediační služba. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/12/onas_zakladdokumenty_pravidlaastandardy_2021.pdf

i společenských vztahů“ (písmo d). Současně je jejím zásadním obsahem výkon dohledu a kontrola pachatele. Součástí všech probačních činností ve výkonávacím řízení je snaha probačních pracovníků v této fázi trestního řízení po meritorním rozhodnutí kontaktovat oběť a poskytnout jí informace a podporu, případně i nabídnout možnost komunikace s pachatelem, ať ohledně náhrady škody, nebo i nápravy narušených vztahů. Pachatelé jsou pak v rámci probace motivováni k řešení následků trestné činnosti, vedeni k odpovědnosti za způsobenou újmu a k získání náhledu na své protiprávní jednání. V těchto případech se nejvíce **prolínají principy kontroly a podpory**, které v rámci součinnosti s klienty vyžadují transparentní definici role probačního úředníka v dané věci. Podobný koncept probace, tzn. se zapojením restorativních principů, není v evropské praxi samozřejmý a vychází ze skutečnosti, že česká Probační a mediační služba zajišťuje úkony probace a mediace v rámci jedné instituce.

- **„V rámci probace se snažím nejen dbát na začlenění pachatele do společnosti, ale také na potřeby těch, které trestný čin zasáhl. Restorativní přístup v probaci může přispět k tomu, že se věci dají do pořádku (pachatelé změni své chování a oběti dojdou určité satisfakce). Restorativní justice je zajímavým světem, přináší jiný pohled na událost trestného činu. Nabízí nesnadnou, ale významnou příležitost – mluvit namísto mlčet o mnoha otázkách a potřebách těch, které trestný čin jakkoliv zasáhl.“**

— Jan Odvárka, krajský vedoucí, Probační a mediační služba

Probační úředníci **zásadním způsobem přispívají k uplatnění restorativní justice prostřednictvím konkrétních restorativních programů**, kterými služba disponuje. Nejvíce rozšířená je **mediace mezi obětí a pachatelem** (za rok 2022 celkem 833 přímých mediací). Jak zaznívalo při diskuzích členů Restorativní platformy, Probační a mediační služba je při **poskytování mediací do velké míry ovlivňována a limitována tím, jaké typy případů jí postupují orgány činné v trestním řízení (méně závažná trestná činnost (přechyby), případy prvopachatelů, mladistvých) a kdy je do věci zapojena**, tedy ve smyslu, v jaké fázi trestního řízení, ale také v jaké časové dotaci. Roli zde hraje také prvotní **informovanost stran obvykle ze strany policejního orgánu**, která může být podnětem pro další samostatné rozhodnutí účastníků o tom, že chtějí využít restorativních přístupů k řešení svého případu. Je důležité zdůraznit, že **tlak na čas a rychlost** nemusí být v souladu s požadavkem kvalitního provedení restorativního programu. Ten vyžaduje dostatečnou přípravu a důležitý prostor pro citlivou klientskou práci, jejíž délku nelze předem odhadovat. Potřeba dodržení lhůt například ve zkráceném přípravném řízení tak staví probačního úředníka do nelehké pozice ve snaze o naplnění svých závazků k orgánům činným v trestním řízení a zároveň k restorativnímu přístupu, dostatečnému prostoru pro vyjádření potřeb stran, závazků ke klientům a respektu k etickému kodexu.

Využití druhého restorativního programu Probační a mediační služby, **rodinných skupinových konferencí**, je oproti mediacím méně časté (za rok 2022 přibližně 60 realizací) a více závisí na místní justiční praxi a časových i personálních možnostech konkrétního střediska Probační a mediační služby. Konference umožňují restorativní řešení věcí pro širší skupinu osob, jichž se trestná činnost dotkla, a to zejména ve věcech mládeže. Další rozměr restorativního přístupu nabízí v rámci programových center Probační a mediační služby resocializační **program Vnímám i Tebe pro pachatele**, který nezapojuje přímé oběti trestného činu, ale vychází z témat a principů restorativní justice, jako jsou **porozumění dopadům trestné činnosti, přijetí odpovědnosti a nápravy**

způsobené újmy⁶¹. Jelikož Probační a mediační služba vykonává většinu činností z pověření orgánů činných v trestním řízení, je **u realizace všech jmenovaných programů klíčové nastavení dobré „pro-restorativní“ spolupráce**, zejména s Policií ČR a státním zastupitelstvím v přípravném řízení.

- *„Pokud by programy restorativní justice byly realizovány již v rámci přípravného řízení, přineslo by to méně práce a více efektivity pro výkon následně ukládaných trestů a dalších opatření. K tomu je však zapotřebí, aby policejní orgány nebo státní zástupci systematicky informovali Probační a mediační službu o vhodných případech.“*

— *Martin Lýsek, krajský soudce*

Na základě diskuzí v rámci Restorativní platformy, které zkoumaly limity a problematická místa trestního řízení v kontextu rozvoje restorativní justice, jsme identifikovali **potřeby současné praxe**, které přímo souvisejí s rolí probačního úředníka. Jedná se především o následující:

- **Dostatečný prostor ke kvalitní účasti Probační a mediační služby v trestním řízení:** Restorativní programy vyžadují určitý časový rámec pro jejich smysluplnou realizaci. Včasné zahájení spolupráce s Probační a mediační službou – tj. postoupení případu ze strany Policie ČR nebo státního zástupce – je proto jeden ze zásadních předpokladů pro kvalitní restorativní proces.
- **Dobrá informovanost orgánů činných v trestním řízení o restorativní justici a přesvědčení o její efektivitě:** Zvyšování povědomí o možnostech a výhodách restorativní justice mezi odbornou veřejností a dalšími zainteresovanými stranami je klíčové pro získání podpory k jejímu širšímu uplatňování. Do pravidelné diskuze na místní úrovni patří téma praxe orgánů činných v trestním řízení ve vztahu k restorativní justici a jejímu potenciálu či limitům. Je potřeba zabývat se možnostmi uplatňování restorativních programů u jakkoliv závažné trestné činnosti v jakékoliv fázi trestního řízení, dosazovat kontext restorativní justice do procesních nástrojů – typicky odklonů v trestním řízení a alternativních trestů, ale i mimo jejich rámec. Předávat příklady dobré praxe a zkušenosti v rámci české trestní justice a hledat vhodná řešení pro její efektivní uplatnění.
- **Návaznost spolupráce – efektivní předávání případu:** Oběť i pachatel by v celém průběhu trestního řízení měli dostávat možnost věc restorativně řešit, měli by mít tuto variantu na výběr a být o ní adekvátní a srozumitelnou formou informováni.
- **Podpora a zdroje:** pro efektivní práci probačních úředníků je nezbytné vytváření vhodných pracovních podmínek, to znamená zajištění dostatečných finančních, personálních a časových zdrojů, i vytváření atmosféry vedoucí k porozumění a uznání významu práce probačního úředníka v kontextu restorativní justice pro životy jednotlivců, komunit i celé společnosti. Takové prostředí může ovlivnit především konkrétní směřování trestní politiky, stabilní podpora ze strany Ministerstva spravedlnosti a vedení Probační a mediační služby. Důležitou roli hraje také dobrá spolupráce s justičními partnery v rámci trestního řízení, stejně tak jako vytváření efektivně kooperujících sítí spolupracujících organizací a budování partnerství na lokální úrovni, a v neposlední řadě i komunikace témat směrem k veřejnosti.

61) Program Vnímám i Tebe byl vytvořen ve spolupráci Probační a mediační služby a Vězeňské služby ČR v projektu Křehká šance II. V rámci téhož vznikl také materiál „Dopady trestného činu a co já s tím?“, který je manuálem pro vedení dvouhodinového semináře se skupinou pachatelů k restorativním tématům, využitelný také pro individuální restorativní práci s pachateli a je k dispozici pro odborníky pracující s pachateli trestné činnosti na vyžádání u vedení Probační a mediační služby.

- **Kvalitní a dostupná psychohygienu:** Zajištění supervizí, intervizí a možnosti sdílení restorativní praxe by mělo být pro odborníky, kteří přímo vstupují do životních příběhů svých klientů a hledají s nimi možnosti nápravy a reintegrace, samozřejmostí. Současně je velmi důležitá pravidelná reflexe probačního úředníka směrem k naplňování restorativních principů a hodnot v rámci realizace restorativního programu i běžných konzultací.
- **Uplatnění restorativní justice v (pracovním) životě probačního úředníka:** Uplatňování restorativních principů uvnitř organizace v rámci řešení různých situací včetně konfliktů na pracovišti může být téma pro každou instituci působící v rámci trestního řízení i mimo ni, ale právě v rámci Probační a mediační služby, která na pilířích RJ stojí, je udržování jejich hodnot zásadní výzvou. Identifikování se s hodnotami RJ v osobní rovině souvisí se schopností mediátorů a facilitátorů autenticky reagovat při výkonu jejich práce.

Z diskuzí členů platformy shrnujeme následující klíčové body, které obsahují činnosti a zásady, jež v maximální míře podporují začlenění programů a principů restorativní justice ze strany probačního úředníka do práce s klienty i do trestního řízení jako takového.

Rozvoj restorativní justice v profesi probačního úředníka

1. Přístup ke klientovi je v souladu s principy RJ

Probační úředník v rámci své klientské práce přistupuje k obětem, pachatelům i dalším osobám, které jsou zasaženy trestnou činností, s respektem, důstojností, sleduje potřeby a možnosti klientů v čase, svou činnost směřuje k podpoře oběti v procesu vyrovnávání se s dopady TČ, zároveň motivuje pachatele v posilování empatie vůči oběti a procesu přijetí odpovědnosti za své jednání. Obecný cíl, který s ohledem na RJ sleduje, je náprava způsobené újmy a narušených vztahů na úrovni jednotlivců, jejich rodin, ale také sousedství i širší společnosti.

2. Klient má srozumitelné a dostatečné informace o možnostech restorativního řešení věci

Oběti i pachatelé získávají včas a srozumitelně informaci o programech restorativní justice, jejich průběhu, možných benefitech i dopadu na trestní řízení a rozhodování v něm. Probační úředník spoluvytváří takové prostředí, kde mají obě strany příležitost se svobodně rozhodnout, zda o řešení věci prostřednictvím restorativního programu mají zájem. Účast v restorativním programu vychází z dobrovolného a informovaného souhlasu obou stran.

• *„Často se setkávám v rámci komunikace stran s otázkami: Co mám dělat, když se mnou nebude chtít oběť mluvit? Jak mám k dialogu přistoupit? Zde je role probačního úředníka důležitá v tom ohledu, že koordinuje emoce obou stran a dává jim informace a prostor k uvážení, kterou cestu v řízení zvolí.“*

— Dušan Beyer, probační úředník

Informování obětí a pachatelů o dostupných restorativních programech by mělo zahrnovat i možnosti mimo nabídku Probační a mediační služby s ohledem na různé služby a programy místních organizací a spolupráci s nimi, pokud by takové řešení mohlo být pro klienta užitečné a vhodné.⁶²

3. Spolupráce probačního úředníka s orgány činnými v trestním řízení je v rámci přípravného řízení maximálně efektivní

Probační úředník vždy může ze své pozice do určité míry ovlivňovat trestní řízení, míru uplatňování programů restorativní justice nebo sledování restorativních hodnot a principů v rámci trestního řízení. Svou participací na pravidelných setkáváních a diskuzích relevantních odborníků a zástupců orgánů činných v trestním řízení na místní úrovni pomáhá nalézat vhodná řešení a postupy především s ohledem na efektivní předávání informací jednotlivých aktérů (Policie ČR, Státní zastupitelství, Probační a mediační služba) k případům a postupování případů do restorativních programů tak, aby měli oběti i pachatelé možnost se aktivně podílet na vyřešení trestného činu a restorativní program byl obecně dostupnou službou. V rámci realizace odklonů například může být na místní úrovni dohodnuto, že Policie ČR a Státní zastupitelství budou v případech, ve kterých se pachatel doznává a má zájem řešit následky trestného činu, podnikat takové kroky, aby strany měly možnost vstoupit do spolupráce s Probační a mediační službou co nejdříve a její výstupy byly přínosem pro rozhodování státního zástupce nebo soudu ve věci, což koresponduje i s častým požadavkem na rychlost a ekonomiku trestního řízení. Zároveň mají být vytvářeny mechanismy pro možnost využití restorativních přístupů i v případech, které k odklonu směřovat nemohou (zločiny, opakovaná trestná činnost), s ohledem na význam linie narovnání vztahů a dalších benefitů RJ pro samotné aktéry.

4. Širší uplatnění mediací

Uvažování o restorativním programu by nemělo být limitováno ani závažností trestného činu, ani fází trestního řízení. Prostor pro rozšíření mediací v ČR se nabízí z obou těchto pohledů – Probační a mediační služba má zájem realizovat mediace častěji také u závažnější trestné činnosti a ve vykonávací fázi trestního řízení. K takové praxi směřují kroky nastíněné výše – probační úředník i vedení Probační a mediační služby by měli téma dále komunikovat směrem k orgánům činným v trestním řízení, protože ty přímo ovlivňují postupování jednotlivých případů k Probační a mediační službě.

62) V rámci Restorativní platformy byla v tomto smyslu například řešena možnost nabídky účasti v programu Building Bridges (Mezinárodní vězeňské společnosti) ze strany probačního úředníka ke klientovi Probační a mediační služby – oběti trestného činu, za předpokladu, že by takový program byl klientovi přínosem.

Příklad z české praxe: Náprava způsobené újmy má mnoho podob⁶³

Jedním z klíčových atributů restorativní justice je snaha o nápravu újmy způsobené trestnou činností. Zároveň je zřejmé, že v podstatě není možné navrátit se do bodu „před trestným činem“, sledujeme taková východiska, která podpoří oběti s vyrovnáním se s následky trestné činnosti a pachatele postaví do aktivní role v tomto procesu. Pokud oběti a pachatelé mají vůli společně hledat řešení⁶⁴, konkrétní výsledek bude velmi individuální a záleží čistě na potřebách a možnostech zúčastněných stran.

„Jsem doma, připadá mi tu všechno cizí. Zkousím zjistit, co se stalo s paní, nikdo mi není schopen nic říct, jen to, že je v nemocnici. Víím, že musím něco udělat, sednu si a píšu na list papíru slova omluvy, ta slova mi přijdou tak hloupá, tak málo. Chci ale, aby paní věděla, že je mi to líto, že jí chci pomoci, jak jen to půjde. Na Facebooku se objevily fotky z nehody, lidé tam píšou komentáře, že bych si zasloužil viset, jaké jsem hovado, že bych měl skončit na vozíku, nebo jako mrzák. Jak mě mohou takhle soudit, vždyť o mně nic neví. Je tam i komentář od manžela paní, píše, že nejspíš skončí na vozíku. Poleje mě studený pot, slzy se nedají zastavit. Jsem vinen. I pohledy blízkých a kolegů se změnilly. Uzavírám se do sebe, chodím jen do práce a domů, jen sedím a čekám, jak vše dopadne. Čekám, jestli paní zavolá na telefon, který jsem jí nechal v dopise. Přemýšlím, jak se asi má, co si o mně myslí. Čekám, až bude po všem, až skončím ve vězení. Plynou měsíce, moc si z nich nepamatuji, nechci s nikým mluvit, nic dělat, jsem na každého nepříjemný, nevrlý, nervózní. Přítelkyně řekla, že to se mnou takhle nevydrží, že je ze mě tělo bez duše. Nejsem schopný jí na to nic říct, domluvíme se, že si dáme pauzu. Policie mi sděluje obvinění, dočítám se poprvé, jaké zranění poškozená měla. Je mi hrozně, nevím, jestli mám něco dělat, po takové době mi přijde hloupé se paní ozvat. Mám obavy, jak by se na mě dívala. Mám obavy, jak soud dopadne, jak věc změní můj život. Přichází mi pozvánka k řešení věci od probačního úředníka, jsem rád, že se začalo něco dít. Víím, že se o této službě už dřív zmiňoval policista, ale mezitím jsem na to úplně zapomněl.“

„Jsem na pokoji, řešíme, jak to bude s prací, s dětmi, s životem. Vchází sestra, předává mi obálku, nějaký dárek, to Vám posílá ten, co do Vás naboural. Odkládám to na stolek, sbírám odvahu, nakonec dopis začínám číst, ale po prvních řádcích ve vzteku mačkám a odhazuji. Taková bezohlednost a drzost. To je ta

63) Kazuistický seminář Restorativní platformy. Online. Institut pro restorativní justici. N.d.<https://restorativni-justice.cz/kazuisticky-seminar-restorativni-platformy>

64) V praxi se setkáváme se situací, ve které pachatel dochází do bodu, kdy cítí potřebu napravit situaci, odčinit újmu, kterou způsobil, ale oběť o jakýkoliv kontakt nemá zájem. Nabízí se různé formy nepřímé kompenzace ne vůči konkrétní oběti, ale vůči místní komunitě, společnosti. Zde jsou pak možnosti dobrovolnické práce neomezené, vychází z místní poptávky a možnosti pachatele a mohou mít podobu úklidu veřejných prostor, výroby hraček, kompenzačních pomůcek, asistence v domovech pro seniory atd.

dnešní doba, všichni jsou bezohlední, sobečtí a někam pospíchají. To si myslí, že to takhle napraví?! Musím se dát do pořádku, vrátit se do života. Plyne čas a já už žiji skoro normální život, běžných věcí si vážím více jak dřív. Na kolo, které jsem milovala, už nejspíš nikdy nesednu, jezdím aspoň na koloběžce, i když to není ono, ale jsem vděčná, že jsem přežila jako matka, manželka, učitelka i člověk. Přichází mi dopis od probačního úředníka, jsem z toho zmatená, nevím, jestli mám sílu ještě cokoliv řešit, nakonec se s manželem domluvíme, že na schůzku půjdeme, že tomu dám šanci.“

Pro oběť i pro pachatele byla mediace prostorem, kde téměř po roce dostali možnost se navzájem slyšet a získat odpovědi na otázky, které se jim honily hlavou. Setkání provázely velké emoce. Ze strany oběti z počátku vztek, pocit nespravedlnosti, jak se může stát, že i když dodržuje veškerá pravidla a dopravní předpisy, postihne ji takto tragický osud. Sděluje pachateli, jak následky dopravní nehody ovlivňují její život, jaké komplikace jsou s ní spojené. Ze strany pachatele hluboká lítost a upřímná sebereflexe. Kdyby mohl vzít čas zpátky a tušil, jak jeho nezodpovědná jízda dopadne, nikdy by neriskoval, byť by ho to stálo pracovní místo. Pocity mohou ventilovat také přítomné blízké osoby – na straně oběti její manžel, na straně pachatele přítelkyně.

Upřímný rozhovor uvolňuje napětí a pachatel pokládá otázku: Co pro Vás nyní můžu udělat? Oběť má přání, aby se více mluvilo o rizicích spojených s bezohledným chováním řidičů, o tom, co se může stát, když upřednostní banální věci před těmi důležitými. Společně s probačním úředníkem vzniká nápad a je sepsána dohoda, jejímž obsahem je mj. závazek pachatele absolvovat s probačním úředníkem čtyři osvětové přednášky, kde bude se studenty středních škol mluvit o tom, jak pár vteřin může nejednomu člověku změnit zbytek života.

Pro oběť dochází k úlevě a uzavření celé věci. Pachatel musí dále čelit velké výzvě, kdy se vrací v diskuzích se studenty opakovaně k události, jejím detailům a dopadům. Přesto v tom vidí velký smysl a nápravu.

Státní zástupce

Státní zástupce je spolu s policejním orgánem **jedním z prvních, kdo přichází do kontaktu s danou věcí** a kdo má možnost již v raných fázích trestního řízení ovlivnit přístup a obsah i formu komunikace vůči jednotlivým stranám. Má možnost **nasměrovat věc k restorativnímu řešení** a zároveň využít další nástroje, které podpoří kontinuální uplatňování restorativní justice, jejích programů a také principů a hodnot v linii provázející celé trestní řízení. Podobně jako policejní orgán tedy může státní zástupce **srozumitelně informovat strany o dostupných restorativních programech** tak, aby se právě ony mohly rozhodnout, zda takové řešení využijí. V souladu s principy restorativní justice může státní zástupce vnášet do trestního řízení **respekt a empatii, podpořit strany v jejich aktivním zapojení** do řešení věci. Díky dobré spolupráci s policejním orgánem a Probační a mediační službou může státní zástupce zásadně ovlivnit také **směr, kterým se bude trestní řízení ubírat** a je klíčovou osobou, která pro restorativní proces vytváří adekvátní a dostatečný prostor. Jak se často skloňuje i v odborné literatuře, významnými procesními instituty, které vytvářejí dobrý prostor pro naplnění restorativních principů, hodnot, přístupů a zapojení restorativních programů, jsou v rámci přípravného řízení zejména **odklony v trestním řízení a institut dohody o vině a trestu**. Jejich využití závisí do velké míry právě na přístupu a uvážení státního zástupce. V tomto směru je však nutno zdůraznit, že **odklony samy o sobě restorativní nejsou**, ale vytvářejí pouze možnost a prostor k tomu, aby s nimi takto nakládáno bylo. Právě v tomto ohledu dostává státní zástupce důležitou procesní příležitost, zda odklony budou skutečně realizovány **v souladu s restorativními principy** a zda se tedy bude jejich uplatněním cílit také na **nápravu způsobené újmy, včetně obnovení vztahů narušených trestným činem, přijetí vnitřní odpovědnosti pachatele** za jeho trestněprávní jednání a s pomocí vhodných nástrojů na vytvoření dobrých příležitostí ke změně jeho životní dráhy. Zcela zásadním požadavkem, který přispívá k naplnění restorativnosti odklonů či dohody o vině a trestu, je skutečnost, zdali je oběť dostatečně slyšena a je jí umožněna široká participace na zvoleném procesním postupu, včetně uplatnění náhrady škody či nemateriální újmy a prohlášení oběti o dopadech trestného činu na její život dle § 22 zákona o obětech.

K uplatňování restorativních principů může státní zástupce přispívat také **individualizací navrhovaných trestů či vhodnou podporou pro užití restorativních programů mimo rámec odklonů v trestním řízení**.

Diskuze v rámci Restorativní platformy k roli státních zástupců v podpoře širšího uplatnění restorativní justice se dotýkala především přípravné fáze trestního řízení. Jakkoliv dává restorativní koncept členům platformy zastupující právnícké profese smysl, vyvstávají **v kontextu jeho implementace určité otázky, které mohou uplatnění restorativní justice limitovat**.

Jde o otázky následujícího znění:

1. Státní zástupci mohou při své činnosti pocíťovat tlak na rychlé vyřízení věci, který je dán mimo jiné interními lhůtami pro skončení věci, jejichž dodržování je sledováno nadřízeným státním zástupcem. Střetává se tu tedy zájem na co nejspravedlivějším výsledku řízení a zájem na rychlosti řízení. Restorativní řešení však nutně neznamená řešení zdlouhavé a neefektivní. **Restorativní justice je v souladu se zásadou ekonomie a hospodárnosti, pokud je správně a efektivně prováděna**. Vhodnou aplikací restorativních přístupů může dojít ke zkrácení doby trvání trestního řízení, dojde-li například k využití odklonů v trestním řízení.

2. Za překážku v uplatnění restorativního řešení někteří státní zástupci považují to, že v části přípravného řízení není možné připustit kontakt oběti a pachatele. Restorativní justice se uplatňuje s respektem k pravidlům trestního řízení, jakož i jeho účelu. **Není-li možné v určité fázi s ohledem na zákonné požadavky trestního řádu připustit dialog mezi obětí a pachatelem, neznamená to, že je nezbytné na restorativní přístup zcela rezignovat.** V této fázi mohou být jistě uplatněny některé restorativní principy (respektující a empatický přístup, mapování a zohlednění potřeb obětí), účastníci mohou být o možnosti restorativního řešení věci „pouze“ informováni a k restorativnímu programu může a také nemusí strany přistoupit později.

3. Státní zástupci mohou mít potíže s identifikací případů vhodných pro mediaci či jiný restorativní program či pochybnosti, jakým způsobem o možnosti využití restorativního programu účastníky informovat. V daném směru je vhodné poznamenat, že ve shodě se zahraniční zkušeností nejsou žádné trestné činy ze své podstaty vyloučeny z možnosti nabídnout užití restorativního programu stranám řízení. To platí jak pro typovou závažnost trestného činu, tak subjektivně vnímanou újmu na straně oběti. Současně v České republice nemáme, jak je tomu například v Belgii, automatizovaný systém a způsob, který by vždy a v každém případě informoval strany o možnosti užití restorativního programu a seznámil je s podrobnostmi užití této služby. V případě, kdy má státní zástupce nejasnosti či pochybnosti o vhodnosti užití restorativního programu, způsobu zprostředkování informace (např. u zvláště zranitelných obětí) o dané službě a jeho dostupnosti, může se obrátit na Probační a mediační službu či nevládní organizaci, která vhodným způsobem zajistí potřebnou komunikaci s danou osobou.

Také z výše uvedeného vyplývají **konkrétní potřeby** pro budování pevnějších základů restorativní justice a posílení role státního zástupce v takovém procesu. Stejně jako pro další profese byla členy Restorativní platformy identifikována především potřeba **vzdělávání o restorativní justici** a dobrá informovanost státního zástupce o jejím přínosu, programech a konkrétních možnostech jejího uplatnění, včetně vytváření příležitostí pro sdílení konkrétních kauz státních zástupců, potažmo soudců a/nebo advokátů. Zásadní je pak **dobrá spolupráce mezi státním zástupcem, policejním orgánem a Probační a mediační službou**, která definuje lokální justiční praxi včetně míry užití restorativních programů i kontinuity jednotlivých postupů. Právě meziresortní spolupráce, která vytvoří dobré prostředí nejen pro navázání vztahů a sdílení informací, ale umožní též kultivovat vědomý restorativní přístup, se jeví jako základní stavební kámen pro rozvoj restorativní praxe napříč trestním řízením. Je to právě státní zástupce, kdo se ze své pozice v přípravném řízení jeví jako velmi vhodný kandidát k iniciaci nastavení takové formy spolupráce, která by vedle zmíněných klíčových profesí/institucí v přípravném řízení propojila dané aktéry též se soudci a neziskovými organizacemi. Probační a mediační služba společně s neziskovými organizacemi může v takové spolupráci či s pomocí jiného vhodného informačního kanálu přinášet informace o dostupnosti služeb v daném regionu, což je pro volbu vhodného restorativního postupu na úrovni služeb naprosto klíčové.

Současná praxe umožňuje státnímu zástupci **podpořit restorativní justici na několika úrovních**. Níže formulujeme doporučení pro praxi státního zástupce, která reflektují návrhy Restorativní platformy v souladu s Doporučením Rady Evropy o restorativní justici v trestních věcech i navazující Benátskou deklarací.

Doporučení pro rozvoj restorativní justice z pozice státního zástupce

1. Jak může státní zástupce působit restorativně ve své každodenní praxi?

→ Státní zástupce jedná v souladu s restorativními hodnotami, pokud ke všem účastníkům trestního řízení přistupuje lidsky, s empatií a respektem.

• *„K oběti přistupovat méně jako k důkaznímu prostředku a více jako k člověku.“*

— *Veronika Novotná, soudkyně okresního soudu v Táboře*

→ Státní zástupce vhodným způsobem vytváří podmínky a informuje oběť i pachatele o možnosti využití restorativního programu.

→ Státní zástupce se aktivně zajímá o potřeby a názory oběti a přispívá k tomu, aby byla oběť v trestním řízení skutečně slyšena. K tomu státní zástupce využívá kladení restorativních otázek.

→ Individuálně dle případu vede státní zástupce pachatele k náhledu na dopady svého jednání a převzetí odpovědnosti.

2. Jak může státní zástupce přispět k tomu, aby věc byla řešena restorativním způsobem?

→ Státní zástupce informuje, příp. kontroluje, zda informace o možnosti participovat na restorativním programu byla v trestním řízení obětí a pachatelem již obdržena. Informování oběti i pachatele o restorativních programech by mělo proběhnout ideálně co nejdříve (proškolenou osobou) Policií ČR/státním zástupcem, by mělo být srozumitelné (deformalizované) a probíhat v rámci celého trestního řízení ze strany všech orgánů činných v trestním řízení.

→ Státní zástupce již v raných fázích řízení identifikuje případy vhodné pro restorativní program a v takových případech co nejdříve kontaktuje Probační a mediační službu či vhodnou neziskovou organizaci.

→ S ohledem na benefity prokázané mimo jiné i zahraniční praxí, podporuje státní zástupce mediaci/jiný restorativní program také v případech, kdy nelze uvažovat o odklonu/dohodě o vině a trestu.

3. Odklony, dohoda o vině a trestu a užití restorativní justice

V trestním řízení by měly být ve vhodných případech upřednostňovány odklony umožňující využití restorativních principů a podporující restorativní programy.

- Státní zástupce by měl dbát na to, aby proces sjednávání dohody o narovnání mezi obviněným a poškozeným byl vždy veden v souladu s restorativními principy a vedl kromě náhrady způsobené újmy též k obnově narušených vztahů, pokud je to možné.
- V případech, kde se využití restorativní justice jeví jako vhodné, by uplatnění institutu podmíněného zastavení trestního stíhání a podmíněného odložení návrhu na potrestání měl předcházet restorativní program završený restorativní dohodou. Při ukládání dalších povinností obviněnému v rámci uvedených institutů by měly být do rozhodnutí zapojovány restorativní principy kladoucí důraz na přijetí odpovědnosti, změny životní dráhy pachatele, náhradu způsobené újmy, další potřeby obětí a reflektovat výsledky restorativního programu, pokud proběhl.
- Státní zástupce by měl při uzavírání dohody o vině a trestu dbát na zájmy poškozeného (před jednáním o dohodě je například možné telefonicky kontaktovat poškozeného a vysvětlit mu podstatu a smysl této dohody). Státní zástupce by měl podporovat a vytvářet příležitosti k tomu, aby v rámci sjednávání dohody o vině a trestu mohl proběhnout restorativní program i bylo podáno prohlášení oběti o dopadech trestného činu na její život. Dohoda o vině a trestu by měla reflektovat, zda došlo k restorativnímu programu. Byla-li uzavřena restorativní dohoda, měl by být v dohodě o vině a trestu zohledněn nejen způsob a výše náhrady škody a nemajetkové újmy, které byly sjednané mezi obětí a pachatelem, ale také další ujednání, která zavazují pachatele k jiným povinnostem než jen k náhradě újmy (jakožto přiměřená omezení a povinnosti dle § 175a písm. f) trestního řádu).

• *„Restorativní justice nesouvisí jen s odklony, prvky RJ je možno uplatňovat i v rovině druhů a výše trestů. Ted' je jen třeba najít širší uplatnění v praxi.“*

— *Tomáš Foldyna, vedoucí metodického oddělení, Nejvyšší státní zastupitelství*

4. Uplatnění restorativních principů při navrhování trestu

- Je třeba dbát na detailní individualizaci navrhovaného trestu. Při navrhování výše a druhu trestu by státní zástupce měl zohlednit snahu obviněného o restorativní řešení věci, tedy především o přijetí odpovědnosti za svůj čin, náhradu způsobené újmy a nápravu vztahů narušených trestným činem. Státní zástupce by měl usilovat o individualizaci trestu u všech typů trestných činů (včetně zločinů) a v rámci toho zohledňovat též potřeby obětí.
- Při navrhování trestu by státní zástupce měl zohlednit obsah dohody sjednané mezi obětí a pachatelem v rámci restorativního programu. Státní zástupce by měl přihlídnout k tomu, že se strany účastnily restorativního programu, jakož i k okolnostem tohoto procesu, i v případě, že nedošlo ke sjednání restorativní dohody.
- Závěrem zdůrazňujeme, že uplatnění restorativních přístupů neznamena nepotrestání pachatele či neuložení nepodmíněného trestu odnětí svobody. Vhodná individualizace trestu s využitím restorativní perspektivy zaměřuje svou pozornost na příčiny závadného chování pachatele a přijetí jeho odpovědnosti, což je možné pak též adekvátně zohlednit a pracovat s nimi např. při podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody.

Soudce

Role soudce a jakékoliv jeho rozhodnutí, postoj či někdy jen pronesené slovo mohou mít hluboký dopad do života jednotlivců a společnosti jako celku. Jeho jedinečná pozice může významně ovlivnit prostoupení restorativních principů do celého trestního řízení i míru a způsob využití restorativních programů v dané věci. V průběhu celého trestního řízení, zejména pak v hlavním líčení, je soudce tou nejdůležitější osobou, která určí, s jakými vjemy, sděleními, pocity a porozuměním obětí, pachatel a další osoby na procesu zúčastněné opustí soudní síň. Soudce **nejen ve věci rozhoduje, ale současně nastavuje i určitý tón celého soudního procesu.**

Z restorativního úhlu pohledu je právě ono klima procesu důležitým aspektem, který přispívá k tomu, zda na řízení zúčastněné osoby **pocítí proces jako spravedlivý, nebo naopak.** Z diskuzí vedených v rámci Restorativní platformy zněl zcela jasný apel na formu a způsob komunikace, ukotvené **v respektu, empatii a „obyčejném“ lidském přístupu.** Způsob, jakým je s lidmi komunikováno a jednáno, zásadním způsobem ovlivňuje, **jak celý soudní proces lidé prožijí a jak mu porozumí.** Tento prožitek je důležitou součástí onoho **zážitku spravedlnosti**, i když rozhodnutí ve věci samé nedopadne podle jejich očekávání. V tomto smyslu staví restorativní justice před soudce důležitou a často náročnou výzvu. Do jisté míry je jednodušší být jaksi „schován“ ve své roli/pozici/taláru a držet se spíše formalistického způsobu komunikace. Každé přiblížení se vyžaduje odvahu být na lidské úrovni příběhu více otevřen. **Jde o proces vyvažování autority, kterou je soudce nadán, profesionality, postupem určeným jasnými procesními pravidly a onou empatickou a respektující stránkou komunikace.** Hledání a vyvažování těchto aspektů směřující k otevřenosti a vnímavosti k potřebám účastníků procesu však nemusí přispívat jen k zážitku spravedlnosti na jejich straně, ale též k prohloubení pocitu smysluplnosti na straně soudcovského stavu.

Vedle empatického a respektujícího způsobu komunikace, využití restorativních principů v celkové práci soudce klade důraz na zohlednění potřeb obětí, a to jak při **rozvažování o podobě ukládaného trestu, tak při volbě procesního postupu v dané věci.** V oblasti trestání jsou to zejména alternativní tresty, které, jak bude níže blíže rozvedeno, umožňují na tyto potřeby adekvátně reagovat. Procesní vedení případu ve světle restorativní justice žádá **vytvářet ve vhodných případech prostor pro realizaci restorativních programů a jejich výsledky do procesního i hmotněprávního rozhodování efektivně zapojit.** Nicméně i v případech, kdy restorativní program není v daném případě vhodný či realizovatelný, mohou soudci uplatnit restorativní principy na řadě dalších úrovní. Nasadí-li si soudce ony pomyslné restorativní brýle, umožňuje mu to **restorativně přemýšlet a rozhodovat** o podobě trestu, stejně tak jako procesně směřovat k takovým rozhodnutím, jenž reflektují potřeby oběti, včetně možnosti dobře se vyjádřit k dopadům trestného činu na její život, vedou pachatele k přijetí vnitřní odpovědnosti za daný trestný čin a přispívají ke změně jeho životní dráhy. Soudce, aplikuje-li ve svém přístupu ke komunikaci, rozvažování a rozhodování restorativní optiku, může významně přispět k tomu, aby ti, kterých se daná věc týká, vnímali trestní řízení jako cestu či příležitost, která **napomáhá uzdravit dopady trestného činu do jejich života a současně podporuje a vytváří prostor k změně postojů či životních strategií, které pachatele k spáchání trestného činu dovedly.** Tato směřování prohlubují možnosti účastníků vnímat celý proces jako více spravedlivý, a to i v mantinelech, které soudci dává stávající právní úprava.

• *„Systémové změny v trestní justici lze dosáhnout tím, že ti, kdo v ní aktivně vystupují, změni svůj přístup a očekávání od cíle trestního řízení. Rád bych své kolegy povzbudil v tom, aby přistupovali*

k trestnímu řízení tak, aby adresáti jejich rozhodnutí odcházeli od soudu s pocitem spravedlnosti, měli možnost vyjádřit se ke svým potřebám a sdělit svůj názor. Ti lidé u soudu nejsou náš problém, ten problém je jejich a trestní systém jim má pomoci ho řešit.“

— Martin Lýsek, soudce krajského soudu

Výzvy a překážky v aplikaci restorativních přístupů při práci soudce:

Diskuze členů Restorativní platformy zkoumala možnosti soudců v podpoře restorativní justice a její aplikace. Můžeme dle debaty konstatovat, že užití **restorativních principů v podstatě závisí jen na rozhodnutí samotného soudce zapojit restorativní optiku do své činnosti**, protože neexistují žádné legislativní/procesní překážky, které by aplikaci restorativní justice bránily. Co může být v české soudní praxi pro restorativní justici limitující, jsou různé představy a obavy soudců, které se vážou k tématům nezávislosti a nestrannosti soudce, stanoveného účelu trestního řízení, institutu presumpce nevinoty či prodlužování délky samotného řízení. Ze závěrů restorativní platformy nicméně plyne:

1. Lidský přístup a empatie nebrání soudci být objektivní, nestranný, nezávislý a profesionální

Ve skutečnosti je lidský přístup a empatie nezbytnou součástí spravedlivého a etického rozhodování. Soudce, který je schopen vcítit se do situace účastníků řízení, lépe pochopí jejich motivy, potřeby a zájmy. Takový soudce je také schopen odhalit své vlastní předsudky a omezit jejich vliv na svůj úsudek. Empatie tedy nebrání objektivitě, ale naopak ji podporuje.

2. Smysl a účel trestního řízení nevyklučuje/nebrání užití restorativních principů na obecné úrovni

Aplikace restorativních přístupů soudcem není nutně vázána na předdefinování smyslu a účelu trestního řízení nebo jiné legislativní změny. Každý soudce může a měl by promítat principy restorativní justice do své rozhodovací praxe již nyní. Již stávající právní úprava hovoří např. v § 38 odst. 3 trestního zákoníku⁶⁵ o přihlídnutí k právem chráněným zájmům poškozeného při stanovení druhu a výše trestu, v § 39 odst. 1 trestního zákoníku, stanovující pravidla a podmínky pro určení druhu a výše trestu, o zohlednění možností nápravy a chování pachatele po činu. Trestní řád ve svém § 2 odst. 15 vyžaduje, aby se trestní řízení vedlo s potřebnou ohleduplností k poškozenému a při šetření jeho osobnosti atd. Na vícero úrovních či místech můžeme vysledovat jak hmotněprávní, tak procesní linku, která podporuje přístup, který reflektuje potřeby oběti či umožňuje hledat řešení, která vedou ke změně životních strategií pachatele.

3. Presumpce nevinoty nebrání soudci umožnit realizaci restorativních programů během trestního řízení

Využití restorativních programů není v rozporu s presumpcí nevinoty. Pachatel by měl mít možnost rozhodnout o využití, či odmítnutí své účasti na restorativním programu a pokračovat v trestním řízení. Pachatel by také měl být plně informován o důsledcích svého rozhodnutí a o svých právech. Souhlas pachatele s účastí na restorativním programu je projevem jeho ochoty řešit vzniklý konflikt a napravit způsobenou škodu. Právo obviněného na presumpci nevinoty není svobodným a informovaným přístupem k restorativním programům dotčeno.

⁶⁵ zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník (dále jen jako „trestní zákoník“ nebo „TZ“)

4. Aplikace restorativních přístupů nemusí znamenat prodloužení délky trestního řízení

Restorativní justice je v souladu se zásadou ekonomie a hospodárnosti, pokud je správně a efektivně prováděna. Vhodnou aplikací restorativních přístupů může dojít ke zkrácení doby trvání trestního řízení, dojde-li například k využití odklonů v trestním řízení. Pokud soud jedná s účastníky trestního řízení v souladu s restorativními principy, může předejít vzniku problematických situací vyžadujících další soudní přezkum (např. v otázkách náhrady vzniklé újmy). Stejně tak vytvoření dostatečného časového prostoru pro realizaci restorativního programu během trestního řízení může být součástí běžného rozvažování soudce o věci a nemusí představovat nevíтанé prodloužení a nemožnost věc rychle uzavřít, pokud tento postup je dopředu plánován.

- *„Čas je v rámci vedeného trestního řízení vždy významným faktorem, který je tak nutné sledovat. Současně však platí, že rychlost řízení je třeba posuzovat v kontextu celého trestního procesu, nejen v rámci jedné z jeho částí, resp. fází.“*

— Tomáš Durdík, soudce Nejvyššího soudu

Potřeby současné praxe, které usnadňují soudci realizaci restorativních principů a programů:

- mít dostatečné informace z přípravného řízení o osobě a poměrech pachatele pro uložení trestu umožňující jeho potřebnou individualizaci a dostatečnou reflexi potřeb a zájmů oběti
- disponovat dostatečnými informacemi o oběti (jaké má potřeby a očekávání od hlavního líčení)
- mít zajištěn přístup ke vzdělávání v soft skills a komunikaci podporující respektující, empatický a soucitný přístup
- navazovat svou práci na proces sjednocování restorativní praxe v rámci ČR umožňující sdílení dobré praxe
- mít přehled a informace o dostupných restorativních programech na regionální úrovni
- mít možnost efektivně navazovat svou práci a rozhodování o věci na dostatečný systém restorativních programů, a to včetně restorativních programů pro závažnou trestnou činnost
- spolupracovat s jednotlivými složkami, které vstupují do řízení (Probační a mediační služba, Policie ČR, státní zástupce) pro udržení kontinuity restorativnosti celé práce a trestního řízení

Doporučení soudcům pro širší uplatnění restorativní justice v jejich praxi

Jak může soudce používat restorativní principy ve své každodenní praxi?

- Soudce by měl ke všem účastníkům řízení přistupovat lidsky, s empatií a respektem.
- Soudce má dbát na to, aby všichni účastníci trestního řízení měli v rámci svých procesních možností dostatečný prostor vyjádřit svůj názor a sdělit soudu své potřeby.
- Ústní i písemné odůvodnění rozhodnutí by měl soudce formulovat tak, aby bylo srozumitelné a pochopitelné pro účastníky řízení.

Jak může soudce uplatňovat restorativní principy ve vztahu k oběti?

- Soudce dbá na to, aby bylo s oběťmi a dalšími osobami dotčenými trestnou činností zacházeno v souladu s restorativními hodnotami, tedy aby v průběhu trestního řízení byli náležitě slyšeni a náleželo jim vždy důstojné postavení. V rámci trestního řízení by měl být oběti poskytnut dostatečný prostor na to, aby se mohla vyjádřit k dopadům trestného činu a objasnit, jaké jsou její potřeby ve vztahu k řešení následků trestného činu.
- Soudce by měl mít před hlavním líčením dostatečné informace o oběti trestného činu. Tyto informace může získat např. od Probační a mediační služby v rámci tzv. zprávy před rozhodnutím, při přípravě hlavního líčení, komunikací se zmocněncem či důvěrníkem, lze učinit též neformálním telefonátem poškozenému. V průběhu hlavního líčení by měl soud aktivně zjišťovat potřeby oběti a ptát se, zda má zájem o účast na restorativním programu.
- Soudce by měl ve vhodných případech motivovat poškozeného, aby se účastnil celého řízení před soudem, včetně vynesení (a stručného odůvodnění) rozsudku. Tyto informace pro poškozené mohou být velmi důležité k podpoře pocitu spravedlnosti či dobrého uzavření celé situace.
- Soudce by měl dbát na to, aby prohlášení oběti o dopadu trestného činu na její dosavadní život bylo pro oběť skutečně efektivním nástrojem. Soudce dbá dále na to, aby v soudní síni bylo důstojné a bezpečné prostředí pro ústní přednes prohlášení. V odůvodněných případech soudce dopředu zajistí, aby byla oběť na možnost ústního přednesu předem připravena (lze i v rámci přípravy hlavního líčení telefonickým dotazem nebo komunikací se zmocněncem či důvěrníkem).
- Soudce by měl zvážit možnost dát poškozenému v rámci hlavního líčení prostor sdělit pachatelí, jaký vliv na něj jeho jednání mělo. Může tak učinit v úvodu hlavního líčení po výzvě poškozenému k připojení se s nárokem na náhradu újmy, v rámci výslechu poškozeného v postavení svědka nebo na závěr hlavního líčení, po přednesu závěrečné řeči.

Soudce může položit v rámci výslechu poškozenému následující restorativní otázky:

Jak vás jednání obviněného zasáhlo/jaký vliv na vás mělo?

Jak jste se při tom cítil?

Jak se změnil váš život po této události, jaké konkrétní dopady na život vás či vašich blízkých trestný čin měl?

Ovlivňuje tento zážitek nějak váš běžný každodenní život?

Co byste teď hlavně potřeboval?

Od orgánů činných v trestním řízení? Od obviněného?

Co očekáváte od trestního řízení?

Co byste potřeboval, aby se v rámci trestního řízení stalo?

Jak se obviněný choval po činu? Omluvil se? Chtěl byste, aby se omluvil?

Jak na vás omluva obviněného působila? Přijímáte ji?

Mluvili jste od té doby spolu? Co říkal v souvislosti s následky události?

Jak jste vy reagoval?

Potřeboval byste něco obviněnému osobně říct?

Nahradil vám obviněný škodu? Chtěl byste nějakou náhradu?

Byl jste seznámen s činností Probační a mediační služby?

Komunikoval jste s probačním úředníkem? Co vám to přineslo?

Jakou další podporu/službu byste potřeboval?

Jak může soud uplatňovat restorativní principy ve vztahu k pachatelí?

- Soudce by měl vést, podporovat a motivovat ve všech svých krocích pachatele k reálnému náhledu na spáchaný trestný čin a jeho dopady.
- Soudce by v rámci svých procesních možností měl vést pachatele k tomu, aby reflektoval obsah prohlášení oběti o dopadu trestného činu na její dosavadní život. Tyto skutečnosti a doporučení by měl vždy dobře rozvést v odůvodnění rozsudku ve věci samé, příp. při jeho vyhlášení.
- Pokud je to vhodné, měl by soudce dát při přezkoumání obžaloby předsedou senátu/při předběžném projednání obžaloby prostor pro zjištění vhodnosti realizace restorativního programu a pro kladení vhodných restorativních otázek. To platí i pro hlavní líčení, např. při prohlášení viny či samotném výslechu účastníků. Klást restorativní otázky pachatelí lze například v níže uvedeném znění.

Soudce může položit pachateli následující otázky (pokud se pachatel k trestné činnosti doznal, prohlásil vinu, projevil vůli uzavřít dohodu o vině a trestu):

Co vás vedlo k takovému jednání?

Jak se teď zpětně na své jednání díváte?

Kdo všechno byl vaším jednáním zasažen (zraněn)?

Jaké konkrétní dopady mělo vaše jednání na život poškozeného/oběti?

Co o těchto následcích víte?

Jak si myslíte, že se poškozený cítil? Jak vaše jednání vnímal?

Kontaktoval jste poškozeného/oběť s návrhem na náhradu škody, s projevem lítosti/omluvou či s obdobným záměrem napravit vzniklou situaci?

Z výpovědi (protokolu) poškozeného (oběti) jste slyšel, co by potřeboval. Napadá vás, čím byste mohl přispět k naplnění těchto potřeb?

Přemýšlel jste nad tím, jak konkrétně byste mohl napravit to, co jste svým jednáním poškozenému/oběti způsobil?

Jak vnímáte svoji odpovědnost za své jednání?

Je něco, co byste při vhodné příležitosti poškozenému/oběti rád sdělil?

Co vám celé toto trestní řízení přineslo za zkušenost, jaké zjištění si odnášíte do budoucna?

Když se dostanete do podobné situace, jak se nyní zachováte?

Jaké konkrétní kroky jste učinil proto/jak jste změnil svůj život, aby se už podobná situace neopakovala?

**Jaké máte plány do dalšího života?
Vrátíte se do školy? Kde budete pracovat?**

Jak vyřešíte problém s bydlením, zadlužením?

Co budete dělat s vaším vztahem k... alkoholu, drogám, výherním automatům...?

Jak může soudce podpořit uplatňování restorativní justice při rozhodování o odklonech/dohodě o vině a trestu?

- Pokud soudce sám rozhoduje o odklonu, dbá na to, aby upřednostnil **odklony umožňující využití restorativních principů a podporující restorativní programy**. Žádný z odklonů zavedených trestním řádem není sám o sobě restorativní. Soudce vždy dbá na to, aby podpořil před rozhodnutím o příslušném odklonu realizaci restorativního programu a aby ve svém postupu a rozhodnutí podporoval přijetí odpovědnosti pachatelem nejen na formální, ale též vnitřní úrovni. Současně soudce dbá na to, aby rozhodnutí o odklonu v maximální možné míře pracovalo s institutem přiměřených povinností a omezení, která aktivují změnu chování pachatele, jež ho k trestné činnosti vedlo a současně reflektují potřeby obětí. Rozhodnutí by vždy v sobě mělo obsahovat povinnost k náhradě škody a způsobené újmy v nejširším možném rozsahu a splnění podmínek daného odklonu (např. při podmíněném zastavení trestního stíhání) by na něj mělo být navázáno.

- Při úvahách o vydání **trestního příkazu** dle § 314e a násl. TR by měl soudce vždy zvažovat také zájmy poškozeného (rozhodnout o náhradě újmy, uložit přiměřené povinnosti nebo omezení vedoucí k napravení následků trestného činu, doručit trestní příkaz poškozenému, i když neobsahuje adhezní výrok). Je třeba vždy zvažovat, zda okolnosti případu (zájem či potřeby poškozeného, potřeba výchovného působení na pachatele apod.) nevyžadují nařízení hlavního líčení (a tedy nevzdání trestního příkazu). V odůvodněných případech by soud měl zvážit osobní doručení trestního příkazu obviněnému (případně také poškozenému), které umožní osobní komunikaci a působení soudce na pachatele, včetně vysvětlení významu uloženého trestu, přiměřených omezení či povinností, případně zdůraznění následků opakování jednání.

- Soudce by měl před schválením **narovnání** ověřovat, zda bylo narovnání sjednáno v souladu s restorativními principy (mj. zda vedlo nejen k formálnímu nahrazení majetkové škody, ale též k nápravě a náhradě další újmy nemajetkového charakteru a zda došlo též k nápravě vztahů narušených trestným činem). Pokud tomu tak není, lze schválení narovnání odložit a poskytnout stranám čas k dalšímu dialogu s poučením, že skutečné „přijetí odpovědnosti pachatelem“ je jedním z „materiálních“ předpokladů pro vhodnost užití institutu narovnání.

- Při schválení **dohody o vině a trestu** by soud měl vždy ověřovat, zda dohoda reflektuje výsledek předchozího restorativního programu, pokud byl takový realizován. I v případech, kdy restorativní program realizován nebyl, dbá soudce na to, aby dohoda zohledňovala potřeby a nároky oběti a zda byl oběti umožněn dostatečný prostor pro vyjádření k navrhované dohodě a k realizaci svých oprávněných nároků či potřeb.

Jak ukládat trest restorativně:

„Postupně bude třeba měnit i představy některých soudců o tom, jaká je spravedlivá a přiměřená sankce nejen z hlediska obžalovaného, ale i z hlediska oběti, které byla způsobena škoda, včetně někdy jen obtížně vyčíslitelné nemajetkové újmy. Širší uplatňování postupů a opatření restorativní justice by se mělo stát v soudní praxi naprostou samozřejmostí, nikoli výjimkou, jako je tomu dosud.“⁶⁶

66) VÁLKOVÁ, Helena; MATULA František. *Nejednotné a nepředvídatelné soudní rozhodování o podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody*. In: *Trestněprávní revue* 3/2023. Praha: C. H. Beck, s.r.o. ISSN 1213-531, s. 153.

- Při úvahách o trestu by soudce měl zohlednit snahu pachatele o restorativní řešení věci, tedy především o přijetí odpovědnosti za svůj čin, náhradu způsobené újmy a nápravu vztahů narušených trestným činem. Soudce by měl vždy v maximální míře usilovat o individualizaci trestu u všech typů trestné činnosti (včetně zločinů), která podporuje též změnu životních strategií pachatele, které ho vedly ke spáchání trestného činu. Trest by měl být individualizován také podle potřeb oběti trestného činu.
- Reflexe činu ze strany pachatele by měla být pro soudce jedním z kritérií pro uložení druhu a výměry trestu; za tímto účelem může soudce využít sérii restorativních otázek, které pachatel v rámci příslušných procesních fází poslouží za účelem poznání, do jaké míry se pachatel skutečně zamýšlí nad spáchaným činem a reflektuje dopady na život oběti.
- Při rozhodování o druhu a výměře trestu by soud měl zohlednit obsah dohody sjednané mezi obětí a pachatelem v rámci restorativního programu, byl-li takový realizován. Soudce by měl ve svých úvahách přihlídnout k tomu, že se strany zúčastnily restorativního programu, jakož i k okolnostem a průběhu tohoto programu i v případě, že nedošlo ke sjednání restorativní dohody. Za tímto účelem by měl být soud informován o okolnostech a výsledcích restorativního programu (za zachování zásady důvěrnosti a povinnosti mlčenlivosti účastníků programu).
- Účast na restorativním programu, jakož i jiné snahy obviněného o restorativní řešení věci by měl soudce zohlednit rovněž při rozhodování o:
 - podmíněném odložení trestu odnětí svobody (§ 81 a násl. TZ)
 - zohlednění polehčujících okolností (§ 41 TZ)
 - upuštění od potrestání (§ 46 TZ)
 - podmíněném upuštění od potrestání s dohledem (§ 48 TZ)
 - podmíněném propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (§ 88 TZ)
 - mimořádném snížení trestu odnětí svobody (§ 58 TZ)
 - přijetí prohlášení viny (§ 206c TR)
 - schválení dohody o vině a trestu (§ 314r TR a § 206b TR)
- Při úvahách o trestu by soudce měl ve vyšší míře zvažovat uložení takových přiměřených povinností a omezení, které povedou k naplnění/saturaci potřeb oběti trestného činu, nahrazení způsobené újmy a nápravě vztahů narušených trestným činem. Zejména u podmíněného odložení trestu odnětí svobody, podmíněného upuštění od potrestání (s dohledem) a podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody (s dohledem) by soud měl vždy zvážit uložení přiměřených povinností a omezení a minimalizovat ukládání tzv. „prostých podmínek“. Současně soudce vždy zvažuje, jak institut přiměřených povinností a omezení využít k podpoře pachatelova chování a řešení příčin, které ho k trestné činnosti dovedly (účast na programech pracujících se zvládnutím agrese, zneužíváním návykových látek atd.).
- Při ukládání trestu by soud měl vždy důsledně zvažovat možnosti uložení alternativního trestu, provázeného uložení přiměřené povinnosti či omezení a povinností k náhradě škody, oproti uložení trestu odnětí svobody. Také při ukládání alternativního trestu by měl soud zohlednit restorativní hlediska týkající se individualizace trestu a vzít v úvahu, zda byla věc řešena v rámci restorativního programu a jeho výsledky při ukládání trestu zohlednit. Při zvažování uložení takového trestu by soud měl požádat probačního úředníka o vypracování zprávy o poměrech obviněného a podmínkách uložení a výkonu zvažovaného (případně jiného alternativního) trestu a k takové zprávě (resp. zprávě vyžádané státním zástupcem) při svých úvahách přihlížet.

Jak podpořit realizaci restorativních programů v konkrétních věcech:

- Soudce by měl podporovat a informovat obviněného i poškozeného o možnosti realizace restorativního programu. S tím souvisí i ověření skutečnosti soudcem, zda obviněný a poškozený o této možnosti byli již v předcházející fázi řízení vhodně informováni. V případě, že obviněný a poškozený v předešlé fázi trestního řízení účasti na restorativním programu nevyužili, ověřuje soudce, zda se jejich postoje a potřeby v průběhu řízení nezměnily. Tyto informace a skutečnosti soudce ověřuje bez ohledu na závažnost trestného činu. Účast na restorativním programu by vždy měla být odvislá od informovaného rozhodnutí obviněného a poškozeného, a to bez ohledu na závažnost daného trestného činu. Restorativní programy mohou být realizovány v případech jakékoliv typové závažnosti trestné činnosti.

Příklad z české praxe: Zažít spravedlnost

Pro oběť představuje trestní řízení náročný proces, kdy znovu, za přítomnosti profesionálů a veřejnosti, vstupuje do procesu rozpomínání se na často traumatickou zkušenost. Má-li být trestní řízení pro oběť příležitostí, která přispěje k vyrovnání se s dopady trestného činu, je třeba, aby s ní vždy bylo jednáno s respektem a úctou. Současně pro ni má být trestní řízení místem k uplatnění nejen jejích oprávněných nároků na náhradu škody či nemajetkové újmy, ale i místem, kdy je se svým příběhem slyšena. Taková zkušenost pak pro ni může představovat zážitek spravedlnosti, který přispěje k vyrovnání se s následky trestného činu. Důležitou zkušenost pro oběť představuje zjištění, že trestní řízení se nevede jen kvůli potrestání pachatele, ale právě kvůli ní, přičemž to, co se jí stalo a jak jí to změnilo život, je opravdu vnímáno. V řadě ohledů k naplnění potřeb oběti mohou napomoci restorativní programy. Nicméně i v případech, kdy restorativní dialog není možný, potřebuje oběť cítit, že není jen důkazním prostředkem, ale člověkem, kterému bylo ublíženo a ostatní ho slyší. K naplnění této potřeby mohou přispět správné, restorativní otázky a respektující přístup vnímavý k situaci a potřebám oběti.

Níže uvedené dva příběhy, které se v české justici skutečně staly, odlišuje mnohé. Představují zcela jinou životní zkušenost, kterou si oběti v důsledku trestného činu prošly. Příběh první popisuje cestu trestním řízením poškozené, jíž byl usmrčen syn. Příběh druhý pojednává o ukradené peněženke. Řízení o trestném činu zabití z nedbalosti a o trestném činu krádeže neodlišuje jen škoda a újma, která byla oběti způsobena, ale též průběh, jakým v těchto případech byla nalézána spravedlnost. Klíčovým a současně zcela odlišujícím faktorem obou případů je chování a jednání soudce, které vedlo i ke zcela jiným dopadům do života poškozených a jejich možnostem celou situaci zpracovat. Příběh první ukazuje, jak trestní řízení, pokud je vedeno necitlivým způsobem, v daném případě překračujícím pravidla etického chování soudce, může vést k další traumatizaci oběti a nemožnosti synův život důstojně uzavřít. Poškozená se vyrovnává nejen se ztrátou syna, ale též s těžkými následky, které jí způsobilo trestní řízení, tak vzdálené od ideálu „zažít spravedlnost“. Příběh druhý je naopak příkladem dobré praxe, kdy můžeme vidět, jak respektující a empatické chování soudce, doplněné vhodnými „restorativními“ otázkami, může přispět k tomu, aby příběh poškozené a to, co jí pachatelovo jednání doopravdy způsobilo, bylo též doopravdy slyšeno.

Příběh bez důstojného konce, vypráví poškozená⁶⁷

Otvírám dveře a když vidím za nimi stojící policisty, popadne mě děs a hrůza a už si jen říkám: „Které dítě?“. Můj mladší syn, dvojče mé dcery, je zabit při jízdě na motorce, když ho řidič protijedoucího zemědělského vozidla zřejmě přehlédne a odbočí z hlavní silnice. Dojde k fatálnímu střetu. Kousek od místa, kde bydlíme, život mého syna končí díky nepozornosti jiného.

67) Příběh paní Jany Voždové, včetně jeho pokračování po skončení hlavního líčení, můžete vidět v krátkém videu: *Nevyslyšena. Šest let po smrti syna zůstávají otázky nezodpovězeny*. Online (video). Institut pro restorativní justici, z. s. 2023. Dostupné z: <https://www.zocidooci.cz/novinky/nevyslyšena>

Celý svět se zahalí do temnoty, netuším však, jaká hrůza mne ještě čeká. Netuším, kolik vám lidé dokážou naložit. To, co jsem si zažila v soudní síni, soudci nikdy neodpustím. Nedal nám možnost se se synovou smrtí smířit. Jeho život díky němu neměl důstojný konec.

Já, můj starší syn a dcera čekáme před jednací síní. Přichází skupina studentů. Soudní úřednice nás informuje, že jako první musíme dovnitř pustit studenty, jelikož mají „jednání objednané“. Studenti vcházejí do jednacích síní a zaplňují všechny lavice, my zůstáváme před nimi stát, již pro nás uvnitř není místo. Do místnosti přichází neznámý muž, sděluje nám, že před lavicemi nikdo sedět nebude. Obracíme se na studenty, představujeme se, studenti se zvedají, že to je samozřejmé a místo nám přepustí. Neznámý muž odchází z místnosti, přinese židle a důrazným, hlučným způsobem je umístí před lavice. Poté obchází místnost, obleče si talár a řekne, že „pokud by se lépe učil, nemusel by dělat v práci stěhováka“. Dochází mi, že neznámý muž je soudce. Když přichází obžalovaný, soudce mu sděluje, že může celou dobu sedět, protože by mu nerad volal sanitku.

Zřejmě i z toho důvodu, že jsme pana soudce rozčílili, nám znemožnil se k věci vyjádřit (pozn. prohlášení oběti o dopadech trestného činu). Nemohli jsme o synovi říct ani slovo. Zdůvodnil to tím, že i přestože má kvalitní brýle, tak naše prohlášení nemůže přečíst. To však nebyla pravda. Prohlášení jsme předem soudu zaslali sepsané na počítači. Bylo to celé tak ponižující. Myslela jsem na to, jak těžké bylo prohlášení sepsat a soudce to celé znevážil historkou o brýlích.

Pan soudce se však rozhodl nechat přečíst celou pitevně zprávu, úplně všechna zranění, resp. spíš to, co ze syna zbylo. Na nic nás předem neupozornil, neumožnil nám se pro tento čas z jednacích síní vzdálit. I přestože jsem již předtím měla některé informace o synově zranění k dispozici, starší syn vždy příslušně pasáže začernil, abych je nemusela číst. A najednou, s cizími studenty za zády, slyšíme vše. Jsou to muka, muka matky, z kterých se asi nikdy nevzpamatují. Za hodinu jednání jsme i se všemi urážkami na chodbě. Toto tedy znamená spravedlnost?

Příběh o ukradené peněžence, vypraví soudce

Šlo o vcelku jednoduchý případ trestného činu krádeže. Obžalovaný byl souzen za spáchání trestného činu krádeže peněženky poškozené, kterou jí sebral z tašky, když nakupovala. Podle obžaloby byly v peněžence osobní doklady a 200 Kč v hotovosti, hodnota peněženky byla řádově ve stokorunách. Odcizená peněženka, ani věci z ní, se nikdy nenašly. Obžalovaný stojí před soudem vlastně jen proto, že už byl za krádež v minulosti odsouzen, jinak by to byl přestupek.

Do jednacích síní vchází obžalovaný, dvacetiletý mladík, nestojí před soudem poprvé, se sebejistým úsměvem, rukama v kapsách letních šortek. V podstatě ke všemu se přiznává. Jeho jednání vypovídá o přesvědčení, že i když má nějaké záznamy v rejstříku, tak odejde od soudu s podmínkou nebo obecně prospěšnými pracemi. Škoda, kterou krádežemi způsobil přece není vysoká, paní si doklady určitě zařídila znovu, nijak jí přece fyzicky neublížil.

Přichází poškozená, odhadem kolem sedmdesátky, pěkně oblečená, evidentně nervózní z toho, že byla předvolána k soudu. Nikdy tu nebyla, neví, co ji čeká, půlku noci nespala a představovala si, jestli to bude stejně nepříjemné, jak viděla soudní řízení v televizi. Snažím se její obavy rozptýlit, usmívám se, snažím se být

milý. Říkám, že pochopím, pokud si nebude něco pamatovat. Výslech u soudu není zkouška, neexistují správné a chybné odpovědi. Pokud by něčemu nerozuměla, ať se nebojí zeptat. Nabízím poškozené, aby během výslechu seděla. Trochu rozpačitě se usmívá. To nečekala, v televizi vypadalo soudní jednání jinak.

V rámci výslechu poškozené se jí ptám, co v peněžence měla hodnotného, jak ke krádeži došlo, jak a kdy zjistila, že jí peněženka chybí. Na závěr se ptám, jestli by chtěla říct obžalovanému, co pro ni jeho čin znamenal. Jestli mu chce něco říct. Poškozená se obrací na obžalovaného, ten se na ni neochotně podívá. Opět s oním sebevědomým až přezíravým úsměvem. Všechny překvapí, když začne poškozená mluvit o tom, že je jí úplně jedno, že přišla o peněženku, doklady a vlastně i těch 200 korun. Že jí ublížil úplně jinak. Říká do očí obžalovanému, že měla v peněžence fotku své jediné dcery, která minulý rok zemřela. Jedinou a poslední fotku, kterou měla. Tato fotka v jejím životě bude už navždy chybět, nedá se nahradit.

Několik vteřin je v jednacím síni úplné ticho. Obžalovanému mizí z tváře sebevědomý úsměv, očima provrtává podlahu. Přemýšlí, co s nepotřebnou peněženkou udělal. Vzal si dvoustovku a peněženku s ostatními věcmi hodil z mostu do řeky. Postupně mu dochází, že ublížil jinak než jen tím, že poškozená přišla o peněženku a doklady a dvě stovky v ní. I přes své mládí snad pochopil, že věci v životě nebývají tak jednoduché, jak se zdají. Poškozená se na obžalovaného smutně usměje a odchází z jednacím síně. Svědečné nechce, vždyť přijít k soudu byla její povinnost. Obžalovaný se ještě dlouhou dobu dívá na zavřené dveře.

Pracovník vězeňské služby

Restorativní justice zasazená do kontextu vězeňského systému se snaží **transformovat tradiční pohled na obsah a účel výkonu trestu odnětí svobody a působení na odsouzené**. Spíše než na samotný trest směřuje pozornost na narovnání vztahů, nápravu škod a aktivní účast všech zúčastněných stran. Konkrétní integrace restorativních programů, principů a hodnot může být skutečnou výzvou pro vedení vězeňských služeb i samotné zaměstnance. Retributivní element je ve vězeňství jasně zastoupený a přenastavení úhlu pohledu předpokládá dlouhodobý proces, který vyžaduje řadu podpůrných mechanismů. Zároveň konkrétní případy a zkušenosti, výzkumy k restorativní justici i mezinárodní doporučení jasně ukazují na potenciál uplatnění restorativních přístupů v rámci výkonu trestu odnětí svobody (stejně jako v jakékoliv jiné fázi trestního řízení) a podněcují nejen Českou republiku k podpoře rozvoje restorativní justice a zajištění dostupnosti restorativních programů.

Restorativní justice ve spojení s vězeňským prostředím může mít podobu restorativního programu, který je postavený na dialogu – **setkání mezi obětí a pachatelem** (ve vhodných případech zahrnuje i další osoby přímo, či nepřímo zasažené trestným činem). Zároveň je možná realizace dalších programů a aktivit, které jsou v úzkém souladu s restorativními principy⁶⁸. Témata **dopadů trestné činnosti, přijetí odpovědnosti za své jednání a nápravy způsobené újmy** mohou být součástí **resocializačních či specifických vzdělávacích programů** a zaměstnanci vězeňské služby je mohou zapojovat do **individuálních rozhovorů s odsouzenými, skupinové práce či terapií**. Restorativně lze realizovat **reintegrační programy pachatelů a jejich rodin**, ale také řešení konfliktů mezi odsouzenými a/nebo odsouzenými a zaměstnanci věznice. Restorativní přístupy uplatněné uvnitř vězeňských zařízení tak mohou **významně přispět k rehabilitaci a reintegraci odsouzených, pozitivně ovlivňovat vězeňskou komunitu i sociální změny ve společnosti**. I přes pochopitelné výzvy či překážky typické pro prostředí věznice je zároveň realizace restorativních programů vždy příležitostí pro **podporu obětí trestných činů v jejich procesu uzdravení**.

- *„Mříž mezi světem pachatele a světem oběti je tradičním jazýčkem mezi miskami vah, vyvažujícími spravedlnost mezi nimi. Někdy však – zvláště u těch nejzávažnějších trestných činů – k pocitu spravedlnosti, nápravy a uzdravení nedochází. Ta stejná mříž tomu brání. Restorativní přístup je jiný. Kdo se s ním setká poprvé, může si dělat obavy, jestli to neohrozí ‚staré pořádky‘. Ve skutečnosti však dává všem zúčastněným – pachatelům i obětem – větší pocit spravedlnosti, než to dokáže samotný trest, a posiluje nápravu pachatelů. Proto česká společnost potřebuje restorativní justici ve věznicích.“*

— Václav Jiříčka, vedoucí psycholog, Generální ředitelství VS ČR

68) Doporučení Rady Evropy o restorativní justici v trestních věcech, čl. 13 a 14

Můžeme sledovat, že právě ve výkonu trestu odnětí svobody (a ve vykonávací fázi trestního řízení obecně) je restorativní praxe v rámci trestního řízení doposud nejméně realizována. K takové skutečnosti vede řada důvodů, které mohou pro restorativní justici a její implementaci představovat určité limity: tradiční zaměření na potrestání pachatele je často hluboce zakořeněné, implementace restorativní justice ve vězeňském prostředí přináší značné logistické výzvy, vyžaduje finanční a lidské zdroje, obecné povědomí o restorativní justici a jejích dopadech je u zaměstnanců vězeňské služby často velmi nízké nebo zkreslené, chybí politická a veřejná podpora pro rozšíření restorativní justice atp. V kontextu závažnější trestné činnosti mohou být limitem také obavy o bezpečnost obětí a jejich potenciální sekundární viktimizaci.

- **„Je potřeba začít pomalu, přinášet dobré příklady a zaujmout co nejvíce lidí. Potřebujeme k tomu příznivé politické klima, aktivní přístup ministra spravedlnosti i celé vězeňské sekce. Zároveň by se nemělo na nic čekat. Iniciativa nepřichází od politiků, je to na nás. Měli bychom jít krok za krokem a věřit ve své schopnosti.“**

— Ivo Aertsen, při debatě se členy Restorativní platformy k restorativní justici ve vězeňství⁶⁹

Se členy Restorativní platformy zastupujícími vězeňskou službu, ale i dalšími relevantními organizacemi, jsme se v debatách zaměřili na dostupnost restorativních a kvazi restorativních programů⁷⁰ ve výkonu trestu odnětí svobody, možnosti uplatnění různých restorativních vězeňských modelů⁷¹, zároveň si členové kladli otázky, jak samotní zaměstnanci věznic nahlízejí na koncept restorativní justice, jaký smysl jim dává a do jaké míry jej uplatňují ve své každodenní práci⁷². Je důležité zde připomenout, že české vězeňství svůj postoj k tématu trestné činnosti na různých úrovních od hodnocení odsouzených až k zacházení s nimi dlouhodobě proměňuje. Je tak **vytvářen stále větší prostor pro uplatnění konceptu restorativní justice v rámci různých příležitostí**. Jako pilotní projekt je např. nyní ve spolupráci Institutu pro restorativní justici a VS ČR realizován **program ReSet, který cílí na vytváření příležitostí pro restorativní setkání obětí a pachatelů, případně dalších osob**, kterých se daný trestný čin dotýká. Možnost realizace **osobního setkání obětí a pachatelů nesouvisející trestné činnosti** realizuje ve vybraných věznicích Mezinárodní vězeňské společnosti v rámci programu **Building Bridges**. V nabídce standardizovaných programů VS ČR najdeme program **Vnímám i Tebe**, přímo orientovaný na posílení empatie vůči oběti a přijetí odpovědnosti za své jednání. Další **standardizované programy**⁷³ témata RJ obsahují. Obecným problémem je dostupnost těchto příležitostí, jelikož programy realizují jen některé věznic a jejich kapacita je omezená. Téma dostupnosti platí také pro **mediace** ve výkonu trestu odnětí svobody, jež může zprostředkovat **Probační a mediační služba** v rámci parolové agendy, tedy přípravy pachatele na podmíněné propuštění. Zatím se v praxi jedná spíše o ojedinělou zkušenost a rozvoj v tomto

69) V rámci spolupráce s Ivo Aertsenem a Restorativní platformou byl vytvořen také rozhovor: *Exkluzivní rozhovor s prof. Ivo Aertsenem o belgické zkušenosti se zaváděním restorativních principů ve vězení*. Online (video). Institut pro restorativní justici, z. s. 2020. <https://restorativni-justice.cz/zdroj/exkluzivni-videorozhov-s-prof-ivo-aersenem-o-belgicke-zkusenosti-se-zavadenim-restorativnich-principu-ve-vezeni/>

70) Podrobněji v kapitole „Kontext“

71) *Restorativní justice ve vězeňství*. Online. Institut pro restorativní justici. N.d. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/o-restorativni-justici/restorativni-justice-v-oblasti-vezenstvi/>

72) TOMÁŠEK, Jan; MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra; ŘEHÁKOVÁ, Tereza; TESARČÍKOVÁ, Alena a JIŘIČKA, Václav. *Restorativní justice v českém vězeňství – zkušenosti a názory pracovníků Vězeňské služby ČR: výzkumná zpráva – výsledky z dotazníkového šetření*. Online. Praha: Institut pro restorativní justici, 2021. ISBN 978-80-270-9640-4. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/wp-content/uploads/2021/06/RJ-v-CESKEM-VEZENSTVI-dotaznikove-setreni.pdf>

73) programy 3Z: pro pachatele různorodé trestné činnosti, PARDON: pro pachatele dopravních nehod, FEDDO: pro pachatelky sexuálně motivovaných trestných činů nebo násilných činů na dětech, Antiagresivní trénink či aktuálně pilotovaný program Good-Lives Model, a dále terapeutické programy zaměřené na trestný čin a narovnání: TERČ, KEMP a GREPP

směru je pro probační úředníky aktuálním tématem. Probační a mediační služba má velmi dobrou pozici, co se týče dosahu své místní působnosti a do všech věznic přináší témata RJ přinejmenším v rámci spolupráce s pachateli během jejich přípravy na podmíněné propuštění.

- *„Odsouzení při prvotním setkání s oběťmi často poprvé slyší pocity reálného člověka a uvědomí si míru zásahu do jeho osobní identity a jak mu bylo ublíženo. To je tím důležitým začátkem, který jim může něco říct.“*

— Pavel Prchal, speciální pedagog, Vězeňská služba ČR

Pro širší zavádění programů a principů restorativní justice do výkonu trestu odnětí svobody vystavávají **konkrétní potřeby, které by měly ošetřit výše nastíněné limity a překážky a umožnit zaměstnancům věznice nástroje restorativní justice v širší míře uplatňovat**. V rámci platformy rezonovaly zejména následující:

- **Vzdělávání:** Zaměstnanci věznic potřebují speciální školení a vzdělávání v oblasti restorativní justice, aby mohli efektivně podporovat a realizovat její principy a praktiky. To zahrnuje pochopení základních principů restorativní justice a seznámení se s možnostmi její aplikace, příklady dobré praxe nebo výzkumy k její efektivitě, ale také navazující sdílení zkušeností v rámci kazuistických seminářů nebo případových supervizí.
- **Zdroje a podpora:** Zajištění potřebných finančních, personálních i časových zdrojů je klíčové pro provoz programů a aktivit spojených s restorativní justicí. Podstatná je také podpora ze strany vlády, vedení VS ČR a relevantních institucí.
- **Dostupnost restorativních programů:** Pro naplnění předpokladu, že každý účastník trestního řízení by měl mít příležitost využít programů restorativní justice, je potřeba vytvořit dostatečné podmínky pro širší restorativní praxi. Jedná se tedy o udržení a rozšíření stávajících restorativních programů, zároveň o případné rozšíření nabídky o programy nové.
- **Návaznost programů:** Programy restorativní justice často otevírají další témata, která vyžadují pokračování odborné psychologické, terapeutické a/nebo sociální práce s odsouzenými. Jak v rámci výkonu trestu odnětí svobody, tak v rámci přechodu pachatele z věznice na svobodu se vyžaduje prozkoumání lokálních možností a podporu návaznosti intervence služeb.
- **Spolupráce s externími organizacemi:** Vytvoření partnerství s nevládními organizacemi, odborníky restorativní justice a dalšími relevantními skupinami a prohloubení spolupráce s Probační a mediační službou podpoří výměnu znalostí, sdílení osvědčených postupů a možností pro realizaci restorativních programů.
- **Vyhodnocování a zpětná vazba:** Důležitým aspektem je také průběžné vyhodnocování efektivity programů restorativní justice interně i prostřednictvím externích evaluátorů a získávání zpětné vazby od všech zainteresovaných stran, včetně vězňů, obětí a vězeňských pracovníků.
- **Psychologická podpora a péče:** Je důležité zajistit, aby zaměstnanci věznic měli přístup k supervizní podpoře, vzhledem k emočně náročné povaze restorativní praxe i potřebě vlastní reflexe ve vztahu k držení hodnot restorativní justice.

- *„Křivda, zášť, vztek, nenávisť. Jak chcete ukázat, co je na druhé straně někomu, kdo je pohlcený svou vlastní zlobou? Nějakou dobu trvá, než (odsouzení) změní úhel pohledu. Dokud se jich věc netýká osobně, umí být velmi empatictí. Ve druhé polovině programu (VIT) při konfrontaci s důsledky jejich násilných činů na vlastní oběti, se pro ně najednou situace bolestně komplikuje. Naše programy témata často otevírají, ale je pak třeba s účastníky dále pracovat, protože hloubka potřebuje čas.“*

— Zdeněk Bořil, terapeut, Vězeňská služba ČR

Rozvoj restorativní praxe: ojedinělý projekt v ČR

Řadu důležitých zkušeností v oblasti možností rozvoje restorativní justice (nejen) v oblasti českého vězeňství přinesl projekt Křehká šance II a jeho program Rozvoj restorativní praxe⁷⁴. Pro bližší prozkoumání tématu proto doporučujeme seznámení se s různými aktivitami a místními projekty, jež byly v zapojených věznicích a jejich lokalitách realizovány. Ze závěrů programu mimo jiné vyplynula potřeba propojení jednotlivých subjektů a vytvoření udržitelné sítě prostřednictvím osoby, jež by koordinovala programy restorativní justice na místní úrovni.

Při identifikování aktuálních možností Vězeňské služby ČR a jejích zaměstnanců, které by umožnily rozvoj restorativní justice v jejich poli působnosti, jsme se zaměřili na realitu českého vězeňství s vědomím, že některé potřeby restorativní justice v oblasti vězeňství vyžadují dlouhodobější řešení na úrovni Generálního ředitelství VS ČR, Ministerstva spravedlnosti i systému jako takového. Zároveň každá věznice má své specifické charakteristiky, včetně stupně zabezpečení, zázemí, dostupnosti některých relevantních standardizovaných programů, propojení s nevládními organizacemi a podobně.

Ve snaze generalizovat konkrétní kroky pro rozvoj RJ byl v rámci platformy navržen „**Minimální restorativní balíček pro českou věznici**“, a to tak, aby byl flexibilní a přizpůsobitelný různým vězeňským zařízením, a zároveň nevyžadoval významné dodatečné zdroje a zajišťoval uplatnění restorativních programů a principů v každé věznici bez ohledu na její lokální zázemí a možnosti.

⁷⁴) Metodika programu Rozvoj restorativní praxe. Online. Probační a mediační služba. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/08/projekty_KSII_Metodika_RRP_200819.pdf

Minimální restorativní balíček pro českou věznici k rozšíření RJ

→ Zaměstnanci VS ČR absolvují základní vzdělávání k RJ

Každý zaměstnanec věznice by měl absolvovat alespoň základní vzdělávání k restorativní justici, které zahrnuje základy restorativní justice, její principy, techniky a přínosy. Vzdělávací modul k RJ by měl být dostupný novým i stávajícím zaměstnancům a umožňovat flexibilní studium. V současné době je RJ obsahem vzdělávání v rámci Akademie Vězeňské služby.

→ Vedení věznice podporuje rozvoj RJ

Vedení každé věznice by mělo podporovat restorativní přístupy a být zapojeno do jejich propagace a realizace, zabývat se dostupností prostředků i personálních kapacit.

→ Odsouzení mají o možnostech restorativní justice základní informace

Poskytnutí základních informačních materiálů a brožur o restorativní justici a jejích programech pro odsouzené jim dává přehled o možnostech, které tento přístup nabízí – o možnostech nápravy ve vztahu k sobě, vlastní rodině, obětem či společnosti.

→ Témata RJ jsou zapojována do rozhovorů s odsouzenými

Odborní zaměstnanci věznice (tedy sociální pracovníci, vychovatelé, psychologové, vychovatelé-terapeuti a speciální pedagogové), stejně jako kaplani, mohou témata restorativní justice různými způsoby zapojovat do svých rozhovorů s odsouzenými. Pokládání restorativních otázek⁷⁵ je možné i mimo rámec konkrétních restorativních programů a nevyžaduje žádné speciální podmínky. Jako inspirace může sloužit materiál VIT pro individuální rozhovory.

→ Dostupné restorativní programy jsou maximálně a smysluplně využívány

Dostupné programy restorativní justice (v této chvíli především Building Bridges, Vnímám i Tebe, pilotní ReSet) by měly být využívány s pečlivou přípravou a promyšlenou návazností, vždy na základě dobrovolného souhlasu účastníků. Výběr odsouzených do restorativních programů probíhá na doporučení jednotlivých zaměstnanců věznice. Do vybraných částí programu mohou být přizváni zástupci vedení věznice nebo další zaměstnanci věznice.

→ Rozvíjejí se programy a nástroje umožňující nápravu škody a způsobené újmy

Ve chvíli, kdy jsou pachatelé zapojeni do restorativního procesu a směřují své kroky k nápravě způsobené újmy, mají možnost konkrétních kroků ve vztahu k rodině, obětem či společnosti (dle individuálních možností vzhledem k osobě pachatele i povaze případu).

→ Rozvíjí se spolupráce s externími odborníky a organizacemi

Navázání nových a rozvoj stávajících partnerství s neziskovými organizacemi a odborníky v oblasti restorativní justice může zajistit poskytnutí podpory a poradenství pro rozvoj restorativní justice ve vězeňství, včetně zajištění vedení workshopů nebo seminářů a realizace konkrétních restorativních programů.

75) Konkrétní příklady restorativních otázek nabízí závěr kapitoly „Kontext“

→ **Mediace mezi obětí a pachatelem jsou ve vězení dostupnější**

Ve věznicích jsou vytvářeny podmínky pro možnost setkání odsouzených pachatelů a obětí – v případech, kde je to vhodné a obě strany souhlasí. Mediace mohou být realizovány Probační a mediační službou v rámci přípravy pachatele na podmíněné propuštění, kde zajišťuje citlivé oslovení oběti nebo pozůstalých probační úředník a PMS pak případné setkání také facilituje. Dále různé formy restorativního setkání mohou zajistit také další externí organizace (aktuálně například v rámci pilotního programu ReSet). Vždy je potřeba velké opatrnosti v práci s obětí trestného činu v rámci celého restorativního procesu. Zejména citlivé oslovování obětí proto musí být pečlivě ošetřené ještě před zahájením jakékoliv iniciativy.

- *„Odsouzený jedinec má ve výkonu trestu jednu velmi vzácnou veličinu – dostatek času. A je naléhavou výzvou a apelem na vězeňskou službu, co vězni do jeho času zakomponuje a jak s ním bude zacházet?! Chceme-li opravdu pracovat na zlepšení úrovně českého vězeňství a na snížení recidivy, restorativní justice nemůže zůstat misí několika nadšenců, ale interiorizovanou (zvnitřněnou) hodnotou a praxí každého (odborného) zaměstnance vězeňské služby. Osobnostní obnova člověka prostřednictvím restorace je opravdu možná.“*

— Blažej Pelán, kaplan, Vězeňská služba ČR

Příklad z české praxe: Oběti a pachatelé společně v jednom kruhu

Dialog mezi obětí a pachatelem je silným zážitkem pro obě strany. Může přinést úlevu, porozumění, urovnat vzpomínky související s trestným činem, obnovit pocity důvěry, kontroly nad svým životem a svými pocity, poskytnout smíření, dovést k odpuštění. Může být startovní čárou pro další seberozvoj, terapii, intervenci. Osobní dialog mezi obětí a pachatelem konkrétního trestného činu často z různých důvodů nelze realizovat. Setkání obětí a pachatelů nesouvisejících trestných činů je jednou z dalších možností⁷⁶, jak restorativní proces zprostředkovat.

Program Building Bridges⁷⁷ vytváří prostor pro rozhovor obětí a pachatelů nesouvisejících trestných činů. Účastníci programu se společně ve skupině přibližně dvanácti osob několikrát setkají a v kruhu hovoří o událostech, které změnily jejich životy. Zážitek takového setkání je nepřenositelný. Reflexe účastníků mohou jeho význam přiblížit.

„Stačilo mi druhý sezení, kde lidi, na kterých někdo spáchal zločin, začali mluvit... A odzbrojilo mě to. Totálně to převrátilo moje blbý, trapný myšlení z dřívějšíka. Já se za to úplně nenáviděl, za to, co jsem udělal... Podle mě, kdyby se tohle pouštělo pachatelům, hodně z nich by nešlo do vězení. Aspoň mě to změnilo. Mě to přesvědčilo.“ účastník – pachatel⁷⁸

„Prošla jsem mnoha terapiemi a sem jsem přišla hledat úlevu. Je to emočně velmi náročné, otevíráte staré rány a zase se vám vybavují věci, které jste dávno zastrčili hluboko do šuplíku. Má to ale obrovský efekt. A když jsem vyprávěla svůj příběh, cítila jsem od kluků (odsouzených) neuvěřitelnou podporu a empatii.“ účastník – oběť⁷⁹

„Mě to psychicky změnilo, sám to nechápu. Bylo úlevné mluvit o tom, co jsem spáchal za čin. Měl jsem opravdu velký strach z reakcí. Nebylo jednoduché o tom mluvit, měl jsem dokonce slzy na krajíčku. Nikdy jsem o tom, co jsem provedl, s nikým tak otevřeně nemluvil, natož v takové komunitě. Hodně mě to posunulo.“ účastník – pachatel⁸⁰

„Při společném setkávání vidím reálné lidi, vzájemně se poznáváme a otevíráme. Nevidím jen oběti a pachatele, ale především lidi s vlastní životní zkušeností. Vzniká tu bezpečný prostor, kde můžeme otevřeně mluvit o tom, co se nám stalo a co jsme udělali. Nikdo nikoho nesoudí a nehodnotí. To je to, co podle mého názoru všichni potřebujeme. Získávám větší náhled na některé minulé události a vnímám to celé zároveň jako výzvu pro běžný život mimo projekt. Výzvu pro to víc o lidech přemýšlet, nehodnotit je a víc se o ně zajímat.“ účastník – nespecifikováno⁸¹

76) Setkání oběti a pachatele nepřímou cestou lze realizovat prostřednictvím dopisů, vzkazů, audio nahrávek nebo videohovorů. Možnost zprostředkovat autentický pohled oběti nebo pachatele pak přináší například videonahrávky výpovědí obětí a pachatelů. Dostupné také zde: <https://restorativni-justice.cz/zdroje/videoa/cit.2024-02-12>

77) Building Bridges. Online. N.d. Mezinárodní vězeňské společenství. Dostupné z: <https://mvs.cz/building-bridges/>

78) Building Bridges. Online. N.d. Mezinárodní vězeňské společenství. Dostupné z: <https://mvs.cz/reflex-sila-odpusteni/>

79) Building Bridges. Online. N.d. Mezinárodní vězeňské společenství. Dostupné z: <https://mvs.cz/ukoncii-jsme-kurz-projektu-building-bridges-ve-trech-veznicich/>

80) tamtéž

81) Building Bridges. Online. N.d. Mezinárodní vězeňské společenství. Dostupné z: <https://mvs.cz/odezva-na-building-bridges/>

Pracovník nevládní organizace, další pomáhající profese

Širší uplatňování restorativní justice, jejích principů, hodnot i konkrétních programů, mohou velmi zásadně ovlivnit zástupci pomáhajících profesí, v Příručce myšleno zejména odborníci působící v nevládních organizacích, jež své služby zaměřují na práci s oběťmi a/nebo pachateli trestných činů, případně jejich blízkými. Řada těchto organizací se specializuje na konkrétní oblasti podpory a pomoci, jako jsou práva obětí, psychosociální poradenství pro oběti a pachatele, reintegrace pachatelů, terapie obětí i pachatelů, práce s traumaty apod. Tato hluboká znalost konkrétní problematiky jim umožňuje **efektivněji adresovat specifické potřeby a výzvy spojené s restorativní justicí (v dané lokalitě)**. Svou činností jsou často hluboce zapojeny do komunitních sítí a mohou přirozeně ovlivňovat život místní komunity a **vytvářet spojnice mezi oběťmi, pachateli a širší komunitou**, a tím i prostředí, které **podporuje dialog, porozumění a uzdravení**. Díky tomuto dosahu mohou také hrát důležitou **roli v osvětové činnosti a vzdělávání veřejnosti** o principech a praxi restorativní justice, vytvářet mosty mezi státními organizacemi, orgány činnými v trestním řízení a svými klienty. Nevládní organizace mají také určitou **flexibilitu** v poli své působnosti, mohou pružněji reagovat na aktuální potřeby české praxe, zkoušet a testovat inovativní řešení pro méně i více složité problémy, a být tak pro státní sektor nepostradatelným partnerem, který podpoří **dostupnost restorativních služeb**.

Velký potenciál nevládních organizací pro rozvoj restorativních programů v ČR je aktuálně v podstatě nevyužíván. Pravidelné poskytování restorativních programů akreditovaným subjektem Ministerstva spravedlnosti probíhá pouze ze strany Mezinárodního vězeňského společenství v programu Building Bridges, organizace Kappa-Help v rámci služeb obětem a pachatelům a organizace ProDialog, která se zaměřuje na obnovu vztahů v rodině, kde mohou restorativní setkání proběhnout před samotným zahájením trestního řízení, během něj, po jeho ukončení nebo zcela mimo ně. Problematiku rozšíření možných poskytovatelů restorativních programů více přiblížíme v kapitole „Systémové kroky“.

- *„Přijde mi skvělé mít k dispozici různé podoby restorativních setkání, ať jsou to třeba mediace, případové konference, facilitovaná setkání nebo kruhy, ve kterých se lidé v různých konfliktech mohou pokusit najít porozumění, pochopení pohledů těch druhých, to je ten dobrý cíl i mé přání, to mi dává smysl. Umožnit ukončení jedné etapy prožívání dopadů protiprávního jednání a zahájení nové ozdravné etapy za účasti přímých aktérů oběti i pachatele, ne jen díky rozhodnutí instituce.“*

— Radek Makový, předseda spolku Restorativ, mediátor a poradce pro oběti trestných činů

Zástupci nevládních organizací byli v rámci Restorativní platformy důležitými články pro řadu úvah spojených s otázkami rozvoje české restorativní praxe v rámci celého trestného řízení i mimo něj (opatrovnícký soud, postpenitenciární péče aj.). Také se ukázalo, že sdílení individuálních zkušeností jednotlivých odborníků a společné zkoumání témat restorativní justice bylo stěžejní pro rozšíření pohledu na celou problematiku, včetně **hlubšího porozumění „druhé straně“** – tedy především z pohledu oběť-pachatel, ale také ve smyslu nevládní organizace-stát. Pro pracovníky,

kteří se věnují intenzivní klientské práci pouze s oběťmi nebo pachateli trestných činů, může být typická určitá protektivnost a zúžené vidění, přičemž diskuze podporující nadhled těchto odborníků a širší porozumění skutečným potřebám klientů je pro **aplikaci témat restorativní justice do běžné klientské praxe** klíčová. Pracovníky reprezentující organizace pro oběti může v uvažování o restorativní justici často limitovat představa nebo přesvědčení, že se oběť trestného činu již nechce trestnou činností a jejími dopady dále zabývat, nebo že se chce zabývat jen některými následky (například řešení praktických potřeb vzniklých v souvislosti s trestným činem), nikoli však jakkoliv komunikovat s pachatelem a obávají se i možné retraumatizace oběti. V komunikaci s pachateli trestných činů členové platformy identifikovali jako problém fakt, že pracovníci nejsou terapeuty ani nejsou nijak specificky školeni a mohou mít obavy z otevření určitých témat souvisejících s postojem pachatele k dopadu trestného činu na konkrétní oběť i s prožitky pachatelů, kteří byli často sami v minulosti obětí trestné činnosti a nemají zpracované své traumatické prožitky. Je tedy více časté, že rozhovory pracovníků s klienty – pachateli směřují spíše k dopadům trestného činu na život klienta a nápravy směrem k oběti se týkají spíše faktické roviny (platba náhrady trestné činnosti apod.).

Co tedy odborní pracovníci nevládních organizací pro rozvoj RJ potřebují?

→ **Vzdělávání a odborná příprava:** Pro **zavádění témat RJ do klientské práce** je potřeba porozumění principům i programům RJ, s nimi spojených nesporných přínosů pro účastníky restorativního procesu. S tím souvisí prozkoumání možné inspirace z české i zahraniční praxe, včetně diskuze k reálným kazuistikám i možným obavám pracovníků týkajících se například nezájmu pachatelů, reviktimizace obětí aj. **V případě zavádění konkrétních restorativních programů** je nutná odborná příprava zaměřená na facilitaci, která je orientována především na zprostředkování dialogu s ohledem na principy a hodnoty restorativní justice a poskytování citlivé podpory a bezpečného prostředí v rámci celého restorativního procesu.

• *„Oběti jsou různé, stejně tak jsou různé jejich potřeby. Chybou proto dle mého názoru bývá při práci s nimi paušalizovat a cokoli předpokládat bez snahy oběti porozumět a porozumět jejím potřebám. Restorativní principy, hodnoty a jejich aplikace bez pochyb napomáhají tomu, aby byla oběť slyšena a skutečně vyslyšena, a aby následky trestného činu byly co nejmenší. Aplikace restorativních principů se však neobejde bez jejich dobré znalosti, jejich pochopení a ochoty se jimi řídit.“*

— Vladimíra Čapková, vedoucí Poradny Bílého kruhu bezpečí

→ **Finanční zdroje:** Implementace restorativních nástrojů vyžaduje dostatečné finanční prostředky na školení personálu, vytváření metodických nebo strategických materiálů, organizaci programů a monitorování a hodnocení účinnosti. Ze strany Ministerstva spravedlnosti je proto potřeba zajištění takových finančních zdrojů v rámci dotačního řízení, které zajistí nevládním organizacím prostor pro kvalitní realizaci jejich služeb. Problematická je i finanční spoluúčast NNO na financování projektu, neboť NNO ze své podstaty nemají zdroje na uhrazení spoluúčasti.

→ **Diskuze k programům RJ v lokalitě a spolupráce subjektů:** Konkrétní představa možného uplatnění restorativní justice v dané organizaci, která dobře reaguje na potřeby konkrétní lokality, umožňuje **efektivní nakládání s finančními prostředky NNO i jejich personálními zdroji**. Je proto potřeba mít o restorativních programech ve svém regionu co nejvíce informací a sledovat společný cíl, tedy dostupnost kvalitních restorativních programů pro oběti, pachatele

i širší komunity. Nutné je též rozvinutí partnerství a spolupráce mezi organizacemi, a to jak na linii státní a neziskové subjekty, tak na linii organizací pracujících s obětí a s pachatelem.

- **Informovanost obětí i pachatelů:** Včasné a srozumitelné informování obětí i pachatelů o možnostech restorativní justice a existenci jednotlivých organizací poskytujících restorativní programy směřuje k jejich smysluplné podpoře. Je potřeba, aby byly informace týkající se nabídky lokálních služeb dobře dostupné a pro uživatele maximálně přehledné a aby Policie ČR i další články v trestním řízení předávali informace o restorativních programech a dalších relevantních službách efektivně. Bude-li ten, kdo informuje, skutečně věřit tomu, že restorativní justice má své opodstatnění a může být dané osobě prospěšná, pak způsob předání informace bude motivující k tomu, aby daná osoba skutečně projevila zájem – způsob předání informací je stejně důležitý, jako jejich srozumitelnost a včasnost.
- **Podpora a supervize:** Pro zajištění udržitelnosti a kvality restorativních programů včetně duševní pohody pracovníků je důležité zajištění pravidelné individuální/skupinové/případové supervize, možnosti kazuistických seminářů a dalších forem podpory, a to jak pro pracovníky NNO, kteří zapojují témata restorativní justice do běžné klientské praxe, tak pro ty, kteří sami restorativní programy realizují.

Je důležité reflektovat pojmenované potřeby a uznat, že pokud nedojde k jejich úspěšnému ošetření, není možné očekávat významnější rozšiřování restorativní justice ze strany NNO, byť **sami pracovníci považují celou problematiku za zcela relevantní, rádi by se jí komplexněji zabývali a restorativní témata i programy sami dále rozvíjeli.** Přesto je možné identifikovat několik doporučení, které i za stávajících podmínek mohou odborníci působící v nevládních organizacích aplikovat, a podpořit tak RJ v jejich praxi. Uvedená doporučení budou platit také obecně pro odborníky působící v soukromé terapeutické praxi, sociální kurátory a další pomáhající profese.

Doporučení pro rozvoj restorativní justice v rámci pomáhajících profesí

1. Aplikace restorativních principů:

Restorativní hodnoty a principy, tedy například respekt k individuálním potřebám a možnostem člověka, orientace na obnovu nebo nápravu vztahů narušených konfliktem nebo trestnou činností, vyhýbání se dominanci či vytváření prostředí pro vzájemné porozumění může odborník působící v rámci NNO zavádět do jakékoliv roviny svého profesního, ale i osobního života. Zkoumání vlastních postojů k těmto hodnotám je důležité pro jejich další aplikování.

- *„Považuji za důležité obnovení přirozené lidské schopnosti sebeorganizace – realizace restorativních principů v každodenním životě. Můžeme si zvolit restorativní fungování i ve školách, rodinách či přátelských a zájmových skupinách, v sousedství – všude, kde spolu lidé žijí. Ve školní komunitě realizujeme s kolegy mediace i kruhy obnovy. V rámci organizace Pro Dialog dále pracujeme na tom, aby tým organizace i mezi sebou mohl realizovat restorativní přístup.“*

— *Ascaldeia Mariana Catwall, Pro Dialog, z. s.*

2. Zapojení témat restorativní justice do rozhovorů s klientem:⁸²

Restorativní otázky⁸³ a témata mohou být přirozenou součástí klientských rozhovorů pracovníků, kteří se profesně setkávají s oběťmi i pachateli trestných činů. Důležité je jejich vhodné načasování a zasazení do adekvátního kontextu, který utváří mimo jiné také důkladné mapování potřeb, očekávání a možností daného klienta v čase. V rozhovorech sledujeme, jaké potřebuje oběť informace, jakou formu pomoci a podpory krátce po činu a/nebo později, jestli potřebuje klást pachateli otázky k okolnostem TČ. U pachatelů mohou témata rozhovoru obsahovat vedení k empatii, k uvědomění si, že za trestným činem je konkrétní člověk – oběť, ptáme se, zda si uvědomuje konkrétní následky svého jednání, zda přijímá za ně odpovědnost a jak konkrétně je může napravit vzhledem k potřebám oběti i společnosti. Tyto rozhovory mohou nakonec vést klienta a pracovníka k samotnému rozhodování ohledně účasti na konkrétním restorativním programu, která by měla probíhat vždy za předpokladu, že je klient i pracovník o restorativní justici a jejich nesporných přínosech dobře informován.

82) Inspirací mohou být příklady uvedené v: KORANDOVÁ, Anna; ŘEHÁKOVÁ, Tereza; VAŇKÁTOVÁ, Lea. *Manuál pro restorativní setkání v případech závažné trestné činnosti*. Online. 2023. Dostupné z: https://www.justice.gov.sk/dokumenty/2024/01/IRL_JUSTIN_MetodikaCZ.pdf

Pro práci s pachatelem doporučujeme: KRAMÁŘOVÁ, Daniela; MARKOVÁ, Ludmila; ŠMERDOVÁ, Tereza; TKÁČOVÁ, Jana; KOVÁŘ, Jakub a VARGA Jiří. *Metodika k programu Vnímám i Tebe (VIT): program zvyšující odpovědnost pachatele vůči oběti trestného činu*. Online. Probační a mediační služba ČR, 2020. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/08/projekty_KSIL_Metodika_VIT_200825.pdf

83) Příklady restorativních otázek nabízí závěr kapitoly „Kontext“

- *„V rámci restorativní justice vnímám potřebu zvýšit citlivost odborné i laické veřejnosti vůči jazyku, který používáme. Pojďme hledat a používat neutrální a nezraňující výrazy i pro lidi, kteří se v minulosti dopustili trestného činu a nyní hledají cestu, jak se se svou minulostí vyrovnat. Myslím, že běžně používané výrazy: recidivista, kriminálník, pachatel a vězeň cestu ke společnému dialogu neusnadňují. A o bezpečný a změnu přinášející dialog jde v restorativní justici především.“*

— Gabriela Hendlová, ředitelka služeb pro klienty, RUBIKON Centrum

3. Podpoření pachatele v nápravě způsobené újmy:

Pro osoby, které spáchaly trestný čin, může být otázka odškodnění a nápravy způsobené újmy velmi důležitá. Ne vždy je však vhodné nebo možné takovou iniciativu směřovat přímo k oběti daného trestného činu. Je proto možné vést klienty k jakýmkoliv dobrovolným a dobročinným aktivitám, které jim pomáhají nacházet jiný rozměr života, pomáhají regulovat emoce a alespoň nepřímo umožňují určitou práci s pocity viny.

4. Sdílení zkušeností s RJ s dalšími profesionály:

Pracovníci nevládních organizací, které zapojují RJ do své praxe, vytváří příležitosti pro intervizní a supervizní práci, společné kazuistické semináře a další možnosti umožňující sdílení zkušeností s rozvojem restorativní justice v jejich působnosti.

5. Podpora síťování a partnerství v lokalitě:

Zapojení pracovníka nevládních organizací do různých multidisciplinárních skupin spojujících zástupce lokálních organizací a služeb (včetně krajské úrovně) zajišťuje jeho dobrou informovanost o místní situaci, přináší možnosti komunikovat témata k restorativní justici jak v rámci sdílení zkušeností vlastní klientské práce, tak v rámci vyplývajících potřeb pro obsah a návaznost služeb daného regionu. Vznikající partnerství a sítě spolupráce vytváří příležitosti také pro nové restorativní programy a jejich dobrou návaznost na různé fáze trestního řízení včetně výkonu trestu odnětí svobody.

Restorativně-trestní řízení: Praxe

LIDÉ (PROFESIONÁLOVÉ) → K LIDEM (ZASAŽENÝM TRESTNÝM ČINEM)

Poznejme potenciál restorativní justice.

Vytvořme dostatek příležitostí pro restorativní řešení věci dle potřeb účastníků.

Chápejme restorativní přístup jako kontinuum v rámci celého trestního řízení.

POLICISTA

- Srozumitelně a citlivě informuji o průběhu trestního řízení a právech obětí.

Dovedu nabídnout vhodné restorativní řešení, mám místní znalost nabídky restorativních programů pro oběti i pachatele.

ADVOKÁT

- Jako zmocněnec poškozeného se aktivně zasazuji o to, aby bylo trestní řízení pro něj bezpečné a respektující, měl dostatečné informace o možnostech restorativního způsobu řešení věci a mohl řízení zažít jako spravedlivé.

Jako obhájce obviněného dbám na to, aby měl obviněný dostatečné informace o možném restorativním postupu ve věci a na základě nich se mohl dobře rozhodnout o způsobu obhajoby.

PROBAČNÍ
ÚŘEDNÍK

- Stojím o to dostat se k případům včas, aby měli oběti i pachatelé možnost se aktivně podílet na řešení trestného činu a restorativní program byl obecně dostupnou službou.

Vytvářím prostor pro uznání potřeb oběti a vedení pachatele k odpovědnosti.

STÁTNI ZÁSTUPCE

- Postupuji a rozhoduji ve věci tak, aby to vždy bylo též šetrné a reflektující potřeby obětí.

Aktivně podporuji a vytvářím místo proto, aby restorativní programy a jejich výstupy byly součástí přípravného řízení a abych na ně vhodnými procesními postupy v řízení navazoval.

SOUDCE

- Komunikuji s obětí i pachatelem respektujícím, vstřícným a citlivým způsobem, který posílí jejich důvěru v systém a umožní jim trestní řízení, i z jejich úhlu pohledu, zažít jako spravedlivé.

Používám restorativní principy tak, aby rozhodnutí ve věci přispívalo k naplnění potřeb obětí, nápravě vztahů, k přijetí odpovědnosti pachatelem a současně ho motivovalo ke změně jeho životní dráhy.

PRACOVNÍK NEVLÁDNÍ ORGANIZACE

- Mohu přiblížit potenciál restorativní justice svým klientům i místní komunitě – v průběhu celého trestního řízení i mimo ně.

Povzbuzuji klienty k možnosti řešení věci restorativním způsobem, znám restorativní programy v mém regionu a dovedu je nabídnout.

PRACOVNÍK VĚZNICE

- Témata řešení následků trestné činnosti a přijetí odpovědnosti patří do mé práce s pachateli ve vězení.

Motivuji pachatele k nápravě trestným činem narušených vztahů – k obětem, ke svým blízkým, k sobě.

Systemové kroky

Kam se posuneme?

Předchozí kapitola této Příručky prezentuje řadu námětů a konkrétních doporučení pro podporu uplatnění restorativní justice v trestním řízení české současné praxe. Oslovuje především konkrétní profese a jednotlivce, kteří je vykonávají, ve snaze podpořit jejich praxi o rozměr restorativní justice v takové míře, jaké jsme schopni dosáhnout za stávající podoby nastavení celého souvisejícího systému. Díky diskuzím na setkáních Restorativní platformy jsme byli vedle těchto námětů a doporučení schopni definovat také některé podstatné limity bránící jednotlivcům v dalším rozvoji restorativní praxe v jejich poli působnosti a z nich vyplývající oblasti – potřeby. Zaměření se na tyto oblasti a jejich řešení nás bude posouvat k širšímu prostoupení restorativní justice, jejích principů i konkrétních programů do trestního řízení, abychom skutečně mohli hovořit o **naplnění potřeby dostupné restorativní justice pro všechny, kteří se pro restorativní řešení věci rozhodnou**.

Pro tuto kapitolu vybíráme nejvýraznější témata vyžadující další **pozornost již konkrétních autorit, aby restorativní praxe byla více stabilním standardem trestního práva než specifikem jednotlivců** – především vedoucí a metodická oddělení jednotlivých Institucí a organizací, Ministerstvo spravedlnosti, Ministerstvo vnitra, Ministerstvo práce a sociálních věcí, pracovní skupiny při Radě vlády, příslušné poslanecké a senátní kluby.

STANDARDIZACE VZDĚLÁVÁNÍ A PODPORY PROFESIONÁLŮ K RJ

Pro efektivní uplatnění restorativní justice je nezbytné, aby všichni odborníci vstupující v různých rolích do trestního řízení měli **dostatek informací o jejích přínosech a konkrétních možnostech uplatnění**. Po naplnění takové potřeby volají zástupci všech profesí působící v Restorativní platformě. Abychom mohli vzdělávání k restorativní justici považovat za skutečně účinné, potřebujeme uvažovat o **revizi stávajících vzdělávacích modulů na všech úrovních vzdělávání jednotlivých profesí a zapojení tématu restorativní justice všude tam, kde je to nezbytné nebo vhodné**.

Benátská deklarace⁸⁴ mimo jiné vyzývá členské státy, aby:

1. Považovaly restorativní justici za nezbytnou součást vzdělávacích osnov profesionálů působících na poli trestního řízení, včetně soudců, právníků, státních zástupců, sociálních pracovníků, policie i vězeňského a probačního personálu a zamyslely se nad tím, **jak zahrnout principy, metody, postupy a záruky restorativní justice** v univerzitních osnovách a dalších terciárních vzdělávacích programech.
2. Zvýšily povědomí o restorativní justici na celostátní úrovni a uvedly do praxe projekty zaměřené na **širokou komunikaci o úloze a výhodách restorativní justice** v trestních věcech, kdy reagují na trestný čin nad rámec trestní sankce.

84) Benátská deklarace, bod 15, odstavec IV a V

Diskuze členů Restorativní platformy se tématu vzdělávání věnovala doposud spíše v rovině počáteční analýzy stávající situace a vyslovení prvních námětů a doporučení pro další potřebnou práci, kde bude téma podrobněji řešeno již na úrovni zástupců relevantních vzdělávacích institucí a metodických oddělení příslušných organizací:

→ V rámci **Policie ČR** se v budoucnu počítá s podrobnějším začleněním tématu restorativní justice do vzdělávání policistů. Dílčím způsobem se téma promítá do základní odborné přípravy policistů, některých konkrétních kurzů (práce s obětí, mravnostní trestná činnost nebo domácí násilí) a případně kazuistických seminářů, pokud byl restorativní přístup v dané věci využit. **Uchopení problematiky koncepčně je nyní předmětem zájmu na úrovni Úřadu služby kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia České republiky.** Vzdělávání může podpořit také další spolupráce s Probační a mediační službou (ta je již zavedena v rámci školicích středisek), Institutem pro restorativní justici, Policejní akademií, ale také Justiční akademií nebo případně dalšími nevládními organizacemi.

• *„Co se týká restorativní justice v mé profesi, tak jsme teprve na začátku, nicméně za poslední rok mého působení v Restorativní platformě se mi o tématu povedlo zvýšit povědomí a chci ho zvyšovat dále.“*

— *Jaroslav Hrabálek, vedoucí odboru obecné kriminality Úřadu kriminální policie a vyšetřování Policejního prezidia ČR*

→ Pro **státní zástupce a soudce** zajišťuje vzdělávání Justiční akademie (dále také „JA“), kde semináře zaměřené pouze na restorativní justici v současné době nejsou. Existuje nicméně řada seminářů, v rámci kterých jsou či by mohly být principy RJ předávány, přičemž v současné době je začlenění RJ do jednotlivých seminářů převážně odvislé od jednotlivých lektorů. Členové Restorativní platformy zastupující právnické profese se jednoznačně shodují, že cesta **implementace restorativní justice do již vytvořených seminářů je efektivnější**, jelikož restorativní přístup prostupuje celé trestní řízení a má smysl jej zapojit do všech příslušných témat. Podpora vzdělávání k restorativní justici by měla vycházet z **revize vzdělávacího plánu Justiční akademie, který je schvalován jednou ročně, a vytipování seminářů, ve kterých by principy a uplatňování restorativní justice mohly být zahrnuty.**

→ Kvalitu seminářů, ale také vlastní zájem soudců a státních zástupců o účast na nich, může podpořit koncept, ve kterém dojde **k propojení napříč právními profesemi a zároveň bude umožněno zapojení pohledu dalších odborníků na dané téma**, zejména policistů, probačních úředníků, kriminologů, sociologů či vězeňské služby nebo NNO.

• *„Ke vzdělávání v oblasti restorativní justice je potřeba přistupovat koncepčně, konkrétně vytvořit rámec vzdělávání, představu o rozsahu informací a především, konkrétně stanovit, jaký výstup očekáváme, jak by měl vypadat státní zástupce či soudce na konci vzdělávacího procesu, co by měl o restorativní justici a uplatnění jejích principů vědět.“*

— *Tomáš Foldyna, vedoucí metodického oddělení, Nejvyšší státní zastupitelství*

- Vzdělávání a prohlubování znalostí soudce je vedle Justiční akademie povinnou součástí samostatného studia a dále je realizováno **na úrovni jednotlivých okresních a krajských soudů**. Jejich potenciál může být pro restorativní justici využit v širší míře, a to i pro ty soudce, kteří semináře na Justiční akademii spíše nevyužívají.
- **Advokáti** se v České republice vzdělávají sami dle svých potřeb. Důležitým partnerem pro širší informovanost této skupiny profesionálů o restorativní justici je Česká advokátní komora (dále „ČAK“), která nabízí praktická školení a workshopy v Praze, na pobočce ČAK v Brně a v jednotlivých regionech, kde je zajišťují její regionální zástupci. V oblasti restorativní justice aktuálně ČAK cíleně **školí zejména v oblasti mediace v civilním řízení**, a to jak koncipienty, tak advokáty. K obsahu a možnostem širšího vzdělávání k restorativní justici, například v rámci povinně volitelných seminářů advokátních koncipientů, budou směřovat další **jednání mezi ČAK, IRJ a některými členy Restorativní platformy** dle potřeby.
- Téma restorativní justice u **Probační a mediační služby** je pevně zakotveno ve vstupním, základním i dalším vzdělávání pracovníků. Vstupním vzděláváním procházejí všichni zaměstnanci, zde se seznamují se základním konceptem restorativní justice. Intenzivněji jsou poté s tématem RJ seznámeni klientští pracovníci v rámci vzdělávacího kvalifikačního kurzu, specifickým vzděláváním pak procházejí lektori programových center nebo poradci pro oběti. Nejvíce explicitní jsou intenzivní vzdělávací programy výcvikového charakteru, tím je myšlen zejména výcvikový program mediace či rodinné skupinové konference. Vzdělávání pracovníků Probační a mediační služby se bude dále rozšiřovat především co se týče **dostupnosti výcvikových programů pro mediace a RSK** a také **vytváření většího prostoru pro téma práce s obětí** v rámci kvalifikačního vzdělávacího kurzu.
- V případě **pracovníků Vězeňské služby ČR** procházejí příslušníci a civilní odborní zaměstnanci základní odbornou přípravou na Akademii Vězeňské služby ČR, v jejímž rámci byla dílčím způsobem postupně zakomponována témata restorativní justice do jednotlivých předmětů – penologie, psychologie, právo, profesní etika. Civilní zaměstnanci VS ČR mají dále možnost absolvovat specializační kurzy organizované v rámci projektové činnosti financované z Norských fondů, které principy restorativní justice také zapojují, dále se realizují semináře a konference ve spolupráci s některými nevládními organizacemi. Dalšími kroky k rozšíření vzdělávání je v tuto chvíli **zapojení témat z oblasti restorativní justice do povinného vzdělávání sociálních pracovníků a navázání další spolupráce s Probační a mediační službou po skončení financování programu z Norských fondů**.
- **Nevládní organizace** vzdělávání realizují v rámci své potřeby a cílové skupiny. Otázkou je lektorování vzdělávacích programů pro organizace uvažující o realizaci restorativního programu, kdy v současné době chybí zastřešení vzdělávání k RJ a platforma lektorů, na které se mohou služby obracet. Nevládní organizace, již poskytující restorativní programy, mohou být velmi dobrým partnerem pro další profese při přípravě různých seminářů, školení nebo konferencí v rámci předávání konkrétních zkušeností z jejich restorativní praxe. Takto již působí organizace Restorativ, ProDialog nebo Mezinárodní vězeňské společenství. Institut pro restorativní justici realizoval v květnu 2023 v rámci projektu JUSTIN první školení pro facilitátory restorativních setkání v případech závažné trestné činnosti dostupné pro širší odbornou veřejnost v Česku⁸⁵. Navazující Manuál⁸⁶, který pod jmenovaným projektem vznikl, může sloužit jako inspirace při přípravě obsahu školení podobného typu.

85) *Co je náplní a záměrem projektu JUSTIN?* Online. Institut pro restorativní justici N.d. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/zdroj-co-je-naplni-a-zamerem-projektu-justin/>

86) KORANDOVÁ, Anna; ŘEHÁKOVÁ, Tereza; VAŇKÁTOVÁ, Lea. *Manuál pro restorativní setkání v případech závažné trestné činnosti*. Online. Institut pro restorativní justici, z. s. 2023. Dostupné z: https://restorativni-justice.cz/wp-content/uploads/2023/11/IRJ_JUSTIN_MetodikaCZ.pdf

Podněty a doporučení Restorativní platformy ke vzdělávání:

- **Zapojit v širší míře téma restorativní justice do seminářů JA:** Připravit ucelenou koncepci podpory RJ v rámci relevantních seminářů pro soudce a státní zástupce s definovaným výstupem – představou o znalosti soudce a státního zástupce, příp. dalších (čekatelů, vyšších soudních úředníků) s cílem RJ efektivně tematicky zapojit.
- **Iniciovat spolupráci ČAK, IRJ a dalších odborníků a vytvořit širší zapojení restorativní justice do seminářů pro advokáty a advokátní koncipienty.**
- **Koncepčně uchopit vzdělávání k restorativní justici v rámci Policie ČR.**
- **Podpořit realizaci vzdělávacích akcí k restorativní justici zapojením dalších odborníků do lektorské činnosti:** rozšíření platformy lektorů umožní dostupnější vzdělávání jako takové. Lektorování restorativní justice může být velmi dobře doplněno konkrétními profesionály z řad Restorativní platformy, Institutu pro restorativní justici nebo Probační a mediační služby a dalších, jež se problematice aktivně věnují.
- **Podpořit téma restorativní justice na univerzitách:** Mladá generace, připravující se na výkon své profese, je velmi důležitou cílovou skupinou. Výuka restorativní justice je spíše ojedinělá zkušenost, její rozšíření závisí na vyšší informovanosti a zájmu jednotlivých relevantních institucí. Restorativní justice není etablovanou součástí povinných předmětů v oblasti trestního práva i dalších předmětů/oblastí.
- **Rozšířit způsoby vzdělávání:** Efektivním způsobem pro předání informací k RJ, ale také určitého zprostředkování zážitku z restorativního programu z pohledu jeho účastníků, jsou také dostupnější formy videa nebo podcastu (viz také web Institutu pro restorativní justici⁸⁷ a Evropského fóra pro restorativní justici⁸⁸).
- **Osvědčují se takové semináře, kde:**
 - je přednášejících více a probíhá diskuze různých odborníků z různých oblastí trestního řízení i mimo ně.
 - je možné určitým způsobem zažít či modelovat restorativní program.
 - jsou přirozeně zapojovány prvky restorativní justice, například setkání v kruhu s interakcí místo pasivní frontální výuky.
- **Sdílení zkušeností:** Možnost hovořit o své praxi a získat reflexi dalších odborníků je cenná v každém případě, zde o to více, že se s restorativní justicí řada profesionálů stále seznamuje, téma

87) Institut pro restorativní justici, z. s.: IRJ: Prosazujeme rozvoj restorativní justice v ČR. Online. N.d. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/>

88) European forum for restorative justice. Online. N.d. Dostupné z: <https://www.euforumrj.org/en>

je velmi komplexní a každý případ unikátní. Kazuistické semináře nebo workshopy mohou být velmi efektivní formou homogenní se zastoupením jen jedné profese, i v rámci setkání mezioborového.

- **Schopnost „správně“ informovat o RJ:** Informování účastníků trestního řízení o restorativní justici vyžaduje dobrou znalost a určité přesvědčení profesionálů o jejích přínosech, zároveň dostatek informací o dostupných restorativních programech v dané lokalitě a uvědomění si potřeby srozumitelné a citlivé komunikace
- **Učíme restorativní justici restorativně – zdroje:**
 - European Forum for Restorative Justice: projekty⁸⁹ ReJustice, Mediarej aj.
 - United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) při OSN: online modul pro RJ⁹⁰
 - Restorative Teaching Tools⁹¹: Lindsey Pointer a Kathleen McGoey
 - Restorative Justice Pedagogy Network (RJPN), iniciovaná Dr. Ianem Marderem⁹² (Maynooth University, Irsko)
 - Institut pro restorativní justici⁹³: Manuál pro restorativní setkání v případech závažné trestné činnosti aj.
- **Supervize a další podpora:** Ve chvíli, kdy hovoříme o opravdovém zapojení restorativní justice do praxe jednotlivých profesionálů, to znamená, že očekáváme jejich určitou míru autenticity, empatie, lidskosti i upřímného naslouchání, na ně stavíme určité nároky. Taková forma komunikace poodkryvá tíživost některých příběhů účastníků trestního řízení a vyžaduje odpovídající podporu. Vzdělávání i možnost sdílení a reflektování konkrétních zkušeností je jistě základní podpůrnou složkou, o kterou bychom měli usilovat. Je důležité zajistit, aby jednotlivé profese měly **přístup také ke kvalitní supervizní podpoře**, vzhledem k emočně náročné povaze restorativní praxe i k potřebě vlastní reflexe držení hodnot restorativní justice.

DOSTUPNOST RESTORATIVNÍCH PROGRAMŮ

Přístup k restorativním programům považujeme za druhé zásadní téma k další diskuzi. Primární linie tohoto cíle je: **dostupné restorativní programy v trestním řízení typově pro všechny trestné činy, ve všech jeho fázích a pro všechny jeho účastníky, kteří mají o restorativní řešení věci zájem** (v souladu s Doporučením Rady Evropy k restorativní justici v trestních věcech). Další rozvaha by se měla týkat také případů, které do trestního řízení nepronikají, ale stále naplňují základní požadavek pro možnost restorativního řešení věci: oběť – pachatel – zájem řešit konflikt a narušené

89) *Projects*. Online. European Forum for Restorative Justice. Dostupné z: <https://www.euforumrj.org/en/projects>

90) *University Modul Series: Crime Prevention and Criminal Justice*. Online. UNODC. Dostupné z: <https://www.unodc.org/e4j/en/crime-prevention-criminal-justice/module-8/index.html>

91) *Building Skills*. Online. Restorative Teaching Tools. Dostupné z: <https://restorativelearningtools.com/building-skills/>

92) Ian Marder. Online. Maynooth University. Dostupné z: <https://www.maynoothuniversity.ie/people/ian-marder>

93) *Zdroje*. Online. Institut pro restorativní justici. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/zdroje/>

vztahy prostřednictvím facilitovaného dialogu. Máme na mysli případy před zahájením trestního řízení (kde by po realizaci restorativního programu k trestnímu oznámení nakonec také nemuselo dojít), zároveň po jeho ukončení (praxe ukazuje, že oběti trestných činů se závažnými dopady mají zájem o restorativní dialog často po několika i více letech, kdy už bývá trestní řízení ukončeno).

Pro účely Restorativní platformy a v rámci dalších aktivit IRJ, především přípravy a realizaci projektu JUSTIN⁹⁴, jsme na základě mapování stavu restorativních programů v České republice vytvořili základní přehled aktuálních informací:

1. Pojem „restorativní program“ je uveden v zákoně o obětech trestných činů, a to v § 39 odst. 1 písm. b), tento pojem však již **zákon dále nijak nevysvětluje**. Dále příloha č. 2 vyhlášky č. 119/2013 Sb., o standardech kvality poskytovaných služeb podle zákona o obětech trestných činů, pak jen ve velmi obecné rovině definuje standardy kvality poskytovaných služeb pro poskytování restorativních programů.

2. Restorativní programy v ČR mohou být v zásadě realizovány třemi způsoby:

- **restorativní program poskytuje Probační a mediační služba** (dle zákona o PMS)
 - praxe Probační a mediační služby aktuálně více pokrývá přípravné řízení a řízení před soudem a méně závažné trestné činy, a to především v rámci restorativního programu mediace. V současné době probíhají diskuze a snahy o rozšíření restorativních programů v rámci činnosti Probační a mediační služby i pro případy závažné trestné činnosti a pro jejich realizaci i ve vykonávací fázi trestního řízení.
- **restorativní program poskytují subjekty zapsané v registru poskytovatelů pomoci obětem s akreditací⁹⁵, případně dotací Ministerstva spravedlnosti** (dle zákona o obětech)
 - restorativní program může být poskytován paralelně s trestním řízením, v rámci trestního řízení nebo mimo něj
- **restorativní program realizuje subjekt bez akreditace Ministerstva spravedlnosti**
 - v podstatě jakýkoliv subjekt může nabízet restorativní program financovaný z vlastních, soukromých či jiných veřejných zdrojů (včetně evropských) v jakékoliv podobě a kvalitě

3. Ze strany MS akreditovaných poskytovatelů restorativních programů je v současné době nedostatek – v roce 2023 pouze šest, dotace byly poskytnuty čtyřem z nich

S členy Restorativní platformy shrnujeme, že se nacházíme v situaci, kdy dostupnost restorativních programů a síť jejich poskytovatelů není systematizována. Vedle zákonem vymezené činnosti Probační a mediační služby, legislativa i dotační programy předpokládají poskytování restorativních programů od nevládních organizací, ale ty jsou realizovány minimálně. Vidíme, že **chybí systém zaměřený na sledování kvality** všech restorativních programů a **záruka jejich odbornosti**. Můžeme sledovat také **dvě linie poskytování programů s provázáním na trestní řízení** (Probační a mediační služba provázaná s trestním řízením, ostatní jakkoliv), **chybí spolupráce** jednotlivých institucí, jejich informovanost o dalších poskytovatelích restorativních programů, **sdílení zkušenos-**

94) *Co je naplní a záměrem projektu JUSTIN?* Online. Institut pro restorativní justice, n.d. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/zdroj/co-je-naplni-a-zamerem-projektu-justin/>

95) *Registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů: Akreditované subjekty.* Online. Ministerstvo spravedlnosti. Dostupné z: <https://otc.justice.cz/verejne/akreditovanySubjekt/seznam.jsf>

tí a vzdělávání k restorativní justici. V neposlední řadě tento stav komplikuje **orientaci v nabídce, obsahu i kvalitě poskytovaných programů**, a to jak pro samotného zájemce o restorativní řešení věci, tak pro profesionály trestního řízení.

Cílem systémových změn ve prospěch restorativních programů by měla být systematizace jejich dostupnosti po celé ČR, na které spolupracují a společně se vhodně doplňují jak poskytovatelé státní (Probační a mediační služba), tak organizace nevládní. Vedle plošné dostupnosti různých variant restorativních programů po celé ČR je třeba vytvořit standard kvality pro jednotlivé typy restorativních programů.

Vodítkem by pro nás měla být především směrnice EU o obětech, dle které, pokud státy umožňují realizaci restorativních programů, mají zajistit, aby byly prováděny bezpečně a nevedly k sekundární viktimizaci. Motivací a závazkem pak mimo jiné je **zasazení požadavku na rozšíření restorativní justice v Programovém prohlášení vlády z roku 2022.**

Jak se v této problematice můžeme posunout? Domníváme se, že **potřebujeme konkrétní vizi, která vyžaduje společnou diskuzi zainteresovaných klíčových státních institucí a nevládních organizací k následujícím pěti bodům:**

- 1. kvalita:** sestavení základních požadavků na parametry jednotlivých typů restorativních programů, které budou ze strany státu vyžadovány, aby program mohl být označen jako restorativní
- 2. financování:** vytvoření ze strany státu systému dostatečného finančního zdrojování tak, aby byla zajištěna plošná/celostátní dostupnost restorativních programů, bez ohledu na jejich poskytovatele (Probační a mediační služba, nevládní organizace)
- 3. organizace:** vytvoření celostátního systému, který bude zajišťovat regionální dostupnost restorativních programů po celé ČR a nastaví vhodné parametry spolupráce Probační a mediační služby s nevládními organizacemi, a to včetně vytvoření dozorového místa ze strany státu nad kvalitou, odborností, financováním a funkčností systému
- 4. odbornost:** definování požadavků na odbornost mediátorů a facilitátorů restorativních programů, obdobně jako to považuje za důležité zákon č. 202/ 2012 Sb., o mediaci pro mediátory civilní
- 5. legislativa:** vytvoření dostatečného legislativního rámce zajišťujícího dostupné a kvalitní fungování systému restorativních programů jako celku, včetně jeho provázanosti s trestním řízením

Cílem je společně najít cestu, jak vytvořit systém poskytování restorativních programů tak, aby byla zajištěna jeho celostátní dostupnost, a to pro všechny trestné činy a fáze trestního řízení, včetně možnosti využití restorativních programů před jeho zahájením či po jeho skončení. Za tímto

účelem je třeba zajistit dostatečné zdroje financování a nastavení základních parametrů pro kvalitu a odbornost. V neposlední řadě je nutné nastavit systém tak, aby dobře koreloval s probíhajícím trestním řízením a výstupy restorativních programů, reflektující potřeby účastníků, se staly efektivním zdrojem informací pro postup a rozhodování v jeho rámci. V rámci všech těchto úvah mějme na mysli, že restorativní justice směřuje především k jednotlivým osobám zasaženým trestnou činností a slouží k narovnání trestným činem narušených vztahů a nápravě další způsobené újmy. Poznejme dobře jejich skutečné potřeby v souvislosti s vyrovnáváním se s následky trestné činnosti a toto poznání berme jako východisko pro jakékoliv kroky vedoucí k systémovým změnám.

V návaznosti na tyto cíle Restorativní platformy tak budou Institutem pro restorativní justici organizovány v roce 2024 kulaté stoly, jenž sežvou ke společné diskuzi všechny klíčové aktéry. Cílem diskuze je směřovat k tomu, aby Česká republika kráčela k vizi, kdy **každý, kdo potřebuje využít restorativních programů při řešení následků trestné činnosti, má tuto možnost, ve smyslu výše zmíněných mezinárodních závazků, vždy k dispozici.**

LEGISLATIVNÍ UKOTVENÍ ZÁKLADNÍ ZÁSADY O RESTORATIVNÍ JUSTICI

Institut pro restorativní justici společně se členy Restorativní platformy usiluje o promítnutí **principů restorativní justice do základního nastavení trestněprávní úpravy** tak, aby legislativní ukotvení poskytovalo dobrý právní základ pro restorativní postup všech orgánů a profesionálů v průběhu celého trestního řízení. Smyslem je vytvořit takové principiální nastavení trestněprávních úprav, aby na jejich pozadí mohly být činnosti všech, kteří se na trestním řízení podílejí, vykonávány restorativně. Jde o posílení obecné zákonné principiální úrovně, která by poskytovala dostatečný základ pro činnost jednotlivých profesionálů ve smyslu obsahu celé této příručky.

S ohledem na výše uvedené byl vytvořen návrh nové **základní zásady trestního řízení**, který představuje důležité doplnění ideových východisek trestního řádu a zároveň vodítko pro praxi orgánů činných v trestním řízení. Obsahem této navrhované základní zásady je posílení podpory k užívání restorativních programů ze strany orgánů činných v trestním řízení a dále výzva k začlenění obecných restorativních hodnot a principů do všech fází trestního řízení. Znění navrhované zásady bylo připraveno IRJ ve spolupráci se členy Restorativní platformy. Současně však navrhovaný text prošel konzultacemi s řadou odborníků na poli trestního práva jak z oblasti teorie, tak praxe. Všem kolegům, kteří se na finálním textu navrhované zásady podíleli, touto cestou ještě jednou moc děkujeme!

Základní zásada: Restorativní justice (navrhované znění):

Restorativní principy a přístupy jsou integrální součástí celého trestního řízení, včetně řízení vykonávacího, a zahrnují napravení společenských vztahů zasažených trestnou činností, nápravu způsobené újmy, zohlednění potřeb poškozených, obětí trestných činů a dalších osob dotčených trestným činem a vedení pachatele k uvědomění si následků trestné činnosti.

Orgány činné v trestním řízení jednají po celou dobu trestního řízení tak, aby vytvářely podmínky pro dobrovolnou aktivní účast poškozeného, oběti a pachatele při řešení následků trestné činnosti v rámci restorativního programu.

PODPORA RESTORATIVNÍ JUSTICE MEZI PROFESIONÁLY I VEŘEJNOSTÍ

Restorativní platforma

Restorativní platformu považujeme za velmi vzácné uskupení odborníků s různým polem působnosti v rámci celého trestního řízení, ale s velmi podobným zájmem posouvat inovativní řešení dále, ať už ve své praxi, nebo systému jako celku. Vnímáme proto jako nezbytné platformu zachovat také po ukončení projektu, v jehož rámci vznikla (Restorative Justice: Strategies for Change) a pokračovat ve společné práci v dalších letech. Jako přirozený vývoj našich diskuzí se nabízí jejich **posunutí dále do regionů, ke kolegům a kolegyním členů platformy, k podpoře restorativní praxe v profesních i místních komunitách**⁹⁶. Nejbližším cílem Institutu pro restorativní justici je v tomto ohledu realizace odborných seminářů v regionech, které budou reagovat na aktuální dění v oblasti restorativní justice, ale stejně tak na požadavky jednotlivců dle jejich potřeb.

Širší veřejnost

Komunikace tématu restorativní justice směrem k širší veřejnosti je nezbytnou součástí systémového přístupu směřujícího k jejímu rozvoji⁹⁷. Podpora povědomí veřejnosti o možnostech a přínosech restorativní justice by měla být společným cílem a snahou jednotlivých profesionálů, jejich organizací a konkrétních autorit, také s odkazem na Programové prohlášení vlády a Benátskou deklaraci. Jako klíčové články pro smysluplnou a cílenou osvětovou iniciativu vnímáme především členy národní skupiny projektu Restorative Justice: Strategies for Change⁹⁸, kteří mohou v rámci svého profesního dosahu velmi dobře ovlivnit relevantní strategie a akční plány (nejen) svých institucí právě směrem k účinné komunikaci tématu v nejširším slova smyslu.

Připojte se k nám!

96) Rozvoj restorativní justice potřebuje mezi odborníky a praktiky ty, kteří téma nesou a drží. Ojedinělým projektem, který testoval možný rámec koordinované podoby takové podpory na místní úrovni, byl program Rozvoj restorativní praxe projektu Křehká šance II. Jeho výstupy mohou být užitečnou inspirací pro jakékoliv diskuze týkající se propojení jednotlivých subjektů a vytvoření udržitelné sítě kontaktů a služeb prostřednictvím osoby, jež by koordinovala programy restorativní justice v konkrétní lokalitě. Podrobněji v: *Metodika programu Rozvoj restorativní praxe*. Online. Probační a mediální služba. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/08/projekty_KSII_Metodika_RRP_200819.pdf

97) Výzkum Institutu pro kriminologii a sociální prevenci například ukazuje, že poté, co byly respondentům upřesněny základní informace k principům restorativní justice a k mediaci, považovalo 69 % z nich mediaci za vhodný nástroj řešení trestné činnosti: ROZUM, Jan; KOTULAN, Petr; LUPTÁKOVÁ, Marina; SCHEINOST, Miroslav a TOMÁŠEK, Jan. *Uplatnění mediace v systému trestní justice I*. Online. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009. ISBN 978-80-7338-090-8. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/365.pdf>

98) Členy české národní skupiny jsou (dle abecedy): Karel Dvořák (náměstek člena vlády na Ministerstvu spravedlnosti), Lukáš Dirga (vedoucí oddělení vědy a realizace projektů v Ústavu pro studium totalitních režimů, člen Katedry sociologie Západočeské univerzity v Plzni), Pavel Horák (ředitel odboru výkonu vazby a trestu Generálního ředitelství VS ČR), Petra Masopust Šachová (předsedkyně Institutu pro restorativní justici, z. s.), Andrea Matoušková (ředitelka Probační a mediální služby), Jan Tomášek (výzkumný pracovník Institutu pro kriminologii a sociální prevenci).

Zdroje

Aktuální projekty. Online. Pro dialog, n.d. Dostupné z: <https://www.prodialogforum.cz/projekty/>

An economic evaluation of restorative justice. Online. Why me? n.d. Dostupné z: <https://why-me.org/wp-content/uploads/2022/11/An-Economic-Evaluation-of-Restorative-Justice-1.pdf>

Building Bridges. Online. Mezinárodní vězeňské společenství, n.d. Dostupné z: <https://mvs.cz/building-bridges/>

Co je náplní a záměrem projektu JUSTIN? Online. Institut pro restorativní justici, n.d. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/zdroj/co-je-naplni-a-zamerem-projektu-justin/>

DELONG, Caitlin a REICHERT, Jessica. *The Victim-Offender Overlap: Examining the Relationship Between Victimization and Offending*. Online. Illinois Criminal Justice Information Authority. 2019. Dostupné z: <https://icjia.illinois.gov/researchhub/articles/the-victim-offender-overlap-examining-the-relationship-between-victimizationand-offending>

Effectiveness of restorative justice practices. Online. European forum for restorative justice, 2017. Dostupné z: <https://www.euforumrj.org/sites/default/files/2019-11/a.2.7.-effectiveness-of-restorative-justice-practices-2017-efrj.pdf>

Evidence supporting the use of restorative justice. Online. Restorative justice council, n.d. Dostupné z: <https://restorativejustice.org.uk/resources/evidence-supporting-use-restorative-justice>

Exkluzivní rozhovor s prof. Ivo Aertsem o belgické zkušenosti se zaváděním restorativních principů vězení. Online (video). Institut pro restorativní justici, 2020. <https://restorativni-justice.cz/zdroj/exkluzivni-videorozhovor-s-prof-ivo-aertsem-o-belgicke-zkusenosti-se-zavadenim-restorativnich-principu-ve-vezeni/>

Kappa Help – centrum sociální prevence. Online. Dostupné z: <https://www.kappa-help.cz/eRP/index.htm>

Kazuistický seminář Restorativní platformy. Online. Institut pro restorativní justici, n.d. <https://restorativni-justice.cz/kazuisticky-seminar-restorativni-platformy/>

KEENAN, Marie. *Pře-nastavení trestní justice a uzdravení obětí sexuálního násilí*. Online (video). Institut pro restorativní justici, 2020. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/zdroj/pre-nastaveni-trestni-justice-a-uzdraveni-obeti-sexualniho-nasilii/>

KELLNER, Tomáš; HÝL, Petr; ŠVADLENOVÁ, Marie a FAMĚROVÁ, Renata. *Studie potřeb obětí trestných činů*. Online. Probační a mediační služba ČR, 2020. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/08/projekty_PZJII_STUDIE_POTREB_OBETI_200820.pdf

KISELEVA, Olga a CHRISTENSEN-SCHNEIDER, Claudia. *Pokyny pro posuzování potřeb obětí v restorativní praxi*. Online. PROTECT: Sdílení osvědčených postupů v restorativní praxi a v podpoře ochrany práv dětí, n.d. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/wp-content/uploads/2023/08/protect-CZ-1.pdf>

KORANDOVÁ, Anna; ŘEHÁKOVÁ, Tereza, ŘEZNÍKOVÁ, Sylva; NOVÁK, Jakub. *Aplikace principů restorativní justice do systému řešení seniorského abusu*. Online, 2023. Dostupné z: https://restorativni-justice.cz/wp-content/uploads/2023/12/IRJ_RESTABUS_Final2023.pdf

KORANDOVÁ, Anna; ŘEHÁKOVÁ, Tereza; VAŇKÁTOVÁ, Lea. *Manuál pro restorativní setkání v případech závažné trestné činnosti*. Online, 2023. Dostupné z: https://restorativni-justice.cz/wp-content/uploads/2023/11/IRJ_JUSTIN_MetodikaCZ.pdf

KRAMÁŘOVÁ, Daniela; MARKOVÁ, Ludmila; ŠMERDOVÁ, Tereza; TKÁČOVÁ, Jana; KOVÁŘ, Jakuba VARGA Jiří. *Metodika k programu Vnímám i Tebe (VIT): program zvyšující odpovědnost pachatele vůči oběti trestného činu*. Online. Probační a mediační služba ČR, 2020. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/08/projekty_KSII_Metodika_VIT_200825.pdf

MARDER, Ian a MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Jak Benátská deklarace přispívá do mezinárodního rámce restorativní justice*. Online, 2022. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/o-restorativni-justici/odbornici-a-system/jak-benatska-deklarace-prispiva-do-mezinarodniho-ramce-restorativni-justice/>

MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra. *Restorativní přístupy při řešení trestné činnosti*. Beckova edice právní instituty. Praha: C.H. Beck, 2019. ISBN 978-80-7400-756-9.

McCOLD, Paul. *The recent history of restorative justice – Mediation, circles, and conferencing*. Z: SULLIVAN, Dennis; TIFFT, Larry. *Handbook of Restorative Justice: A Global Perspective*. London. Routledge, 2006. ISBN 978-04-1544-724-9.

Mediace – možnost mimosoudního řešení konfliktu. Online. Probační a mediační služba. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/mediace/>

Metodika programu Rozvoj restorativní praxe. Online. Probační a mediační služba. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/08/projekty_KSII_Metodika_RRP_200819.pdf

MIERS, David: *The international development of restorative justice*. Z: JOHNSTONE, Gerry; VAN NESS, Daniel. *Handbook of Restorative Justice*. Cullompton. Willan Publishing, 2007. ISBN 978-18-4392-151-6.

Místo pro všechny. Online. Ministerstvo pro místní rozvoj, n.d. Dostupné z: <https://mistoprovsechny.cz/info/1/o-projektu>

Oběť sexuálně motivovaného trestného činu hovoří o restorativním setkání s pachatelem. Online (video). Institut pro restorativní justici, 2020. Dostupné z: <https://restorativnijustice.cz/zdroj/2558/>

Odborné školení facilitátorů restorativních setkání v případech závažné kriminality. Online. Institut pro restorativní justici, n.d. Dostupné z: https://restorativni-justice.cz/skoleni_justin/

Pravidla a standardy probační a mediační činnosti. Online, 2021. Probační a mediační služba. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wp-content/uploads/2021/12/onas_zakladdokumenty_pravidlaastandardy_2021.pdf

Programové prohlášení vlády. Online. Praha: Vláda České republiky, 2022. Dostupné z: <https://vlada.gov.cz/assets/jednani-vlady/programove-prohlaseni/programove-prohlaseni-vlady-Petra-Fialy.pdf>

Programové prohlášení vlády: Spravedlnost a právo. Online. Praha: Vláda české Republiky, 2023. Dostupné z: https://vlada.gov.cz/cz/programove-prohlaseni-vlady-193547/#spravedlnost_a_pravo

Průvodce restorativními programy. Online. 2. vydání. Edice příruček pro trestní justici. Vídeň: United Nations Office on Drugs and Crime, 2020. Dostupné z: https://restorativni-justice.cz/wp-content/uploads/2022/01/2022_PROHLEDNOUT_PRUVODCE_RESTORATIVNIMI_PROGRAMY_FINAL.pdf

Registr poskytovatelů pomoci obětem trestných činů: Akreditované subjekty. Online. Ministerstvo spravedlnosti. Dostupné z: <https://otc.justice.cz/verejne/akreditovanySubjekt/seznam.jsf>

Research in restorative justice. Online. European forum for restorative justice, n.d. Dostupné z: <https://www.euforumrj.org/en/research-restorative-justice>

ReSet. Online. Institut pro restorativní justici, 2023. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/projekty/reset/>

Resocializační programy. Online. Probační a mediační služba. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/pro-pachatele/resocializacni-projekty/>

Restorative justice in a nutshell. Online. European forum for restorative justice, n.d. Dostupné z: <https://www.euforumrj.org/en/restorative-justice-nutshell>

Restorative justice? What's that? Online. Zehr institute for restorative justice, n.d. Dostupné z: <https://zehr-institute.org/what-is-rj/>

Restorativní justice ve vězeňství. Online. Institut pro restorativní justici, n.d. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/o-restorativni-justici/restorativni-justice-v-oblasti-vezenstvi/>

RJ: Česko restorativně. Strategie restorativní justice pro Českou republiku. Online. Praha: Institut pro restorativní justici, 2021. Dostupné z: <https://restorativnijustice.cz/wpcontent/uploads/2021/03/PROHLEDNOUT-STRATEGII-RJ-PRO-CR.pdf>

RJ: Strategies for change. Online. Institut pro restorativní justici. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/projekty/rj-strategies-for-change/>
V anglickém jazyce. *Restorative Justice: Strategies for Change (RJS4C).* Online. European forum for restorative justice. Dostupné z: <https://www.euforumrj.org/en/restorative-justice-strategies-change-rjs4c-2019-2024>

ROZUM, Jan; KOTULAN, Petr; LUPTÁKOVÁ, Marina; SCHEINOST, Miroslav a TOMÁŠEK, Jan. *Uplatnění mediace v systému trestní justice I.* Online. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2009. ISBN 978-80-7338-090-8. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/365.pdf>

Seminář Dominica Bartera. Online. Institut pro restorativní justici, n.d. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/seminar-dominica-bartera/>

SocioFaktor. *Studie účinnosti programů proti násilí a rodinné skupinové konference.* Online. 2020. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/wpcontent/uploads/2021/08/projekty_NSCII_Studie_ucinnosti_programu_Proti_nasili_a_RSK.pdf

Teze trestní politiky. Online. Praha: Úřad vlády České republiky – Sekretariát Rady vlády ČR pro lidská práva, n.d. Dostupné z: https://vlada.gov.cz/assets/ppov/rlp/cinnost-rady/zasedani-rady/Teze-trestni-politiky_1.pdf

The benefits of restorative justice for victims and offenders. Online. Restorative solutions, n.d. Dostupné z: <https://www.restorativesolutions.org.uk/news/the-benefits-of-restorative-justice-for-victims-and-offenders>

The Woolf Within – Kdo se bojí Petera Woolfa? Online (video). Institut pro restorativní justici, 2020. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/zdroj/the-woolf-within/>

TOMÁŠEK, Jan. *Rodinné skupinové konference.* Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2019. ISBN 978-80-7338-177-6. Dostupné z: <https://www.iksp.cz/rodinne-skupinove-konference>

TOMÁŠEK, Jan; MASOPUST ŠACHOVÁ, Petra; ŘEHÁKOVÁ, Tereza; TESARČÍKOVÁ, Alena a JIŘIČKA, Václav. *Restorativní justice v českém vězeňství – zkušenosti a názory pracovníků Vězeňské služby ČR: výzkumná zpráva – výsledky z dotazníkového šetření.* Online. Praha: Institut pro restorativní justici, 2021. ISBN 978-80-270-9640-4. Dostupné z: <https://restorativni-justice.cz/wp-content/uploads/2021/06/RJ-v-CESKEM-VEZENSTVI-dotaznikove-setreni.pdf>

PŘÁVNÍ PŘEDPISY A ZÁKONY (k 14. 2. 2024):

zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů

zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě

zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním

zákon č. 140/2009 Sb., trestní zákoník

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2012/29/EU ze dne 25. října 2012, kterou se zavádí minimální pravidla pro práva, podporu a ochranu obětí trestného činu a kterou se nahrazuje rámcové rozhodnutí Rady 2001/220/SVV

Doporučení Rady Evropy č. R (99) 19, o mediaci v trestních věcech

Doporučení Rady Evropy CM/ Rec (2018)8, o restorativní justici v trestních věcech

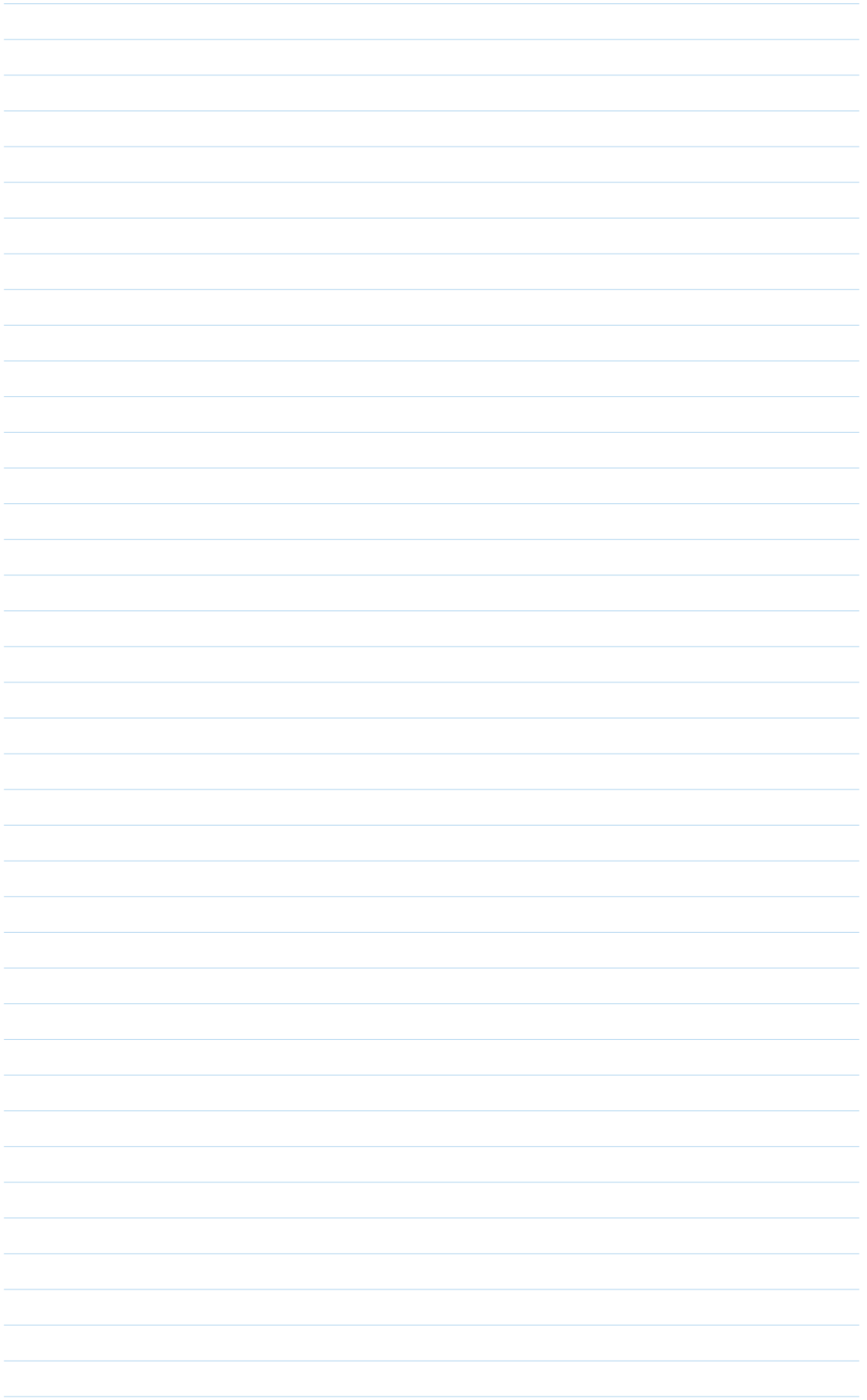
Benátská deklarace ministrů spravedlnosti členských států Rady Evropy, o roli restorativní justice v trestních věcech

Všechny online dokumenty citované v textu jsou citovány k datu 14. 2. 2024.

Sledujte nás pro další užitečné odkazy a zdroje!

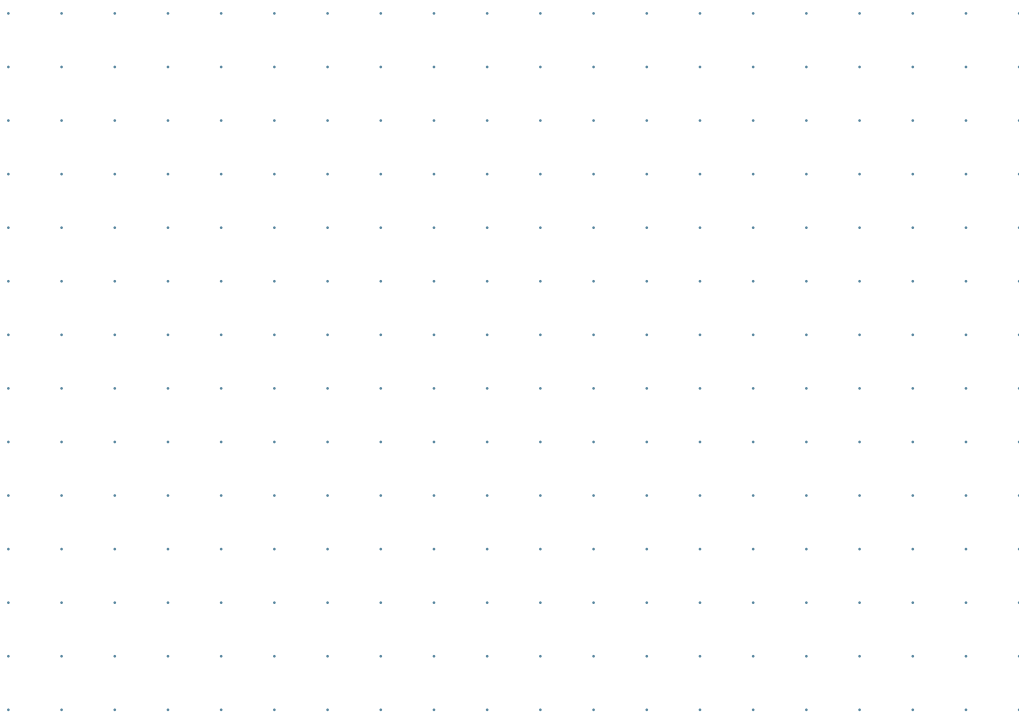

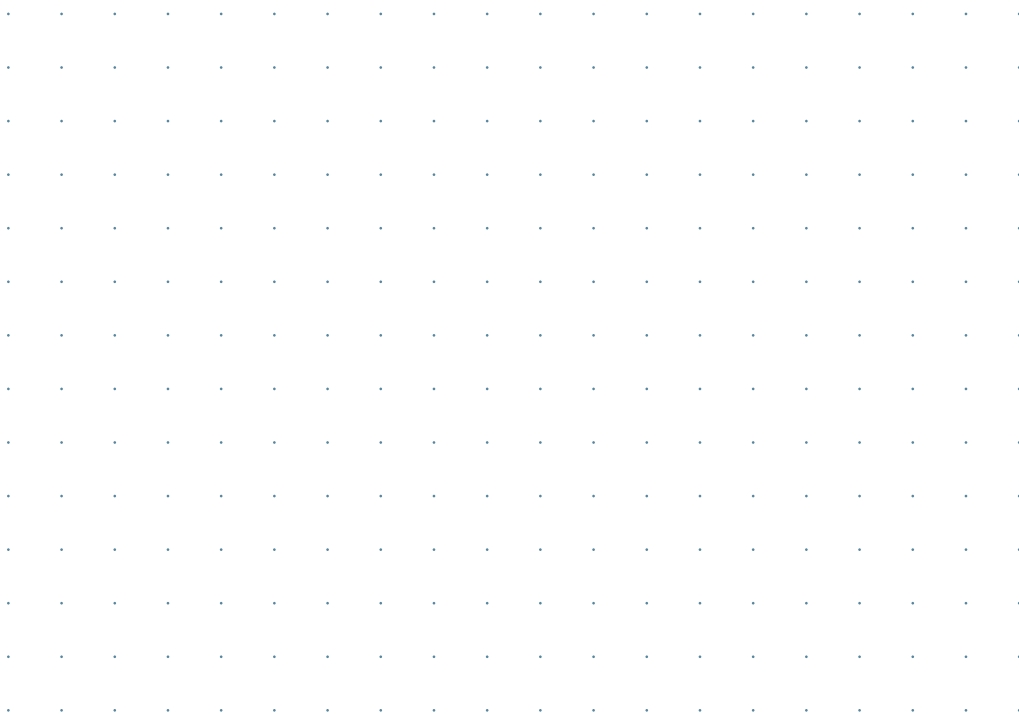

NÁPADY K MÉ RESTORATIVNÍ PRAXI

Jak mohu pracovat s restorativními přístupy v mé praxi?

A large grid of dots for writing notes, consisting of 20 columns and 20 rows of small blue dots.

Jak mi s tím může pomoci moje organizace/instituce?

A large grid of dots for writing notes, consisting of 20 columns and 20 rows of small blue dots.

NÁPADY K MÉ RESTORATIVNÍ PRAXI

Cíle

Grid of dots for writing under the 'Cíle' section.

Konkrétní kroky a potřeby

Grid of dots for writing under the 'Konkrétní kroky a potřeby' section.

Petra Masopust Šachová, Tereza Řeháková, Lea Vaňkátová

Příručka pro českou restorativní praxi

Grafická úprava a sazba: Kateřina Šachová

Fotografie: Filip Šach

Tisk: Tiskárna Daniel s.r.o., Bellova 124, 109 00 Praha 10

Vydal: Institut pro restorativní justici z.s.

Rok vydání: 2024

ISBN: 978-80-11-04566-1

restorativni-justice.cz

Oběť:

Potřeboval jsem se postavit pachateli
i svému strachu. A položit mu otázky,
na které může odpovědět.

Pachatel:
Až v osobním setkání s obětí mi došlo,
co jsem způsobil, jak těžké to kvůli mně
má. Aspoň něco můžu napravit.

#žítrestorativně